

CULTURA

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro • anul XIV • nr. 1 (597) • ianuarie 2019 •

dosarele ediției

**studiile
cantitative**
în literatură

**strategiile
educației**
în dezbatere

**două
societăți
față în față**
ce vor românii
ce știu
americânii

sumar

editorial

George Maior / **Naționalismul românesc frumos** / PAG. 3 /

analize și evaluări

Două societăți față în față: ce vor românii, ce știu americanii. Un eveniment LARICS, la Academia Română / PAG. 5 - 19 /

teme în dezbatere

Carmen Corbu, Aurelian Giugăl, Horia Corcheș, Viorel Agheană, Nicu Ilie / **Strategiile pentru educație. Impasul reciprocității culturale** / PAG. 21 - 31 /

sinteze și reflecții

Alex Ciorogar, Emanuel Modoc, Alex Goldiș, Mihaela Mudure, Mihaela Ursa / **Studiile cantitative și provocările lor** / PAG. 33 - 39 /

review

Cristina Rusiecki / **Basmul la level 3D** / PAG. 40-43 /

Andreea Grecu / **Când comunistul din tine nu poate muri** / PAG. 44 - 45 /

studii și cercetări

Ileana Marin / **Fascinația manuscriselor** / PAG. 46-51 /

puncte de vedere

Monica Săvulescu Voudouri / **Ca să ne dovedim vrednici, ieșim înainte cu morții** / PAG. 52 - 53 /

Virgil Ștefan Nițulescu / **Muzeele Centenarului** / PAG. 55 - 57 /

români în lume

Daniel Ursachi - **Uncanny Figments** / PAG. 58 - 61 /

contribuții

Laura-Maria Altmann / **Bruegel și eu. O vizită la expoziția "Once in a lifetime"** / PAG. 62 - 65 /

Constantin Diaconu / **Partea întunecată a culturii digitale sau despre cum tehnologia disrupe adevărul** / PAG. 66 - 69 /

Dan Shafran / **Un premiu mai puțin obișnuit** / PAG. 70 - 71 /

Jean Askenasy / **Dintre emblemele războiului de întregire** / PAG. 72 - 73 /

fcab

Dana Buzura / **Generația Z / Interviu cu Roxana Pamfil** / PAG. 74 - 77 /

Monica LOVINESCU : " Drumul cenușii " de Augustin Buzura
 pentru Vineri 28 Aprilie 1989
 SP
 Nu cred că cea mai bună atitudine față de romanul Buzura " " Drumul cenușii " poate fi comentariul solar al d
 E o carte de noapte albă, tensionată, de problematizare a e
 ei, și nu în cele din urmă și de iubire, la care dacă nu p
 ei nu-ți provoacă și ție insomnii prielnice ~~xxxxxxxx~~ în
 dacă dealungul acestei povestiri chinute, găfăite nu si
 cu personajul-narator înseamnă cu fi se adresează, , că e n

Documentele Augustin Buzura / **Monica Lovinescu despre „Drumul cenușii” la Radio Europa Liberă** / PAG. 78-83 /

CULTURA

Fundația Culturală Augustin Buzura

www.revistacultura.ro

Publicație editată de
 Fundația Culturală Augustin Buzura

Președinte:
 ANAMARIA MAIOR-BUZURA

om liber prin cultură
BUZURA
 augustinbuzura.org

Editori:
 CARMEN CORBU,
 DANA GAGNIUC BUZURA,
 NICU ILIE,
 ANA-MARIA VULPESCU

Art Design:
 NICU ILIE

Machetare:
 VIZUAL GRAFICANTE PUNCT RO

Adresa:
 STRADA ION CREANGĂ, NR. 15-17,
 SECTOR 5, BUCUREȘTI

E-mail:
 cultura@augustinbuzura.org

ISSN 2285 - 5629
 ISSN-L 1584 - 2894

Coperta și ilustrația de număr: lucrări de
 Daniel Ursachi.

Această ediție utilizează fotografii
 distribuite sub licență publică sau Creative
 Commons.

Revista CULTURA
 promovează diversitatea de opinii,
 iar responsabilitatea afirmațiilor făcute
 în cuprinsul ei aparține autorilor articolelor.

Naționalismul românesc frumos

GEORGE MAIOR

Pentru cei care cred că pot folosi elementul naționalist în politica românească de azi, într-un sens cât de cât util, ar fi bine să le reamintim câteva lucruri.

Naționalismul românesc a fost, încă de la început, unul *democratic*, fixat în curentele europene ale vremii. Programul politic desprins din curentul naționalismului ce a schimbat fața Europei secolului al XIX-lea a tins spre realizarea idealului unității naționale în contextul unui stat democratic. Declarația de la Alba Iulia este elocventă în acest sens, fiind expresia unui constituționalism modern, armonizat cu principiile naționalismului și ale liberalismului.

Naționalismul românesc nu a inventat dușmani, ci s-a luptat cu fenomene devenite perimate în organizarea politică și socială a lumii de atunci, precum imperii incapabile să se definească într-o istorie care progresa și care încerca să recupereze dreptul popoarelor la autodeterminare. O forță nouă, virilă, pe care începea să se reazeze Europa, în sens strategic, politic, diplomatic, cultural.

Naționalismul românesc a știut să-și facă repede prieteni puternici, care au ajutat la îndeplinirea obiectivelor sale, precum America, forța nouă care începea să devină semnificativă în lume. În acest sens, poate merită subliniat cum s-a adaptat naționalismul românesc la internaționalismul conceptului președintelui american Wilson, facilitând recunoașterea dreptului la autodeterminare al românilor după marele război. Aceasta e o lecție pentru cei care astăzi pun în antinomie naționalismul cu procesul globalizării și, mai grav, cu cel al integrării europene. Naționalismul românesc a fost astfel unul *inteligent*, capabil să înțeleagă universul politic mai larg, dinamica și tensiunea forțelor care remodelau societățile și statele într-un timp tulbure. A fost unul fixat în principiile *justiției*, la nivel național și internațional.

Naționalismul românesc a fost unul de esență *patriotică* pentru că a știut să impună imediat conceptul românesc al patriei și al țării în relație cu Europa și cu lumea, prin diplomație, acțiune politică și o viziune modernă a intereselor naționale. El nu s-a lăsat pradă extremismului, populismului, protecționismului sau exceselor ideologice ce puneau rasa și etnia înainte de individ și cetățean. Nu a fost acaparată nici de geopolitică, așa cum s-a întâmplat în tragedia europeană și mondială a celui de-al Doilea Război Mondial.

În multe sensuri, naționalismul românesc a fost unul *cultural*, care a militat încă de la origini pentru recunoașterea valorilor românești autentice ca valori universale și europene.

Naționalismul românesc a știut să discearnă între cine dorea cu adevărat să colonizeze țara (un termen la modă astăzi, în gura și scrisul unor semidocti, politicieni sau analiști) și cine erau aliați naturali, care puteau să ajute la apărarea țării și la progresul său economic și social. El a rezistat bine imensei presiuni comuniste și socialiste, ca forțe profund antinaționale și cu potențial real colonizator (e hazliu astfel să vezi cum foștii sau noii comuniști au devenit astăzi mari naționaliști). Și a supraviețuit chiar și atunci când unii comuniști autohtoni au încercat să îl conștie, să îl rescrie în concepte primitive, simpliste, pentru a-l folosi cinic în strategii de conservare a puterii și supraviețuire personală.

În sfârșit, naționalismul românesc nu a fost unul retoric, desfășurat în narative patetice și puerile, ci unul acțional, bazat pe fapte, decizii și adesea sacrificii. El nu a vândut iluzii. A știut să-și înfrunte trădătorii chiar și atunci când părea că nimeni nu îi poate clinti din puterea temporară, la care au ajuns cumva.

Naționalismul românesc a fost așadar unul *frumos*. Ar fi bine să rămână așa, deși semnele de acum nu sunt deloc încurajatoare.

Piața Universității din București
Cedit foto: Ministerul Turismului din România

Un eveniment LARICS,
la Academia Română

Două societăți față în față: ce vor românii, ce știu americanii

Concluziile cercetării „Valori, percepții și reprezentări
ale populației în România și Statele Unite ale Americii”

La sfârșitul anului trecut, în Aula Academiei, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” și Laboratorul de Analiză a Războiului Informațional și Comunicare Strategică (LARICS), sub patronajul Academiei Române, au făcut publice rezultatele unui studiu sociologic bazat pe două sondaje de opinie desfășurate simultan în România și SUA. În continuarea analizei realizate de către Ada Cornea, Roxana Bratu și Darie Cristea, prezentate în numărul precedent al revistei „Cultura”, oferim perspectiva principalilor contributory la derularea acestui proiect și propunem recitirea concluziilor prin prisma dialogului politic la nivel înalt.

Cuvinte-cheie: INSCOP, The Polling Company, LARICS, Academia Română, Ambasada României în SUA, George Maior, Parteneriat strategic SUA, Donald Trump, Brett Loyd, Darie Cristea

INSCOP Research, companie românească de cercetare sociologică, și The Polling Company Inc., firmă de cercetare și consultanță din Statele Unite ale Americii, au decis, la începutul anului 2018, să încheie un Parteneriat pentru dezvoltarea cooperării. În cadrul unui program complex, bazat pe instrumentele societății inteligenței artificiale, liniile majore sunt identificarea unui set de metodologii inovative dezvoltate în Statele Unite (care pot fi aplicate pe piața națională și regională, în limitele reglementărilor Uniunii Europene privind accesul și utilizarea datelor cu caracter personal) și sprijinul reciproc în efectuarea de studii sociologice în România și în alte țări din regiune, precum și în Statele Unite ale Americii.

The Polling Company Inc. aduce experiența cercetărilor hibride, care utilizează atât metodologii cantitative, cât și calitative, a furnizării de concluzii care pot fi încorporate în planificările strategice pe termen lung și a comunicării în situații de criză. INSCOP Research SRL aduce o foarte bună cunoaștere a societății și a pieței românești, precum și a celei regionale, după o activitate intensă desfășurată pentru un portofoliu complex de clienți de către o echipă creativă și profesionistă.

Directorul Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, Dan Dungaciu, la prezentarea proiectului, în Aula Academiei Române

Evenimentul a fost deschis de către președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, iar moderatorul evenimentului a fost academicianul Victor Voicu, vice-președinte al Academiei Române.

Proiectul a fost prezentat de către directorul ISPRI/ președinte LARICS, Dan Dungaciu, în timp ce concluziile cercetării au fost expuse publicului, în premieră, de către Brett Loyd (The Polling Company) și Darie Cristea (INSCOP Research).

La eveniment a participat ambasadorul Statelor Unite ale Americii în România, Excelența Sa Hans G. Klemm.

Un studiu cu valențe strategice

Darie Cristea, director INSCOP Research:

„Există un interes reciproc între Statele Unite și România. Există un parteneriat strategic funcțional și cât se poate de util în actualele condiții geopolitice. Există, de asemenea, așteptări reciproce pentru stimularea parteneriatului economic, pentru creșterea ponderii investițiilor americane în România. Toate acestea ne-au făcut să redescoperim reperele diplomatice pe care le împărtășim, istoriile comune, atâtea câte sunt ele, și să reflectăm la ce știm noi despre americani și americanii despre noi și, mai ales, la ce credem că știm despre ei și ce cred ei că știu despre noi. Desigur, era de așteptat ca publicul american să știe mult mai puțin despre România decât cel de la noi despre SUA. A stimulat Parteneriatul strategic o creștere a notorietății României peste ocean? Se știe azi mai mult despre România decât clasicele Transilvania, Dracula, Ceaușescu, Ilie Năstase, Nadia, Hagi? S-au mai adăugat și alte conținuturi acestei imagini? Sondajul comparativ pe care îl propun INSCOP și The Polling Company, la solicitarea LARICS, este primul pas într-un proiect mai larg, care caută să înțeleagă baza socială și de opinie a Parteneriatului strategic cu SUA”.

Dan Dungaciu, director ISPRI:

„Cercetarea unicat își propune și promovarea relației strategice româno-americane și generarea de oportunități pentru expunerea percepției pozitive a Americii în România, respectiv pentru promovarea României în SUA. În lunile următoare, vor fi realizate mai multe studii de profunzime pe mai multe teme investigate în cadrul proiectului, urmând să fie organizată și o reuniune similară în SUA. Aceasta urmează să se desfășoare în parteneriat cu Heritage Foundation, influența instituției conservatoare americană. Cu acel prilej, accentul va cădea mai ales pe ceea ce poate să stea, axiologic vorbind, la baza unui parteneriat consistent și strategic, dincolo de apartenența comună la spațiul euro-atlantic și valorile acestuia”.

George Cristian Maior, Ambasadorul României în Statele Unite ale Americii:

„Am avut o discuție consistentă, înainte de derularea studiului, cu domnul Brett Loyd, un excelent sociolog american, în contextul în care o cercetare științifică a opiniilor americanilor cu privire la România nu s-a mai făcut niciodată. Sigur că este important faptul că românii își păstrează orientarea pro-americană solidă, în condițiile în care 80% au o percepție pozitivă față de SUA, dar pentru noi este la fel de important să aflăm că americanii cunosc România. Astfel de informații sunt esențiale pentru consolidarea parteneriatului nostru strategic și ne arată că, dincolo de sacrificiile militarilor, dincolo de munca diplomaților, dincolo de deciziile strategice, există un fundament solid al acestui parteneriat, și anume la nivelul populației. Ultima dovadă în acest sens a fost chiar anul trecut când, la toate nivelurile de decizie din SUA, de la președintele Donald Trump, la secretarul de stat Mike Pompeo, la Congres și până la guvernatori ai statelor americane sau primari am primit mesaje,

proclamații și rezoluții de recunoaștere și onorare a Centenarului Marii Uniri de la 1918. Prin aceste documente oficiale, Administrația americană a dorit să răspundă angajamentului consecvent al României de consolidare a parteneriatului bilateral, să-și exprime respectul pentru țara noastră și să reconfirme, la o sută de ani de la decizia istorică a președintelui Woodrow Wilson, susținerea pentru națiunea română”.

Ambasadorul României în SUA, George Cristian Maior, la întâlnirea la nivel înalt Trump - Iohannis, din 9 iunie 2017

Președintele României, Klaus Iohannis, alături de Președintele Statelor Unite ale Americii, Donald Trump, 9 iunie 2017. Sursa foto: Președinția României

Opinie publică și acțiune politică

Declarațiile politice făcute de la cel mai înalt nivel, cu ocazia conferinței de presă comune, susținute pe peluza Casei Albe, de către președintele SUA, Donald Trump, și președintele României, Klaus Iohannis, în data de 9 iunie 2017 pot fi puse în corespondență cu rezultatele cercetărilor asupra bazei sociale parteneriatului strategic dintre cele două țări. Mesajele ambilor președinți, de continuare și întărire a relațiilor transatlantice și a Parteneriatului strategic româno-american, se regăsesc în opțiunile exprimate de cele două societăți în cursul sondajelor de opinie care stau la baza studiului analizat.

Președintele Donald Trump:

„Este o onoare să primim la Casa Albă un bun prieten al Statelor Unite ale Americii. După cum știți, poporul român și cel american au multe în comun – dragostea pentru libertate, culturi cu care ne mândrim, tradiții bogate și peisaje deosebite. Relația dintre țările noastre durează de mai bine de un secol, dar astăzi sărbătorim Parteneriatul nostru Strategic care a început cu mai mult de 20 de ani în urmă. Acest Parteneriat acoperă mai multe domenii – inclusiv legături culturale, economice și militare. Astăzi întărim aceste legături. (...)”

Vreau să mulțumesc poporului român pentru contribuția în domeniul apărării comune și pentru implicarea în

lupta împotriva flagelului terorismului. Și ei au propriile dificultăți, dar au făcut foarte multe și au ajuns departe. România este un membru valoros al coaliției împotriva ISIS și al patrula cel mai mare contributor cu trupe în Afganistan, unde 23 de cetățeni români au plătit cu prețul vieții. America omagiază sacrificiul acestora.

Vreau să recunosc meritele Președintelui Iohannis în ceea ce privește angajamentul luat de România în acest an de a crește cheltuielile alocate apărării de la 1,4% din PIB la peste 2%. Sperăm că și alți aliați NATO vor urma exemplul României și își vor îndeplini obligațiile financiare cu privire la plata cotei echitabile pentru costul Apărării. (...)

Domnule Președinte, vă felicit pentru curajul și eforturile depuse în România pentru a lupta împotriva corupției și pentru a apăra statul de drept. Munca dumneavoastră este necesară pentru crearea unui mediu în care comerțul și economia să prospere și în care să crească nivelul de trai al cetățenilor. Îmi doresc să lucrez cu dumneavoastră în vederea consolidării relațiilor comerciale și culturale dintre țările noastre. Românii au avut contribuții notabile atât în SUA, cât și în întreaga lume. Un exemplu remarcabil este laureatul Nobel Elie Wiesel, care s-a născut în România și care a trecut în neființă acum un an.

Înțeleg că în această săptămână ați primit de la American Jewish Committee prestigiosul premiul *Light Unto the Nations* pentru munca depusă în vederea prezervării memoriei Holocaustului și promovării educației în acest domeniu în România. Mă alătur Comitetului Evreiesc American și vă felicit pentru implicarea dumneavoastră în această importantă cauză. Românii au îndurat foarte multe greutăți, dar călătoria lor istorică a fost remarcabilă.

Viitorul relației dintre România și SUA este unul foarte, foarte luminos, domnule Președinte Iohannis. Vă mulțumesc pentru leadership, vă mulțumesc pentru prezența dumneavoastră aici. Îmi doresc să consolidăm, în continuare, alianța dintre țările noastre, precum și legăturile dintre popoarele noastre. Relația dintre România și SUA a fost bună, dar acum este și mai puternică.”

Președintele Klaus Iohannis:

„Domnule Președinte Trump, (...) sunt foarte bucuroși că am avut o întâlnire atât de bună. Acest lucru se datorează leadership-ului dumneavoastră puternic și se

datorează, de asemenea, parteneriatului nostru solid. Faptul că sărbătorim anul acesta 20 de ani de Parteneriat Strategic este important pentru țările noastre și este important să știm – și aș vrea să subliniez acest lucru – că acest parteneriat cu Statele Unite ale Americii a conturat traiectoria României de astăzi, o democrație solidă, cu o creștere economică solidă și sustenabilă și care este alături de trupele SUA în Afganistan și în Irak.

Domnule Președinte, acest parteneriat a contribuit foarte mult la ceea ce este România astăzi. Parteneriatul nostru a fost și este foarte important și nu doar că trebuie să continue, ci să devină și mai puternic. Acest parteneriat trebuie să definească relația noastră bilaterală și să contribuie la soluționarea multor probleme.

Domnule Președinte Trump, ați menționat terorismul. Sunt foarte bucuroși că, datorită leadership-ului dumneavoastră, NATO a decis să se implice în lupta împotriva terorismului. Datorită implicării dumneavoastră, multe națiuni au devenit conștiente de faptul că trebuie să împărțim echitabil responsabilitățile în cadrul NATO. De aceea și România a decis – și cred că suntem prima țară care face acest lucru în timpul mandatului dumneavoastră, dacă nu mă înșel – să atingă pragul de 2% din PIB pentru cheltuieli de apărare. (...)

România este foarte conștientă de faptul că se află pe Flancul de Est și ne bazăm pe parteneriatul dumneavoastră, domnule Președinte Trump, pentru că nu putem să rămânem singuri în regiune, fără susținerea Statelor Unite ale Americii. Pe de altă parte, acest parteneriat ne oferă oportunitatea să colaborăm nu numai în chestiuni de securitate, ci și comerciale și economice. Acest lucru este foarte important.

România este stat membru UE și cred că este în interesul dumneavoastră, domnule Președinte, să aveți o Uniune Europeană puternică drept partener. Acest lucru este vital pentru noi toți. Relația noastră, legătura noastră transatlantică, este vitală și nu ține numai de diplomatie și de politici publice, ci reprezintă fundația civilizației noastre vestice. (...) Asta am decis împreună cu Președintele Trump: să consolidăm și să îmbunătățim parteneriatul nostru, ceea ce va conduce foarte curând la intensificarea schimburilor economice și îmbunătățirea relațiilor comerciale. Asta am decis și asta ne dorim, pentru că suntem responsabili, domnule Președinte Trump și cu mine, nu numai pentru siguranța cetățenilor, ci și pentru bunăstarea acestora.

Români și americani – asemănări și deosebiri –

Două societăți cu opțiuni similare: libertate, democrație, prosperitate

Așa cum se conturează în sondajele de opinie, publicate in extenso în ediția precedentă a revistei „Cultura”, „în chestiuni general umane – religiozitate, credința într-o lume dreaptă – nu există diferențe semnificative între cele două populații” și „în cazul ambelor societăți s-a înregistrat un grad ridicat de apreciere a importanței de a trăi într-un regim democratic”.

Importanța democrației

Pentru români și americani este foarte important să trăiască într-un regim democratic, americanii răspunzând ceva mai ferm în această privință. Pentru jumătate dintre români este foarte important să trăiască într-o țară guvernată în mod democratic. Puțin peste 10% au ales variantele de răspuns 1 și 2, ce corespund unei importanțe scăzute. Peste trei sferturi dintre americani consideră că este foarte important să trăiască într-o țară în care există un sistem de alegeri libere. Doar 2% au apreciat că acest lucru are o importanță scăzută.

Libertatea presei

Americanii apreciază într-o proporție mult mai mare decât românii că presa din țara lor este liberă. Aproximativ 30% dintre români consideră că presa națională este foarte puțin sau puțin liberă. Spre comparație, 10% dintre respondenții din SUA sunt de părere că presa din țara lor este puțin sau deloc liberă.

Echitatea societății

Doar aproximativ o optime dintre cei chestionați atât în România, cât și în SUA sunt de părere că trăim într-o societate dreaptă, care nu îi dezavantajează pe cei care nu au putere și respectă regulile. Cei mai mulți respondenți (peste 50% dintre români, respectiv puțin sub jumătate dintre americani – 47%) consideră că societatea în care trăiesc este profund nedreaptă și îi avantajează pe cei care au putere și nu respectă regulile.

Puțin peste un sfert atât dintre români, cât și dintre americani apreciază că lumea nu e nici dreaptă, nici nedreaptă.

Interes pentru politică

Per ansamblu, românii sunt mai degrabă dezinteresați de politică. 19% dintre respondenții români se declară deloc interesați de politică, 31% nu prea interesați, iar 28% oarecum interesați. Doar 7% sunt foarte interesați de politică, respectiv 14% – destul de interesați. La polul opus, populația SUA este mai degrabă interesată de politică. 26% dintre respondenții americani se declară foarte interesați de politică, respectiv 24% – destul de interesați.

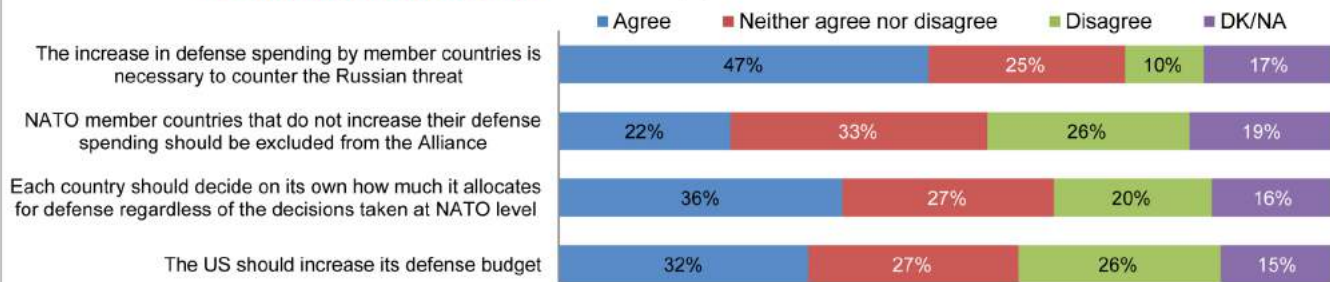
Stiluri de conducere politică

O pondere semnificativă atât a românilor, cât și a americanilor și-a exprimat acordul pentru un stil de conducere care presupune un lider/ președinte care să gestioneze problemele țării cu o mână de fier. Astfel, 49% dintre români, respectiv 42% dintre americani consideră că ar fi util pentru țara lor un asemenea stil de conducere politică. Aproape 60% dintre români ar prefera ca țara să aibă un conducător/ președinte care să își asume rolul de mediator în societate. 60% dintre respondenții din SUA și-au exprimat preferința pentru menținerea echilibrului între puterile statului. 42% dintre români consideră că ar fi bine ca o echipă de specialiști (tehnocrați) să se ocupe de guvernarea țării, spre deosebire de 32% dintre americani. Atât respondenții din România, cât și cei din SUA sunt rezervați în ceea ce privește sporirea puterii forului legislativ din țara lor.

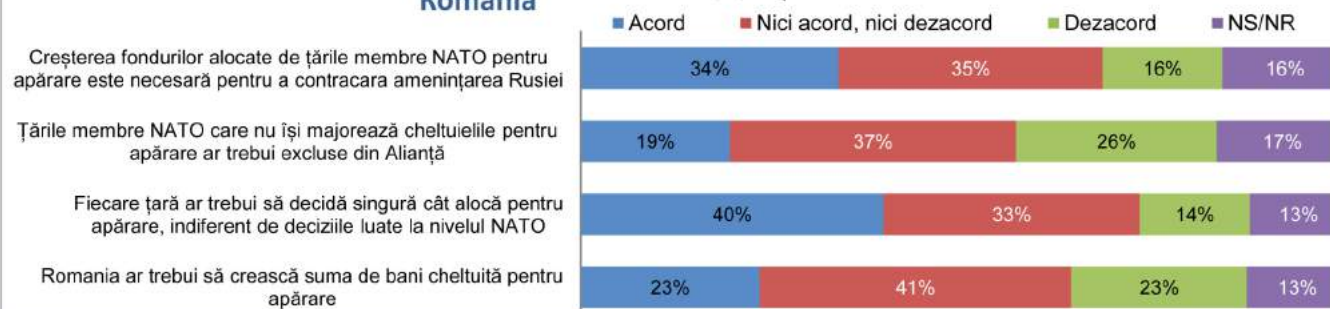
48% dintre respondenții români văd în NATO cea mai bună garanție de securitate, spre deosebire de SUA, unde 31% împărtășesc această viziune pentru țara lor. Americanii percep ca stringentă alocarea suplimentară de fonduri pentru NATO pentru combaterea amenințării rusești într-o proporție mai mare decât românii.

**În ultima perioadă se vorbește, la nivelul NATO, despre creșterea
tondurilor alocate de țările membre pentru apărare. Vă voi citi o serie de afirmații
privind această chestiune și vă voi ruga să ne spuneți părerea dvs..**
% din totalul populației

United States of America

Romania

Rolul organizațiilor internaționale în soluționarea conflictelor globale

Românii apreciază, într-o proporție mai mare decât americanii, necesitatea existenței organizațiilor internaționale, în general (51% versus 40%), și eficiența acestora în rezolvarea unor probleme globale (47% versus 31%). De asemenea, românii evaluează pozitiv, într-o proporție mai mare decât americanii, eforturile ONU pentru menținerea păcii (44% versus 27%) și garanția de securitate oferită de NATO țărilor membre (48% versus 31%).

Rolul statelor în soluționarea conflictelor globale

46% dintre români, respectiv 40% dintre americani consideră că, în calitate de mare putere a lumii, SUA au o mare responsabilitate pentru soluționarea conflictelor globale. Peste jumătate dintre respondenții atât din România, cât și din SUA consideră că toate statele, indiferent dacă sunt mici sau mari, poartă o anumită

responsabilitate pentru soluționarea conflictelor globale. Românii sunt de părere, într-o proporție mult mai mare decât americanii, că țara lor ar trebui să se preocupe strict de problemele sale interne (48% versus 23%). Respondenții români consideră, într-o măsură mai mare decât cei de peste Ocean, că este important ca țara lor să își respecte angajamentele internaționale, chiar și atunci când acestea sunt contrare politicilor stabilite la nivel național (50% versus 40%).

Creșterea fondurilor alocate de țările NATO pentru apărare

Americanii sunt de părere, într-o măsură mai mare decât românii, că majorarea fondurilor alocate de țările membre NATO pentru apărare este necesară pentru a contracara amenințarea Rusiei (47% versus 34%), respectiv că țara lor ar trebui să crească suma de bani cheltuită pentru apărare (32% versus 23%). Sub un sfert dintre respondenții români și dintre cei de peste Ocean consideră că țările membre NATO care nu își majorează cheltuielile pentru apărare ar trebui excluse din Alianță. 40% dintre

români, respectiv 36% dintre americani sunt de părere că fiecare țară ar trebui să decidă singură cât alocă pentru apărare, indiferent de deciziile luate la nivelul NATO.

Menținerea sancțiunilor SUA împotriva Rusiei

Părerile românilor privind menținerea sancțiunilor SUA împotriva Rusiei sunt împărțite. O pondere similară (aproape 30%) dintre cei chestionați este de părere că menținerea acestor sancțiuni ar fi în avantajul României, respectiv că nu ar fi un lucru bun pentru țară. 26% consideră că menținerea acestor sancțiuni nu este nici în avantajul, nici în dezavantajul României. De asemenea, se remarcă un procent ridicat al non-răspunsurilor, 18%, ceea ce indică o slabă cunoaștere a subiectului. Aproape jumătate dintre respondenții americani consideră că menținerea sancțiunilor SUA împotriva Rusiei este benefică pentru țara lor. Ponderea non-răspunsurilor este, de asemenea, ridicată în cazul respondenților din SUA.

Despre România

În ceea ce privește percepția României în SUA, autorii studiului au concluzionat că, "deși cei mai mulți americani știu că există o țară cu acest nume, lipsește un brand comun care să ajute la identificarea acesteia. Transilvania și Dracula funcționează în acest sens mai degrabă prin mecanismul recunoașterii decât prin cel al reproducerii, ele sunt asociate cu România nu automat, ci dacă oamenii sunt întrebați despre ele în acest context". 67% dintre americani declară că au auzit despre România, 20% că nu au auzit, iar 12% nu știu sau nu răspund. Bărbații, cei cu o vârstă mai ridicată și cei din zonele urbane declară mai des decât celelalte categorii (femei, tineri, cei din zone suburbane/ rurale) că au auzit despre România. De asemenea, procente mai ridicate ale celor care au auzit despre România se înregistrează în rândul respondenților din regiunile Nord-Est și Vest ale SUA, respectiv în rândul respondenților albi și asiatici.

Informații despre România

23% dintre cei intervievați declară că știu că România este o țară, 3% că este un stat fost comunist. Tot 3% menționează că știu pe cineva din țara noastră. 4% dintre respondenți asociază numele României cu gimnastica, respectiv cu Vlad Țepeș/ Dracula.

61% menționează că au auzit despre țara noastră într-un alt context.

Transilvania

71% dintre americani declară că au auzit despre Transilvania, 19% că nu au auzit, iar 10% nu știu sau nu răspund. Din totalul celor intervievați, 35% consideră că Transilvania este o regiune în România, 23% că este țara lui Dracula, 4% – o regiune în Ungaria, 3% – o regiune într-o alta țară din UE. 6% precizează că nu au auzit niciodată despre Transilvania, în timp ce 24% nu știu sau nu răspund. Bărbații, cei cu vârstă cuprinsă între 45 și 64 de ani, albi, locuitorii din regiunea Nord-Est și cei cu un nivel de educație mai ridicat identifică Transilvania ca fiind o regiune în România într-o măsură mai mare decât celelalte categorii.

Afirmații despre România

Rugați să își exprime acordul cu privire la o serie de afirmații despre țara noastră, 69% dintre americani identifică România ca fiind o țară din Europa, 36% – o țară în regiunea Mării Negre, 31% – o țară membră a UE, 28% – membră a NATO. Doar 8% consideră că România este localizată în Asia. 28% dintre cei chestionați se arată deschiși ideii de a vizita România. Bărbații și cei cu un nivel de educație mai ridicat identifică România ca fiind membră a NATO, respectiv o țară membră a UE sau o țară în regiunea Mării Negre într-o măsură mai mare decât celelalte categorii (femei, cei cu un nivel redus de educație). Deschiderea față de ideea de a vizita România este mai mare în rândul tinerilor și a celor cu un venit mai ridicat.

Îmbunătățirea părerii despre România

În topul informațiilor care ar putea cântări pentru îmbunătățirea părerii despre România se numără: faptul că soldații români luptă alături de cei americani în Afganistan (48% dintre respondenți au ales variantele 5 și 4 ale scalei, aferente unei importanțe ridicate), calitatea de membră a UE și NATO (46% au ales variantele 5 și 4 ale scalei), faptul că peste 70% dintre români au o părere bună despre Statele Unite (44%) și lipsa unor relații apropiate cu Rusia (43%). De remarcat că ponderi destul de ridicate dintre cei intervievați nu știu sau nu răspund. Bărbații, cei peste 35 de ani, cei cu un nivel de educație mai ridicat și locuitorii din regiunea Nord-Est

sunt categoriile pentru care contează cel mai mult părerea predominant bună a românilor despre Statele Unite, respectiv care apreciază că acest lucru este important pentru îmbunătățirea opiniei despre România.

Despre SUA

Deschiderea societății românești către cea americană este excepțională, gradul de favorabilitate fiind foarte ridicat, indiferent de categoria de respondenți analizată (vârstă, sex, studii, statut social, amplasare geografică) sau tipologia relațiilor vizate (la nivel general, economic, militar, etc.).

Sentimentele față de Statele Unite ale Americii

Românii au, într-o majoritate covârșitoare (79%), un sentiment mai degrabă pozitiv față de SUA. Doar 14% declară că sentimentele lor față de statul american sunt mai degrabă negative. Tinerii și locuitorii din urban tind să aibă o orientare pro-americană într-o măsură mai mare decât vârstnicii și locuitorii din rural. În funcție de gen și de studii nu există diferențe majore în ceea ce privește sentimentele față de SUA.

Prezența trupelor americane pe teritoriul României

Trei sferturi dintre români apreciază că prezența trupelor americane pe teritoriul României este importantă și foarte importantă, în timp ce doar 18% consideră această prezență militară puțin sau deloc importantă. Bărbații, cei cu vârsta între 35 și 49 de ani și cei cu studii medii sunt de părere într-o măsură mai mare decât celelalte categorii că prezența trupelor americane pe teritoriul României este importantă. Locuitorii din Sud-Vest și Centru apreciază într-o proporție mai mică decât românii din celelalte regiuni/provincii istorice că prezența militară americană este foarte importantă.

Investițiile companiilor americane în economia României

Aproape 80% dintre români consideră că investițiile companiilor americane în România sunt importante și foarte importante. Doar 18% văd aceste investiții ca fiind puțin sau deloc importante. Angajarea într-o companie cu acționariat majoritar american

Peste jumătate dintre români și-ar dori să se angajeze la o companie cu acționariat majoritar american. Tinerii sunt cei mai dornici/ dispuși să lucreze într-o companie americană. În funcție de gen și mediul de rezidență nu există diferențe semnificative. Excluzând categoria șomer/fără ocupație/casnică, liber profesioniștii și salariații la privat declară într-o proporție mai mare decât celelalte categorii că și-ar dori să se angajeze la o firmă americană.

Rolul NATO

Cei mai mulți respondenți (42%) sunt de părere că, în cazul unui atac, țara noastră nu se poate apăra singură, fără ajutorul celorlalte țări membre NATO, în timp ce 31% nu sunt nici de acord, nici nu resping afirmația dată. Doar 19% dintre cei chestionați consideră că România s-ar putea apăra singură în cazul unui atac.

Rolul țării pe plan internațional

Aproape 60% dintre respondenți consideră că țara noastră ar trebui să încerce să își facă vocea mai puternic auzită în plan internațional. 30% nu sunt nici de acord, nici în dezacord, în timp ce doar 7% își exprimă dezacordul față de această afirmație. Cât privește implicarea sporită a țării noastre în soluționarea conflictelor regionale și globale, 35% se declară de acord, 40% nici de acord, nici în dezacord, iar 19% își exprimă dezacordul.

Cercetarea este disponibilă online la adresele:
<https://www.inscop.ro/noiembrie-2018-valori-perceptii-si-representari-ale-populatiei-in-romania-si-statele-unite-ale-americii/>
<https://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2018/11/Descarca-prezentarea-grafica-Comparative-Report-Romania-SUA.pdf>

Prin amabilitatea părților angajate în acest proiect, revista „Cultura” a fost în măsură să prezinte, în numărul precedent, o serie de elemente definitorii pentru această etapă a studiului, atât din punct de vedere metodologic, cât și al conținutului și poate utiliza datele disponibile în analize proprii. Cu acordul INSCOP Research SRL, am reprodus selectiv date din studiul efectuat și interpretări relevante ale acestora.

„Datele colectate pot conduce la o deschidere a României spre exterior”

Interviu cu Brett Loyd, reprezentantul The Polling Company

Vă rog să ne spuneți dacă aceasta este prima dumneavoastră vizită în România și ce părere aveți despre țara noastră, percepând-o nemijlocit.

Aceasta este prima mea vizită în România și vă pot spune că nu va fi ultima. Soția mea m-a însoțit aici și ne simțim extraordinar, a fost minunat să explorăm orașul și arhitectura lui. Venind din SUA, este grozav să vezi arhitectura care există aici, în București, fiindcă noi nu avem așa ceva acasă. Nu avem această istorie și cultură bogată, așa că ne-am simțit minunat. Personal, și sunt în asentimentul soției mele, îmi place mult mâncarea, mai ales sarmalele (n.n. *râde încântat!*). Am mâncat de două ori până acum și am venit doar de trei zile!... Chiar ne simțim extraordinar de când am sosit. Este minunat!

Pentru că studiul dumneavoastră este bazat pe o comparație între România și SUA, ne puteți spune care este evaluarea dumneavoastră asupra situației politice și economice din Statele Unite?

În SUA există tendința de a percepe bunăstarea țării în funcție de modul în care merge economia. Pe scurt, dacă economia merge bine înseamnă că și țara, per total, merge bine. Din studiu observăm că, dacă americanii cred că economia funcționează corect, vor afirma că SUA funcționează la fel, că se află pe un făgaș normal. Comparând ce spun cetățenii americani cu răspunsurile primite de la români, avem o mică discrepanță. 19% dintre români spun că România funcționează bine, dar apoi le punem întrebări despre finanțele proprii, despre cât de confortabil se simt cu banii pe care îi au și primim aceleași răspunsuri ca și în cazul americanilor: la nivel personal, o duc bine. Este o discrepanță ciudată, fiindcă observăm o optică foarte diferită asupra felului în care este perceput mersul economic în cele două țări și veniturile personale ale cetățenilor. Economia afectează diferit resursele financiare ale americanilor, față de români, astfel, chiar dacă răspunsurile seamănă, vorbim de un

Brett Loyd, președinte și CEO la The Polling Company, Inc./WomanTrend, a fost analist de strategii, director pentru cercetări sociologice și consultant extern pentru numeroși candidați pentru Congres, Senat, guvernatori, comisii politice statale și federale, iar la alegerile din 2008, 2012 și 2016, pentru Președinția Statelor Unite ale Americii. Experiența sa se extinde și către zona corporate, unde a oferit consultanță și strategii de cercetare de piață pentru numeroase companii aflate în topul Fortune 500. Brett Loyd a susținut prelegeri și a fost consultant pentru universități, a dezvoltat, implementat și predat elemente de politici publice pentru studenți, profesori și reprezentanți ai corpului diplomatic din peste 90 de țări.

impact total diferit. Sunt foarte interesant de studiat aceste aspecte ideologice privind modul în care se descurcă un cetățean din punct de vedere financiar față de cum merge economia țării și care sunt instrumentele sociologice prin care se determină care este nivelul de trai al cetățenilor față de cum merge economia statului.

Președintele Obama „a creat internetul”

Care este situația în SUA astăzi și care sunt schimbările aduse de Administrația Trump?

Donald Trump este acuzat că este o persoană foarte tranșantă și trage o linie foarte clară între Putere și Opoziție. Politic vorbind, în SUA se dezbate mult, ceea ce este sănătos într-o democrație. Nu scoatem săbiile totuși, nu suntem la 1880 în timpul Războiului Civil, dar acesta este trendul actual. Din afară poate părea că, în Statele Unite, există multe fricțiuni și tensiuni interne. De fapt, în SUA avem de-a face cu o democrație optimă. Însă, cred, și datele noastre arată acest lucru, că principalul agitator este media. O parte din media, care era imparțială și care obișnuia să prezinte într-un mod real și concret ceea ce se întâmplă, a devenit partizană a unui anumit curent politic. În funcție de ce post de știri urmărești, politica de stat este foarte bună sau execrabilă. Publicul urmărește aceste lucruri, mai ales că, în această eră a social media, oricine poate intra pe Facebook sau pe Twitter și își poate exprima opiniile. Trăim într-un moment în care media este liderul de opinie. Administrația Donald Trump vine după mandatele lui Barack Obama. Dacă ne întoarcem în 2008, el a fost primul președinte care a folosit social media cu adevărat, pentru ca mesajul lui să ajungă direct la votanți. Chiar glumeam că președintele Obama „a creat internetul”. Acum avem un președinte care se află chiar în mijlocul acestui val social media, unde ideile și părerile circulă cu viteza luminii. Unii spun că niciodată lucrurile nu au stat ca în ziua de azi, că viața politică nu a fost niciodată mai agitată ca acum, dar, de fapt, uită momentele cu adevărat dificile și tulburi prin care am trecut. În timpul Războiului Civil, discursul politic era defectuos, în anii 1950 a avut loc în SUA Mișcarea pentru Drepturi Civile, un moment politic foarte turbulent, am avut episodul războiului din Vietnam, acestea au fost perioade de cumpănă... Ce se întâmplă acum nu este un moment atât de turbulent în istoria SUA. La finalul alegerilor din 2008, toată lumea se întreba dacă Partidul Republican este paralizat, dacă este mort din punct de vedere politic. După alegerile din 2010, republicanii au obținut 63 de locuri de reprezentanți și lumea se întreba ce vor face democrației, cum își vor schimba strategia. Acum, la finalul alegerilor parlamentare, republicanii au obținut locuri în Senat, iar democrații în Camera Reprezentanților. Aceasta este democrația, acesta este mersul normal al lucrurilor. Acum avem un președinte care nu este în favoarea mediei ce apară interesele uneia dintre tabere.

Nu vrea ca media să-i analizeze ideile și discursurile. El vrea să iasă pe post și să transmită mesajele sale în așa fel încât să ajungă direct la susținătorii lui. Acest președinte a declarat că vrea să schimbe lucrurile chiar dacă este bine sau nu, chiar dacă cetățenilor le place sau nu acest lucru. Felicitări lui, a făcut exact ceea ce a promis.

Începuturi ale unui studiu sociologic în oglindă

În contextul studiului sociologic în oglindă, ați avut ocazia să discutați cu ambasadorul României în Statele Unite...

Da! A fost fenomenal. A avut bunăvoința de a mă invita la masă și am putut discuta despre datele strânse și despre rezultatele studiului. Chiar citeam zilele trecute ce scrisese dumnealui despre aceste tendințe, despre istoria României, despre ceea ce a reprezentat momentul 1 Decembrie pentru viitorul țării, practic, o retrospectivă asupra ultimilor 100 de ani în România. Este un domn inteligent și primitor și este minunat să vezi cu câtă mândrie privește munca de cercetare pe care INSCOP Research a făcut-o în România, respectiv The Polling Company în America. A fost foarte util faptul că ne-a ghidat George Maior, un om deosebit, și sunt foarte bucuros că am putut să ne întâlnim.

Credeți că acest demers original poate inspira o arhitectură complexă de proiecte, care să întărească relațiile dintre țările noastre? Vă gândiți și la alte proiecte?

Da, chiar am menționat acest lucru mai devreme, când discutam despre cum poate ajuta acest proiect relațiile viitoare dintre România și SUA. Acest proiect a fost deja implementat, avem sociologi și statisticieni care lucrează împreună, avem metodologi cooptați, avem companii din SUA care lucrează împreună cu companii din România pe acest proiect. Nu este doar ceva teoretic, proiectul este în desfășurare chiar acum. Avem oameni care îi sună în miez de noapte pe cei de la INSCOP (râde oarecum jenat), ca între prieteni, pentru a împărtăși idei în vederea unei colaborări optime. De când am venit aici, în România, am discutat despre diverse metodologii implementate în SUA și despre modul în care sunt utile diferitele componente ale sondajului, iar INSCOP, prin munca lor, ne ajută pe noi în același fel. Deci proiectul nu este pur teoretic, ci se desfășoară chiar în momentul de față. Avem încă multe

date pe care le evaluăm, date pe care le vom prezenta în SUA, la Washington DC. Aceste lucruri au fost făcute cunoscute, cu ocazia evenimentului de la Academia Română, ambasadorului american în România, care știa deja de acest proiect de la Washington DC, dar i-au fost prezentate unele rezultate ale cercetării, deci aceasta este o colaborare în derulare.

În urma sondajului, am găsit o componentă-cheie foarte importantă legată de felul în care datele adunate pot conduce la o deschidere spre exterior, pentru a capta atenția americanilor în privința turismului și a crește numărul celor care identifică numele de România și o privesc favorabil. Și am discutat, în întâlnirile pe care le-am avut, despre cum datele înregistrate pot ajuta această deschidere către exterior a României. Este minunată această colaborare între români și americani, lucrând metodologic și făcând schimb de idei, rezultatul fiind chiar ceva concret. Putem folosi aceste date pentru a promova turismul, pentru a susține relațiile româno-americane, precum și dezvoltarea afacerilor.

Sper că vom avea șansa de a vorbi din nou la București.

Sigur, și aș vrea să spun că, de când sunt aici, am întâlnit persoane foarte amabile, care mi-au mulțumit și eu am tot glumit spunându-le că „eu doar vreau să fac parte

din acest proiect” (*râde cu modestie*). Din fericire, fac parte. De fapt, eu vreau să le mulțumesc pentru că ne-au inclus în acest studiu, deoarece este foarte interesant. Este minunat să evaluezi datele strânse, lucru care, din păcate, nu a mai fost făcut până acum, nu am mai avut parteneriate cu țări care doresc să-și evalueze cetățenii în acest mod, și spun din păcate pentru că nu înțeleg de ce, până în momentul de față, nu s-au implementat proiecte ca acesta. Sunt foarte bucuroși că fac parte din acest proiect și le mulțumesc celor care au decis să includă The Polling Company într-o asemenea cercetare inovatoare. Sunt aici, în România, și mă simt foarte bine analizând astfel de date care s-au înregistrat în premieră. Abia aștept să văd rezultatele și la ce va conduce studiul!

Când putem aștepta următoarele rezultate ale proiectului?

Încă analizăm datele, încă avem multe lucruri de prezentat, încă sunt componente ale acestor date care vor fi interpretate în următoarele două luni. Rezultatele vor apărea etapizat, o parte din date sunt disponibile chiar acum în mod public, în săptămânile ce urmează vom pune la dispoziție și alte rezultate care vor explora diverse aspecte ale cercetării făcute.

La 1 februarie 2018, Ambasada României la Washington, în colaborare cu Embassy Guild, a organizat „An Update with the President's Pollster: Brett Loyd”, în calitate sa de „fost polling director al Comitetului Național Republican și unul dintre principalii coordonatori ai activităților de sondare a opiniei și analiză a datelor în cadrul campaniei Trump-Pence pentru alegerile prezidențiale din 2016”. Audiența a fost formată din reprezentanți ai corpului diplomatic acreditat în Washington, D.C. Printre temele discutate, un loc important l-a avut discuția despre așteptările populației și reflectarea în opinia publică americană a perspectivelor politice.

„Pentru români, America este un brand clar pozitiv”

Interviu cu Darie Cristea, reprezentantul INSCOP

Ați coordonat partea din România a sondajului comparativ România - Statele Unite, sondaj centrat pe percepții și valori social-politice. De ce România - America?

În România, vorbim mult despre Parteneriatul strategic pe care îl avem cu Statele Unite. Mai mult, pentru români, America este un brand clar pozitiv. Și este așa de multă vreme. În discuțiile care au condus la stabilirea parteneriatului dintre INSCOP și The Polling Company, am ajuns la concluzia că este necesar un studiu privind, cumva, baza de opinie, atitudinală și valorică a Parteneriatului strategic. Ce avem în comun, ce avem diferit... În mod cert, avem în comun aspirații. Pe de altă parte, există, în mod aproape natural, diferențe. Unii le exagerează și le esențializează. Acolo este așa, la noi este altfel. Tot zicem lucrurile acestea, dar nu le măsurăm. Nu le studiem. Aici a intervenit acest prim proiect al acestui parteneriat. Cercetarea cantitativă în prima fază. O fi cum zice lumea? O fi cum zic experții? Dar nu ar fi mai bine, până să zicem, să studiem situația? Vedeți, într-o lume literalmente inundată de informație, parte reală, parte centrată pe divertisment, parte fake news, trebuie să ne întoarcem spre metodologie. Analiza politică a devenit, la noi și în multe alte țări, o formă de show business. E timpul ca sociologia publică să reentre în scenă. Sigur, discutăm, dar trebuie să și avem niște criterii.

„Încrederea este cel mai obișnuit, nespectaculos, dar, poate, cel mai important indicator”

Până la urmă, ce este diferit și ce este comun în climatul de opinie din România și SUA? Cum ne percepem reciproc?

Am încercat să atingem, măcar în punctele cele mai vizibile, ceea ce, de obicei, numim diferențe de mentalitate. Sigur, din analize ulterioare pe datele culese, vom putea atinge și alte probleme, într-o cercetare aprofundată: tipologii, cauze ale acestor diferențe de mentalitate, dacă le vom considera relevante etc.

Darie Cristea este directorul INSCOP Research și prodecan al Facultății de Sociologie și Asistență Socială de la Universitatea din București.

Și cum stau lucrurile? Dacă ar fi să tragem o concluzie generală, mai degrabă semănăm sau sunt semnificative diferențele dintre noi și americani?

În primul rând, este bine să nu privim această comparație ca o comparație în sensul clasic al termenului. Aș vedea-o mai degrabă ca pe o metaforă. Trebuie spus că ne aflăm într-o perioadă în care tensiunile din lumea politică și din interiorul mass-media sunt asemănătoare la noi și în America. Cumva și clivajele din interiorul publicului. Când încerc să îmi fac o imagine sociologică asupra unei societăți, mă uit, în primul rând, la întrebările privind încrederea. Există o paradigmă cunoscută în științele sociale, care constată că, în democrațiile avansate, încrederea în instituții a tot scăzut în ultimele decenii. Votul, una din bazele democrațiilor moderne, nu este doar un sistem de numărare a opțiunilor politice și de desemnare a câștigătorului. Nu. Votul este, în primul rând, un mijloc de legitimare a puterii politice instalate democratic și chiar un mijloc de recuperare a solidarității naționale după competiția electorală dintre partide în campanie. Deci totul trimite la încredere, cel mai obișnuit, nespectaculos, dar poate cel mai important indicator dintr-un sondaj de opinie. Prima

mare surpriză a sondajului comparativ România - SUA a venit tocmai din această zonă a încrederii în instituții. Și, să le spunem, nepolitice și politice. De exemplu, am constatat că americanii au mai puțină încredere în armată decât românii. Pentru un necunosător, este o chestiune aproape comică. Deci americanii nu au așa de multă încredere în propria armată, practic, în cea mai puternică armată de pe glob. În sine, faptul că românii au mai multă încredere în propria armată decât americanii în armata SUA are o semnificație metodologică teribilă. Prin urmare da, indicatorul acesta, încrederea în armată, nu ține atât de mult de evaluarea puterii forțelor armate de către public. La noi, probabil, primează semnificația identitară pentru construcția statului, pentru procesul istoric de nation-building al armatei. Și, concomitent, ideea de ordine, seriozitate etc. Tot acest filon identitar ne explică și încrederea foarte mare pe care românii o au, tradițional, în Biserică. Sigur, noi percepem că și americanii au un cult al propriei armate. Dar la ei s-ar putea să fie mai complicată situația. Probabil, dacă am întreba publicul american despre încrederea în capacitatea armatei de a le apăra țara, am obține scoruri foarte bune. Dacă întrebăm în general despre încrederea în armată, există acolo o parte a publicului care nu este de acord neapărat cu o serie de misiuni internaționale în care armata lor este implicată.

Probabil cea mai ciudată situație legată de încredere este însă alta. Studiind cifrele obținute, am constatat că atât românii, cât și americanii au cam același grad de încredere (sau mai degrabă neîncredere) față de o serie de instituții politice: Președinție, Parlament, partide politice... Iată că și noi, și americanii suntem nemulțumiți de politică. Iată că instituțiile care reprezintă baza politică a democrației reprezentative, Parlamentul și partidele, nu se bucură de prea multă încredere nici în cea mai mare și mai reputată democrație a lumii!... Ca urmare, ce facem cu legitimitatea sistemului politic, cu interesul pentru alegeri, cu încrederea în instituții?... Aici apare o primă mare diferență. La cote similare de lipsă de încredere în instituții politice, americanii declară în mult mai mare măsură un interes pentru politică decât românii. Este ceva aici. Este credința că votul tău poate schimba ceva. Sau măcar că e important să arăți ce opinie ai. Ceea ce explică și diferențele de participare la vot și multe altele...

**Dincolo de politică, sunt americanii altfel decât românii?
Este adevărat stereotipul conform căruia americanii cred
în self made man, în timp ce românii așteaptă de la stat?**

Este important și acest aspect. Într-un fel, americanii așteaptă mai puțin de la stat și mult mai mult de la ei înșiși. Cel puțin asta ne spun scalele din sondajul nostru aplicate pe acest subiect în SUA. Dar, cumva, aceste date confirmă ceva ce se știa. Altfel spus, nimic nou pe frontul de vest, ca să parafrazăm un titlu celebru. Totuși, nici aici nu avem polaritatea stereotipă între americanii antreprenoriali și românii care așteaptă de la stat. Românii au așteptări mari în egală măsură de la propriile forțe și de la stat. Și această atitudine descrie, până la urmă, o situație cu baze obiective. Și nu este o chestiune de specific românesc, nici măcar est-european, ci pur și simplu este o raportare tipic europeană la stat. În ceea ce privește bunăstarea lor și calitatea vieții, europenii, cetățenii UE, așteaptă mult mai mult de la stat decât americanii. Ceea ce nu înseamnă că își imaginează că ei, personal, nu sunt responsabili pentru propria prosperitate.

Despre colaborarea cu partenerii americani ce ne puteți spune?

Lucrurile au decurs foarte bine, ne-am coordonat cât se poate de simplu, prin discuții telefonice și pe email. Când am ajuns la o concluzie privind chestionarul, acesta având părți comune, dar și specifice fiecărei țări, deja fiecare știa ce are de făcut. Brett Loyd a venit în România în ultima decadă a lunii noiembrie 2018, pentru prezentarea concluziilor cercetării sociologice în Aula Academiei Române. Cu o seară înainte, am avut o dezbatere de vreo două ore cu toată echipa INSCOP, pe marginea semnificației datelor și a principalelor repere care trebuie accentuate public. Ne-am pus de acord cu Brett pe interpretare foarte ușor, ceea ce, pentru mine, a însemnat că studiul fusese bine proiectat și fiecare parte înțelese de la început de la ce ipoteze plecam și ce încercam să aflăm. Vedeți, a proiecta un chestionar sociologic presupune comunicare în echipă, dar partea în care te documentezi din cercetări care te pot ajuta, gândești indicatorii, formulezi întrebările etc. ține și de un efort personal. Nu este un proces industrial și nici vreun ritual magic care să te ajute. Personal, am avut o singură îngrijorare majoră privind rezultatele studiului comparativ. Ce facem dacă aflăm că noi știm foarte multe despre America, lucru plauzibil, în timp ce americanii nu știu aproape nimic despre România? Nu a fost chiar așa și am avut câteva rezultate chiar interesante privind percepția lor asupra țării noastre. Am putut extrage și câteva indicii prețioase privind comunicarea unui brand de țară.

Înțeleg că prelucrarea datelor continuă și că vor urma și alte evenimente în această serie.

Darie Cristea: Intenția noastră este să organizăm un eveniment similar cu lansarea sondajului din România și în Statele Unite. Undeva la începutul anului 2019. Și da, ar mai fi câteva întrebări, mai ales din sondajul realizat în America, unele care nu au fost date publicității. Le păstrăm pentru evenimentul din SUA. Pe de altă parte, nici cifrele prezentate cu prilejul lansării de la Academia Română nu au fost epuizate metodologic

încă. Se lucrează pe baza de date, căutăm corelații, tipologii. Unele vor fi incluse în materiale realizate în scop științific, în colaborare cu partenerii noștri, ISPRI/ LARICS de la Academia Română și Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București. Altele vor genera materiale elaborate pentru consultanță. Depinde și de ce mici descoperiri ne prilejuiește comparația pe care este fundamentat sondajul. Vă asigur, însă, că toate concluziile de interes public în țara noastră sunt și, pe măsura obținerii lor, vor fi disponibile pe site-ul INSCOP Research.

În declarațiile publice făcute în contextul prezentării primelor concluzii, experții români și americani au indicat, pe de o parte, unele diferențe de comportament social și, pe de alta, variante de susținere a dialogului și a unei mai bune cunoașteri reciproce. Dan Dungaciu a văzut, prin prisma sondajului, „profilul unei populații pe care nu o mai interesează propria societate”. „Americani sunt interesați de societatea lor, se luptă pentru societatea lor, se angajează în dispute în societatea lor”, a spus directorul ISPRI. „În schimb, societatea românească, astăzi, este o societate preocupată de propria bunăstare relativă, nu are angajamente politice, își gândește viitorul nu în relație cu această societate, ci cu alte geografii, are o impresie proastă despre cum arată lumea românească și direcția în care merge ea”. Mai mult decât atât, „are o relativă prosperitate pe care și-o exhibă”. Brett Loyd a remarcat că „există spațiu pentru ca America să primească mai multe mesaje în legătură cu România”, că nu se poate vorbi de adversitate, ci de insuficientă cunoaștere. Pentru a surmonta clișeele imagologice și a crea o apropiere simplă, Brett Loyd crede că „România ar trebui să se debaraseze de etichete vechi precum fostă țară de după Cortina de Fier, din estul Europei, și să se promoveze, mai curând, ca o destinație romantică unde poți să faci un tur al castelelor medievale încărcate de istorie.” De aici ar putea veni și rezolvarea pentru problema dezangajării din viața cetății sesizate de către Dan Dungaciu: o mai intensă expunere la modul de gândire și viață, de comportament politico-social din SUA ar putea genera modelul dezirabil pentru o populație atașată de aceleași valori fundamentale.

- **LARICS** Pe 26 aprilie 2017, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române (ISPRI) a lansat, în colaborare cu parteneri interni și externi, Laboratorul de Analiză a Războiului Informațional și Comunicare Strategică (LARICS). Laboratorul funcționează în interiorul ISPRI, ca structură componentă a institutului, dar având o agendă separată și specifică. Scopul principal este analiza evenimentelor interne și externe, a presei internaționale, cu referire specială la România și la Republica Moldova, în contextul unor confruntări purtate în spațiul mediatic care au ajuns, în anumite evaluări, la dimensiunea unor războaie informaționale.
- **INSCOP Research** Înființată în 2013, compania privată de cercetări sociale și de marketing a ajuns, astăzi, una dintre cele mai active instituții de cercetare a opiniei publice din România, cu o reputație excelentă, bazată pe calitatea și imparțialitatea produselor sale. Un indice al valorii studiilor realizate de INSCOP sunt miile de citări, în resurse informaționale dintre cele mai diverse, de la mainstream media și rapoarte oficiale naționale și internaționale la analize ale unor think-tank-uri și publicații academice.
- **The Polling Company Inc.** Compania a fost înființată în Washington, D.C., în 1995, de către Kellyanne Conway, actual consilier prezidențial pentru comunicare. Se bucură de un palmares bogat și o varietate de clienți de primă mărime – Partidul Republican fiind unul dintre aceștia –, care au beneficiat de rezultatele cercetărilor sociologice și consiliere din partea unei echipe familiarizate nu numai cu metodologiile și instrumentele tradiționale, ci și cu media management și tehnologiile alternative, de vârf, incluse în aceste procese. Avantajul său competitiv provine din capacitatea deosebită de a utiliza segmentări psihografice pentru a furniza evaluări calitative privind atitudini, așteptări, comportamente, frustrări, dorințe și motivații ale populației.

Strategiile pentru educație

Impasul reciprocității culturale

CARMEN CORBU

La finalul anului trecut, Administrația Prezidențială a publicat concluziile unui proiect intitulat „România educată”. Părerile s-au dovedit împărțite, în sensul că pentru unii documentul „nu era chiar”, în timp ce pentru alții era „mult prea”.

Eșecul în a obține, prin expunerea unei viziuni, un minimum de adeziune este expresia eșecului oricărei forme de parteneriat sau de inițiativă colaborativă în interiorul domeniului vizat: stat, instituție, societate, familie. Cum o relație de parteneriat specific presupune și autoconștientizare și sensibilizare în legătură cu celălalt, eșecul ar putea fi căutat în zona reciprocității culturale. Obținerea unei astfel de reciprocități culturale, bază a eficienței în atingerea unor obiective, este un proces în care sunt identificate valorile părților, sunt verbalizate presupuneri și aspirații, sunt adaptate interpretări și sunt generate puncte de convergență. Altfel, fiecare parte rămâne pe teritoriul propriilor experiențe. Societatea acuză școala care e ineficientă sau chiar nocivă, părinții acuză statul care le rechiziționează copiii în folosul armatei de profesori, iar profesorii acuză societatea care doar mimează cooperarea. Cum e strategia și care e contextul în care ea apare? Ce se omite și ce se supralicitează în dezbateră publică?

Un SWOT al învățământului românesc

VIOREL AGHEANĂ

Scăderea populației școlare, o problemă de interes național.

Ce facem cu numărul în scădere de elevi din sistemul preuniversitar?

Ca și pericolul real al îmbătrânirii populației, despre ale cărei efecte auzim din ce în ce mai des și pe care le vom simți, cu siguranță, destul de curând, scăderea populației școlare din învățământul preuniversitar este o problemă care va afecta România nu doar în statistici, ci și la nivel de trai.

Conform ultimelor date publicate ale Institutului Național de Statistică – INS populația școlară din sistemul național de educație a fost în anul școlar/universitar 2017-2018 de 3,57 milioane elevi și studenți, aproape jumătate din populația școlară s-a regăsit în învățământul primar și gimnazial (46,9%), iar circa o treime în învățământul liceal și cel antepreșcolar și preșcolar (17,8%, respectiv 15,1%). Populația școlară a fost cuprinsă cu preponderență (95,4%) în unitățile școlare publice, iar restul de numai 4,6% în unități școlare private. În anul școlar/universitar 2017-2018, personalul didactic din cadrul sistemului educațional a însumat 236,2 mii persoane. Astfel, raportul mediu dintre populația școlară și numărul cadrelor didactice a fost de 15 elevi/studenți la un cadru didactic. Pe de altă parte, numărul de elevi/studenți a scăzut cu 18.700 comparativ cu anul școlar/universitar precedent, un trend care se manifestă de mai multă vreme. Și efectele nu se văd doar în statistici, ci au impact semnificativ în calitatea procesului de învățământ. Da, profesorii cu adevărat buni sunt greu de găsit, tinerii cu potențial nu sunt suficient

motivați să intre în sistem și soluțiile încercate până acum de cei responsabili cu găsirea de soluții reale și mai ales realiste nu au reușit să acopere golurile vizibile din sistem.

Rezultatele la ultimele teste PISA care s-au susținut în 2015 arată că elevii români au în continuare dificultăți să citească și să înțeleagă un text, iar la matematică nu pot rezolva decât exerciții de bază. România s-a clasat pe locul 48 (din 72), în scădere față de anul 2012, când ne-am aflat pe locul 45 din 65 de țări. Testarea internațională se desfășoară o dată la 3 ani și arată nivelul elevilor de 15-16 ani la matematică, citire și științe. Scopul acestor teste este de a verifica modul în care copiii pot aplica în realitatea curentă informațiile pe care le primesc la școală. Cele mai bune rezultate au fost obținute de elevii din Singapore, Japonia și Estonia.

Un studiu al Centrului de Evaluare și Analize Educaționale arată că circa 42% din elevii de 15 ani sunt analfabeți funcțional. O cifră cel puțin îngrijorătoare. Deși știu să citească, elevii nu reușesc să înțeleagă textele, iar specialiștii în educație susțin că aceasta este o consecință a faptului că programele școlare sunt în continuare prea stufoase, elevii fiind obligați să memoreze informațiile, nu să analizeze textele. Și atunci cum ieșim din acest cerc vicios al unui sistem care a dat greș în mod repetat? Cum ajungem la soluții care să funcționeze? În condițiile în care, realist vorbind, sistemul nu va fi schimbat de la zero, ci este necesară cel puțin implementarea unor instrumente valide de lucru, măsurabile, care să ne ajute să înțelegem în ce punct ne pierdem elevii și îi transformăm în mașini de memorat? O analiză la rece ar fi un punct bun de plecare.

Analiza sistemului de învățământ preuniversitar din România

De aproape 30 de ani, sistemul este într-o continuă schimbare, dar cu rezultate care nu sunt nici pe departe cum ar trebui să fie.

Puncte tari:

- cadre didactice calificate care își ocupă posturile prin concurs național de titularizare;
- posibilitatea cadrelor didactice de evoluție în carieră prin intermediul gradelor didactice, cursuri de specialitate, cursuri postuniversitare etc.
- prezența în sistemul de învățământ a unui corp de elită de cadre didactice înalt calificate preocupate atât de calitatea actului educațional, cât și de elaborarea de

lucrări științifice, publicații de specialitate, noi metodologii și manuale;

- identificarea constantă a unor vârfuri din fiecare generație școlară, copiii cu talente speciale sau capacități intelectuale deosebite;
- prezența și dezvoltarea de alternative educaționale și a instituțiilor educaționale private la toate nivelurile de școlarizare;
- administrarea școlilor de către autoritățile locale care pot conduce la identificarea nevoilor educației, ale comunității și ofertele pieței muncii, ținând cont de specificul zonei;
- aplicarea principiului „resursa urmează copilul”, cu un rol deosebit de important în integrarea școlară a copiilor cu cerințe educaționale speciale;
- implicarea tot mai pregnantă a familiei în procesul educativ al copiilor care poate conduce la o mai mare flexibilizare a instituțiilor școlare;
- existența unor programe de prevenire a abandonului școlar și de prevenire a analfabetismului organizate atât de instituții de stat, dar mai ales de organizații non-profit.

Puncte slabe:

- influența politică care se poate manifesta la toate nivelurile managementului educațional (minister, inspectorat, unitate școlară etc.);
- fluctuațiile cadrelor didactice și prezența personalului necalificat sau care își desfășoară activitatea pe alte posturi, decât cele pentru care este specializat, fenomen extrem de prezent mai ales în zonele sărace sau rurale;
- curricula neadaptată cerințelor diferitelor vârste și interese ale elevilor conținuturi bazate pe memorare, volum mare de noțiuni, concepte, capacități reduse de adaptare la lumea exterioară;
- prezența în unele școli a unei culturi instituționale marcată de confruntare și concurență neloială care induce demobilizare și lipsă de preocupare față de nevoile educaționale ale copiilor;
- lipsa unor indicatori de performanță valizi și criterii clare de evaluare a activității cadrelor didactice care să conducă la o diferențiere reală concretizată inclusiv în clase de salarizare diferite;
- legislație în permanentă schimbare și lipsa unor politici coerente în ceea ce privește sistemul de învățământ.

Oportunități:

- interesul pentru participarea la programe și proiecte internaționale etc. finanțate din surse europene sau alte surse;

- recunoașterea activității cadrelor didactice care au performanțe deosebite prin intermediul unei modalități de salarizare specială – în prezent singura diferențiere este dată de gradul didactic și de vechimea în muncă;
- implicarea comunității în problemele administrative ale școlii, pentru a realiza politicile educaționale regionale la necesitățile regionale și locale;
- asigurarea dreptului la educație și a șanselor egale pentru toții copiii prin sprijinirea elevilor provenind din medii sociale defavorizate sau zonele rurale;
- creșterile de salarii din ultima vreme și perspectiva unui loc de muncă încă stabil pot atrage către sistemul de învățământ tineri care altfel s-ar fi îndreptat către locuri de muncă mai bine renumerate și cu perspective mai bune.

Amenințări:

- reducerea numărului de elevi, datorat scăderii natalității;
- riscul crescut de abandon școlar al unor elevi din familii defavorizate, părinți emigranți, copii cu CES (cerințe educaționale speciale);
- decalajul tot mai mare dintre rural și urban în ceea ce privește asigurarea dreptului la educație;
- imposibilitatea școlilor de a selecta personalul didactic din cauza sistemului de selecție centralizat;
- intervenția politică în managementul unităților de învățământ, cu consecințe în alocarea de fonduri pe criterii de apartenență politică;
- preocuparea scăzută din partea unor cadre didactice pentru diferențierea învățării în raport cu nevoile elevilor și tendința de a muta procesul de învățământ de la școală, acasă (meditații, ore suplimentare etc.).

La prima vedere, soluția nu este una complicată: încercăm să rezolvăm problemele identificate și să profităm de oportunități. Doar că, practic, schimbarea trebuie să se facă pe toate palierele sistemului, lucru greu de făcut într-un sistem care nu pune pe primul loc beneficiile elevilor, ci interesele politice. Deci, fără o implicare responsabilă a celor care decid, ne vom scufunda din ce în ce mai serios în bezna analfabetismului funcțional, care va aduce cu sine scăderea din ce în ce mai accentuată a nivelului de trai, care va fi evidentă nu doar în zonele defavorizate, ci și la nivel național. Este responsabilitatea unei generații care este cazul să nu mai fie veșnic de sacrificiu. ■

Viorel Agheană este doctor în Științele Educației, lector universitar la Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea din București.

Un deziderat continuu: pactul pentru educație

AURELIAN GIUGĂL

La intervale regulate, România tot face pacturi și lansează programe educaționale. La Ministerul Educației au fost 25 de miniștri în cei 29 de ani postcomuniști. Fiecare a venit cu o viziune quasi-personală (sau determinată de grupurile de interese ce roiau, și roiesc, în jurul partidelor), introducând schimbări în sistemul educațional. S-a făcut un business frumos via manualele alternative, dar nimeni nu a testat efectul lor asupra performanțelor elevilor (la testele PISA elevii noștri obțin în continuare scoruri foarte modeste). Recent, s-a încercat eliminarea manualelor alternative, ministrul Liviu Pop având revelația manualului unic. S-au selectat o unică editură (Didactică și Pedagogică) și un singur manual per materie, inundat și acesta de greșeli care mai de care mai grosolane. Mai înainte vreme, ministrul Daniel Funeriu a introdus supravegherea drastică la examenele naționale (Capacitate plus BAC), o măsură salutăată de mulți: meritocrația să triumfe. Fraudele s-au diminuat, dar a scăzut semnificativ și procentul promovabilității. Rata celor care au promovat examenul de absolvire în 2011 (44,47%) a fost aproape la jumătate comparativ cu cea din anul 2009 (79,95%). Iată primul efect – univeristățile, cele care-și sporiseră numărul de programe și locuri, au suferit primul șoc. Pe de o parte, natalitatea din ce în ce mai mică, pe de altă parte, o promovabilitate redusă la examenele finale. Mai mult, sistemul supravegherii de la BAC – un examen atent supravegheat,

free and fair – i-a lăsat pe săraci, pe cei lipsiți de capital economic, și mai mult în aer. Ei au fost cei care au îngroșat numărul celor care pică examenul de final. Ceilalți, cei cu venituri peste medie, au făcut pasul către sistemul paralel de pregătire, adică lecțiile private & meditațiile. Dacă s-ar analiza perioada post-2011, cu siguranță se va observa cum sistemul meditațiilor a înflorit. Tot acest mecanism anti-fraudă i-a „pedepsit” în special pe cei din categoriile vulnerabile economic, iar segregarea socială s-a adâncit, nu s-a diminuat. În fine, și președintele Băsescu semna și lansa pacturi pentru educație, propunând, printre altele, alocarea a 6% din PIB pentru educație în perioada 2008-2013. Anii au trecut, praful s-a așternut peste aceste documente, în continuare România clocind altele noi, unele menite să salveze în continuare educația.

A venit acum rândul președintelui Klaus Iohannis să ne propună (spre dezbateri publică) un nou proiect educațional, proiectul România educată. Planul, ca multe planuri frumoase pe hârtie, curge duios și propune măsuri încurajatoare. Spre exemplu: o rată de promovare de cel puțin 80% a testării de la finalul educației gimnaziale și 75% pentru cea de promovare a examenului de bacalaureat din totalul colectivității. Până în anul 2030, cel puțin 30% dintre copiii de 0-3 ani să fie incluși în educația ante-preșcolară, iar cel puțin 95% dintre copiii de 3-5 ani să fie incluși în educația preșcolară.

Proiectul nu poate ocoli, ce surpriză, tipicul limbaj de lemn, la vechile formule deja tocite, adăugându-se câteva up-to-date-uri pentru sensibilizare: „Sistemul de educație formează cetățeni activi, cu valori europene, adaptați condițiilor economice și sociale, cu o cultură civică și democratică solide”. „Educația începe cât mai devreme în viața unui copil și continuă pe tot parcursul vieții sale”. „Sistemul de educație românesc este atrăgător pentru comunitățile academice din România și din întreaga lume, facilitând mobilitatea internațională”.

Și câte și mai câte asemenea născociri! Dată fiind experiența deceniilor trecute, sincer, ne-am cam plictisit de atâtea proiecte ce tot rămân pe hârtie. Parcă suntem niște infiniți oblomovi ce discutăm la nesfârșit despre cum ne vom apuca noi de treabă. Până una alta, problemele persistă, și se adâncesc, în sistemul educațional românesc. Și toate sunt intrinsec legate de economie. Atâta vreme cât vom avea periferii economice interne (economia României funcționează la București și Cluj, mai puțin la

Vaslui și în Călărași), ceea ce va duce la migrația masivă a forței de muncă, vom avea și abandon școlar. Nu-i nimic nou, abandonul școlar se corelează cu subdezvoltarea. Raportul făcut sub tutela Băncii Mondiale în 2017, arată că în România, unele decizii de a nu mai frecventa școala sunt luate fie din lipsa resurselor materiale ale familiei sau din cauza sărăciei, fie pentru ca în unele familii copiii de școală au frați mai mici pe care trebuie să-i crească, sau participă la munci în gospodărie. Mai mult, atâta vreme cât școala nu mai reprezintă un vehicul de ascensiune socială (formele clientelare au parazitat întreg spectrul social românesc, clientelismul nu este doar politic) elevii devin categoric dezinteresați și observă că sunt alte mecanisme de reproducție socială. O altă problemă gravă o reprezintă deficitele de cadre didactice calificate din mediul rural – se tot propun măsuri în acest punct sensibil, problemele persistă și aici există o cauză ce produce clivaje și diferențieri insurmontabile între rural și urban. Un alt aspect cu impact negativ a venit pe filiera măsurii privind finanțarea școlilor de către primării și consiliile locale. Așa observăm cum în zonele bogat-afluente avem școli postmoderne, dotate și anual zugrăvit-reconstruite (este un business înfloritor și acesta, iar firmele ce au contracte cu primăriile pot depune mărturie), iar în îndepărtata și săracă zonă rurală școala stă să cadă pe elevi, iar wc-ul este tot în curtea școlii: ca acum 100 de ani. Și aceasta a fost o măsură ce a adâncit și mai mult decalajele economice dintre miriapodele de Români de pe cuprinsul patriei. Ar trebui să aducem aminte și de școala ce este setată pe performanțele celor buni și foarte buni, lăsând media deoparte. Testele PISA ne spun clar și apăsător povestea asta. Îi pregătim pe cei buni, îi lipim pe perții școlilor și îi arătăm le posturile de televiziune ca pe niște exponate de succes ce ne fac să roșim de emoție, mândri că suntem români etc., iar apoi, acești elevi, plictisiți probabil de festivismul din țară, pleacă la studii în străinătate. O dublă pierdere. Pe de o parte sacrificăm un întreg sistem educațional și centrăm cam totul pentru a obține performanțe cu cei dotați, neglijându-i quasi-tootalmente pe cei din pluton. Pe de altă parte, cheltuim resurse publice pentru copii ce vor fi, cei mai mulți dintre ei – știm bine, puțini se reîntorc în țară – folosiți în economiile altor țări.

În concluzie, proiecte și planuri mărețe de ameliorare a condiției școlare s-au făcut, se fac și se vor mai face. Noi nu trebuie să mai fim impresionați de așa ceva. Va trebui să fim atenți doar la ceea ce va produce măsurabil sistemul nostru educațional. Până la proba contrarie, vom privi

***Ar trebui să aducem
aminte și de școala
ce este setată pe
performanțele
celor buni și foarte
buni, lăsând media
deoparte. Testele
PISA ne spun clar
și apăsător povestea
asta. Îi pregătim pe
cei buni, îi lipim pe
perții școlilor și îi
arătăm le posturile de
televiziune ca pe niște
exponate de succes
ce ne fac să roșim de
emoție, mândri că
suntem români etc.***

aceste măsuri așternute pe hârtie (și pompos prezentate) doar ca simplă maculatură. Rămâne doar ca anii ce vor urma să ne arate dacă este așa sau nu sau dacă, ca și înainte vreme, praful uitării se va depune peste ele. ■

Aurelian Giugăl este doctor în Științe politice, profesor, publicist. A fost cercetător colaborator la School of Geographical Sciences, University of Bristol.

Plusul strategiei? Faptul că există

HORIA CORCHEȘ

M-am învățat mult în jurul acestui text, până să mă apuc de el. Nu știam de unde să îl apuc prea bine și m-am întregat de ce. Evident, pentru că profesorul Mircea Miclea are dreptate când afirmă că Raportul „România Educată” este mult prea vag, că oferă prea multe teme de discuții și prea puține soluții. Te învăluie, cu alte cuvinte, în cuvinte, majoritatea de bine, cuvinte care par a contura un orizont luminos. Dar știți cum e și cu lumina, ea nu înseamnă neapărat clarificare a conturilor, poate însemna și orbire, un fel de ceață. De aceea, mi-a fost greu să încep să pun pe hârtia virtuală niște idei care să semene a răspunsuri date întrebărilor anchetei. Totuși, apoi, am luat mai pe larg documentele și am trecut în revistă nu doar documentul final, Viziune și strategie 2018-2019, ci și documentele care au stat la baza lui, Rapoartele celor șapte grupuri tematice. Fără să pierd impresia de prea mare generalitate pe care o are documentul final, trebuie să recunoaștem, totuși, că o problemă atât de complexă cum este educația nu poate oferi, sub forma unei strategii vizionare pe termen lung, soluțiile concrete. Acestea trebuie să se regăsească la nivel legislativ și apoi în metodologii și proceduri. Dacă acceptăm această premisă, vom vedea că multe acțiuni concrete sunt formulate în rapoartele grupurilor de lucru.

Acestea fiind spuse, încerc să răspund cât mai punctual, solicitărilor anchetei. În privința profilului absolventului, impresia generală pe care o lasă documentul este de viziune funcțională. Pentru primul nivel, cel al educației timpurii, iar cred că are dreptate profesorul Miclea, când subliniază că

pentru primii trei ani cel puțin ar trebui valorizată educația din familie, nu pus accentul pe dezvoltarea de creșe. Dar, dincolo de această nuanță, în ansamblu viziunea sună bine. Pe scurt, coroborând ciclurile de școlarizare, s-ar putea observa o idee directoare: absolventul conștient și implicat, capabil de dialog și de implicare decizională, iar la final de ciclu superior să ia decizii cu privire la propriul parcurs ulterior de învățare, să aibă capacitatea de transfer a ceea ce a acumulat în practica vieții și să poată gestiona o mică afacere. Aceste obiective sunt sau nu sunt prezente și în actuala viziune a sistemului educațional? Greu de spus, mai întâi pentru că actualmente sistemul nu funcționează pe baza unei astfel de strategii macro, care să aibă o viziune și termene. Ca să ne dăm seama, trebuie să buchim legi, metodologii și programe școlare. Și aici aș identifica un plus major al acestei strategii: existența ei. Sigur că în linii mari obiectivele care vizează profilul absolventului sunt și astăzi considerate necesare. Chiar cred însă că nu strică deloc să fie formulate într-un document care poate avea un fel de valoare directoare. Problema este cum le pui în practică. Și, de fapt, aici este marea provocare. A atinge obiectivele înseamnă a avea trasee educaționale adecvate, a avea curriculum adecvat, a avea resursă umană pregătită și a avea resurse materiale prin care să motivezi întregul angrenaj. Le avem acum? Nu. E de muncit la toate nivelurile, într-o formulă de coerență pe termen lung. În Rapoartele pe grupuri de lucru există propuneri concrete în acest sens, începând de la formarea profesională, până la sistemul de recompensare. Pe ce cred că ar trebui insistat? Pe construcția unor rute educaționale, profiluri cât mai diversificate, față de actualele, destul de restrictive. Pe scrierea unor programe școlare de calitate, care să pună în evidență formarea competențelor, din perspectiva aceasta a corelației curriculumului cu realitățile sociale, profesionale, civice ale prezentului. Pe clarificarea conceptului de portofoliu educațional (ce e, cum se realizează, cum se utilizează). Pe reprofesionalizarea și pe motivarea profesorilor, care trebuie să iasă din tiparele unui învățământ de tip dogmatic și socratic, înspre unul care să faciliteze dezvoltarea personală, fără a-și pierde însă nici rigoarea în privința acurateții informației științifice.

Ei bine, o altă provocare o reprezintă, da, evaluarea. Un fel de problemă perpetuă a învățământului românesc din ultimele zeci de ani. Partea cea mai eficientă a raportului în această privință mi se pare cea care vizează stabilirea standardelor de performanță. Pentru ca acestea să fie elaborate însă, e necesar să existe programe școlare mai întâi cât mai funcționale. Nu dezvolt aici ideea, la gimnaziu tocmai sunt în aplicare noile programe, la liceu nu sunt încă scrise. O idee proastă mi se pare cea cu tezele unice,

pentru că presupune o standardizare a procesului, nu a finalităților, or asta nu are cum să fie în avantajul diversității. Profesorii trebuie să își poată adapta curriculumul în funcție de propriile opțiuni sau de clasele pe care le au. Standardizarea trebuie să vizeze finalitățile, la nivel de competențe, pe clase și cicluri de școlarizare. Cred că dezbateră trebuie dusă aici și mai departe: ce înseamnă de fapt evaluarea de competențe, pentru că acum prea puțin este vorba despre așa ceva, evaluăm mai mult cunoștințe, cel puțin la examenele naționale. Adevărul este că am putea avea niște surprize foarte neplăcute dacă am evalua cu adevărat doar competențe. Încerc să exemplific simplu, prin disciplina limba și literatura română. Un conținut: studiul unei poezii de Lucian Blaga. Subiect de evaluare: Redactarea unui eseu care vizează particularitățile unui text studiat de Lucian Blaga. O competență: Utilizarea adecvată a strategiilor de comprehensiune și de interpretare în receptarea textelor literare. Subiect: text la prima vedere de Lucian Blaga, de evidențiat particularitățile acestuia. Într-o astfel de situație, în care competența ar fi singurul criteriu de construcție a subiectelor de examen, probabil că procentele de promovabilitate ar scădea.

Și aici ne apropiem de o altă problemă: testele internaționale. De ce nu sunt acestea subiect de dezbatere? Nu știu. Probabil pentru că de fapt nu ne interesează. Nu ne interesează să aflăm adevărul. De exemplu că stăm foarte prost la capitolul comprehensiune de text. Că avem absolvenți care nu știu formula coerentă a unei idei. Că avem absolvenți incapabili să aibă opinii. Avem o societate amorfă, care e interesată doar de fațade. Părinții și elevii sunt interesați de note, nu de ce competențe se ascund în spatele acestora. De ce? Pentru că există un deficit de reprezentări valorice major în fibra noastră națională. Nu vreau să o dau pe esisme ieftine. Dar discuția despre testele internaționale asta ar însemna: să constatăm că stăm prost de tot la capitolul competențe, că nici nu știm să le formăm, noi, profesorii, că nici nu există un interes real de dobândire a acestora – noi, elevii sau părinții –, că nici nu există o toleranță necesară în privința recunoașterii realității și a acordării de resurse și de timp pentru a remedia deficitul – tot noi, părinții, dar și noi, societatea în general. E un cerc vicios. El nu se poate rupe decât prin asumări instituționale macrosistemice. Ne asumăm că suntem în punctul X, admitem că avem nevoie de timp pentru a ajunge în punctul Y, stabilim procesualitatea și respectăm pașii. Pe scurt, asta înseamnă viziune și coerență. O strategie cum este *România educată* poate fi un punct de plecare. Mai trebuie să apară factorii decizionali care să pună în practică demersul. Sau, da, putem să ne asumăm ca proiect de țară

că pe noi nu ne interesează standarde cum sunt cele de natura competențelor, și atunci închidem dezbateră.

Totuși, s-ar părea că nu ne e indiferent, că nu ne putem asuma un asemenea proiect de țară, de vreme ce suntem în UE și, cel puțin în mod declarativ, ne aliniem și *Cadrului de referință pentru educație în 2020 al Uniunii Europene*. Principalele direcții ale acestuia, *învățarea pe tot parcursul vieții și mobilitatea, ameliorarea calității și eficienței educației și formării, promovarea echității, a coeziunii sociale și a cetățeniei active, respectiv stimularea creativității, a inovării și a spiritului antreprenorial*, se regăsesc mai mult sau mai puțin explicit în raportul *România educată* și nu sunt, de altfel, străine nici limbajului actual din bula educațională. Sunt obiective de bun simț și transpar/trebuie să transpară în politicile educaționale de la toate nivelurile. Dacă iei la citit documentul european, descoperi chestiuni simple, de la citit-scris-socotit, până la asigurarea șanselor egale la educație sau educație pe tot parcursul vieții. Evident că sunt obiective de urmărit. Le punctează și documentele instituției prezidențiale. Creativitatea, inițiativa, sunt mărci ale diferenței, ale diversității de care o societate mobilă are nevoie. Ele implică, de asemenea, nevoia achizițiilor sociale și emoționale. Nu aș putea spune, de exemplu, că strict lectura rezolvă această problemă. Sau că o rezolvă orele de educație civică. Nici nu văd, de exemplu, lectura ca disciplină distinctă de studiul maternei (limbă și literatură), pentru că ar dezavantaja-o, transformând-o poate în ceva anost, în comparație cu ceva strălucitor. Ar fi un risc al lustruirii unor suprafețe. Dar văd o nevoie de restructurare a întregului. Și încerc să mă apropiez de o concluzie. Rute curriculare cât mai diverse, care să permită elevilor să-și manifeste diversitatea și să-și dezvolte real aptitudinile. Curriculum adaptat nevoilor prezentului, cu deschidere mare către diversitate, către toleranță, către social, către civic. Care să permită dezvoltarea personală. Accent pus pe competențe, nu pe conținuturi, inclusiv la nivelul evaluării. Descriptori de performanță. Evaluare standardizată, dar la final de ciclu. Formare profesională și motivare a profesorilor. Toate acestea sunt atinse de *Raportul România educată*. Care este marele său merit? Faptul că există, repet, și că astfel poate deveni un punct de pornire pentru dezbateri și pentru construcția unui cadru legislativ, metodologic, procedural. Nu știu dacă se va realiza, însă. Poate și să rămână un manuscris de sertar, câtă vreme nu este asumat politic și nu devine, chiar prin ajustări, un fel de Constituție a educației. ■

Horia Corcheș este profesor, specialist în Managementul educațional, specialist în evaluare INSAM

O școală care li se întâmplă copiilor

NICU ILIE

Persoanele care ies la pensie în acest an sunt, în linii mari, cu toată variabilitatea legată de vârsta profesională de pensionare, gen, stagiul de vechime ș.a., cele care începeau școala în prima parte a decadelor 1960. „România” se scria cu „r”, iar programa școlară era încă cea stalinistă (numită ca atare în urma reformei din 1948 prin care fusese importat modelul organizatoric și curricular sovietic). Pentru ca lucrurile să fie clare, toate școlile din țară se desființaseră și fuseseră reînființate doar cele controlate de stat. „Epurarea și reeducarea” cadrelor didactice era în plin proces. Pentru prima dată în România se introduseseră manuale unice. Școala generală avea o durată de 7 ani, nu 8, iar învățământul mediu 11. Limba rusă se preda, prin lege, ca prima limbă străină, începând cu clasa a V-a.

Este generația care a prins în gimnaziu trecerea de la internaționalism la național-socialism (!) și care a finalizat studiile atunci când regimul politic, trecut peste aparenta liberalizare, revenea la șurubul de fier al doctrinei unice și incontestabile. O reformă a educației, cu o pivotare spre naționalism, a avut loc în 1968, corectând o parte din disfuncțiile învățământului stalinist și creând altele, autohtoniste. Scopul educației a devenit, în mod clar, crearea de forță de muncă înmagazinată politic. Liceele teoretice au fost restrânse la circa 2% și chiar și în cazul acestora s-a instituit un program de calificare profesională (școlile de filologie cuprindeau ore de steno-dactilografie și chiar de croitorie).

Caracteristica socială majoră a acestor persoane este o mobilitate crescută (de la sat la oraș și inter-regională); secundar, este o generație marcată de fenomenul „baby boom” (decreștii, cum se zice în România), respectiv ca părinți cărora le era interzisă orice formă de planning familial și contracepție. Este generația în timpul căreia s-a generalizat televizorul (cu un singur post accesibil 2h/zi la un moment dat). În tinerețea căreia electrocasnicele mari erau printre produsele de lux (electrocasnicele mici nu apăruseră), la fel și telefonul (cu fir) sau cumpărarea unui autoturism (liste de așteptare de câțiva ani pentru o Dacia 1300). Computerele fuseseră, timp de două-trei decenii, știre de presă (fapt divers) și au acaparat brusc universul cotidian atunci când cei din grupul focus se apropiau de 50 de ani. Chiar și astăzi, doar 30% din această populație folosește calculatorul cu oarecare frecvență (studiul INSEE 2018 nu a documentat și gradul de utilizare; de cele mai multe ori este vorba despre procesatoare de text, browsing și rețele sociale). Este ultima dintre generațiile care au adoptat telefonul inteligent (în 2015 doar una din patru persoane din această grupă folosea un smartphone; în prezent, ponderea a depășit 50%).

Tot statisticile arată și o altă caracteristică a acestei grupe de vârstă: a fost afectată radical de transformările sociale și economice de după 1990. Dacă obiectivul școlii comuniste a fost pregătirea de forță calificată pentru industrie, șocul economic de după prăbușirea CAER, suprapus pe tendința globală de scădere a ocupării în industrie de la 60% către 20%, a dovedit lipsa de versatilitate a acestei populații, în cele din urmă a dovedit riscurile unei educații monodimensionale. Șomajul cronic, pensionarea anticipată, retragerea în microgospodării rurale, inactivarea economică (femei devenite „casnice”, emigrația) au afectat masiv această generație. Din punct de vedere statistic, viabilitatea economică a absolvenților de studii medii din perioada comunistă este comparabilă cu a absolvenților de 8 clase din anii de după revoluție. Doar cei cu studii superioare au avut un alt traiect economic și au reușit, într-o măsură mult mai mare, să își găsească locul în noua economie și în noua societate.

Reformele educației au continuat în ritm alert (și confuz) după 1990. În ciuda acestora, indicatorii de bază arată o scădere a calității intrinseci a învățământului (analfabetism funcțional - literar și științific, abandon școlar, rezultate slabe la testele naționale și la cele europene). Totuși, oarecum paradoxal, generațiile produse de acest

învățământ, din ce în ce mai prost, sunt mai bine adaptate în economia reală. (Exceptând perioada imediat de după finalizarea studiilor, când 40% dintre tineri ezită să se integreze profesional), generațiile recente au o mare adaptabilitate, o disponibilitate pentru reorientarea profesională, o capacitate dublă de a accepta job-uri sub nivelul calificării, dar și o apetență antreprenorială crescută.

În prezent, sunt mai multe inițiative legislative și documente strategice care propun o reactualizare a sistemului educativ. Proiectul „România educată”, lansat în dezbatere de Cotroceni este doar unul dintre ele; în contrapondere, Parlamentul a repus în comisii proiecte sectoriale amânate din legislaturi trecute. Toate încearcă, într-o măsură sau alta, să transpună în legislație internă directive ale Comisiei Europene. Programul-cadru ET-2020, cu obiective de maxim interes pentru educația din România, este asumat de țara noastră încă din 2014, dar se apropie de final fără a se fi încercat atingerea niciunui dintre obiective. Lista a cuprins: educația pe durata întregii vieți, combaterea abandonului școlar, reducerea ponderii tinerilor care nu au suficiente cunoștințe de citire, matematică și științe, creșterea procentului de absolvenți de studii superioare, creșterea mobilității studenților, creșterea ratei de ocupare a proaspeților absolvenți, asigurarea de finanțări pentru proiecte inovatoare, fiecare dintre acești indicatori fiind unul la care România se află pe ultimele locuri în clasamentele UE. Concret, abandonul școlar are o cotă de 18% în România, față de 10% media europeană. Pondere absolvenților de studii superioare este de 26%, față de 40% ținta asumată. Educația timpurie, un alt obiectiv ET-2020, are o pondere de 88%, față de 95% media UE. Proporția elevilor în vârstă de 15 ani care nu înțeleg ce citesc este de 38,7% (în creștere), față de 19,7% în UE (obiectiv asumat: 15%). Proporția celor cu mari deficiențe la matematică este 40%, comparativ cu 22% în celelalte țări. Pentru științe, ponderea celor cu mari deficiențe de înțelegere este 38,5% (altă creștere), față de 22% medie europeană. Toți acești indicatori se regăsesc și în strategia „România educată”, numai că data de realizare a lor este mutată un deceniu mai târziu, în 2030. Chiar și cotele suportă variații, fiind trasate unele mai accesibile.

Există și un alt indicator-cheie din ET-2020 care conturează o percepție deficitară asupra educației în România: participarea adulților la formele de educație permanentă. Valoarea indicatorului în România este 1,1% (în scădere față de 2014). Media europeană este 10%. Ținta asumată: 15%. Spre deosebire de orice model prosper de futurologi,

chiar și în ciuda evoluției dramatice post-decembriste (care ar fi fost semnificativ estompată dacă se reușea păstrarea mobilității cognitive la nivel social), educația adulților nu a fost niciodată o temă de interes. Ca atare, sistemul educativ rămâne captiv în modelul școlii-uzină (despre care vorbea Alvin Toffler în anii 1980) care produce produse finite. Însă pretenția că poți forma astăzi o generație dotată cu toată cunoașterea și toate instrumentele cognitive necesare pentru următoarele decenii este la fel de șubredă ca și iluzia care stătea la baza educației din anii 1960 sau 1970.

(În fapt, pregătirea adulților este delegată către Ministerul Muncii, prin agenția pentru forță de muncă, vizând, exclusiv și fără rezultate efective, calificarea/recalificarea profesională, nu un proces educativ propriu-zis).

Pentru recuperarea deficitelor din toate capitolele este necesară identificarea precisă a surselor problemei și definirea de politici specifice, adaptate cultural și logistic mediilor sociale în care aceste probleme apar cu mare frecvență. Din delicatețe, probabil, cercetările evită adesea să numească grupurile cele mai expuse la acest gen de probleme: de ex. elevii din mediul rural și etnicii rromi (predominant fetele) sunt predispuși pentru abandon școlar. Ignorarea cuantificatorilor sociali și a practicilor culturale din aceste medii nu face decât să împiedice definirea unor strategii efective. Soluțiile pot să apară doar în urma unor cercetări amănunțite a fenomenelor ce se vor corectate.

Pe de altă parte, pe fondul subfinanțării (care a început din anii 1980 și împlinește patru decenii), întreaga bază a învățământului, de la facilități școlare la resursa umană, s-a depreciat, iar soluția, chiar și în cazul situațiilor fericite, a fost restrângerea la esențial a obiectivelor vizate. Școala s-a transformat într-un exercițiu de dopaj (cognitiv) pentru examenele naționale, cu un focus pe materiile cuprinse în aceste examene, sacrificându-se o dezvoltare echilibrată (orele de muzică, educație plastică, civică, educație fizică ș.m.a. sunt văzute ca un leș și uneori abandonate în favoarea cursurilor pe baza cărora se verifică indicatorii calitativi). Lipsa (în practică) a acestor cursuri sau tratarea lor superficială nu are ecou în cuantificarea rezultatelor școlare, deci nu este enumerată printre probleme, dar restrânge radical capacitatea de înțelegere a elevilor, puterea de operaționalizare, precum și capacitatea de a urmări dinamica lumii contemporane, mutațiile profunde, având drept consecință diminuarea mobilității intelectuale necesare pe termen lung pentru adaptarea la inerente provocări și șocuri profesionale și socio-economice.

În al treilea rând, curricula este proiectată cutumiar, după modele din secolul 20, devenite (parțial) incompatibile. Științele nu mai comunică între ele, cunoștințele dobândite la o materie nu fac corp comun cu cele de la o altă materie afină. Fiecare disciplină are un culoar propriu pe care aleargă cu propriul curriculum. În plus, cunoștințele sunt servite într-un mod abstract, fără preocupare pentru operaționalizarea lor. Aplicațiile în viața reală a unei integrale, de exemplu, a calculului infinitesimal sau a seturilor diofantine, deși simplu de făcut, nu constituie o preocupare a procesului de educație. Se irosește astfel cea mai mare resursă pe care a avut-o educația din toate timpurile, mult înaintea școlii obligatorii, a etatizării învățământului și chiar a iluminismului: curiozitatea. Fără să-l țintească în mod efectiv și fără să se adreseze concret elevului, fără să promită vreo finalitate palpabilă, fără măcar să fie coerentă în ea însăși, școala e ceva ce i se întâmplă elevului. În totală opoziție cu idealul iluminist care stă la baza educației moderne, dar și cu provocările societății informaționale. Deja un sfert din oameni lucrează în meserii care nu existau când au făcut ei școala și se estimează că elevii de azi vor schimba cinci meserii pe durata carierei lor profesionale. Ruptura dintre cunoaștere, interes și curiozitate este gravă, va avea efecte pe termen lung și poate fi etichetată ca încălcare a dreptului la educație.

În al patrulea rând, există o prea mare neglijență față de fenomene (artistice și științifice) contemporane. Matematica pare că s-a oprit în secolul 19 (la nivel teoretic) și ignoră complet lipsa nevoii reale de a face calcule cu pixul pe hârtie când un app se achită mai bine de această sarcină. În epoca tehnologiilor smart, accentul ar trebui să pice pe filosofia și istoria matematicii, pe semnificația și forța unei metode de calcul sau a unui stil de diagramă. În contrapartidă, artele contemporane se strecoară în coada unor capitole, ca un fenomen accidental și cu o legătură subțire cu materia clasicistă și clasicizantă care constituie baza disciplinelor (din care totuși lipsește o „materie” precum Literatura universală și orice depășește fereastra îngustă a autohtonizării). La fel, deși filmul este consumat de 98% din populație, el nu-și găsește un loc între materii, cum nu o face nici media și nici aspectele sociale ale comunicării - de la mari baze de date la fake news. Se pierde astfel încă un link cu preocupările reale, cu centre de interes efectiv ale elevului.

În al cincilea rând, educația privată inspiră mult mai multă

încredere decât cea de stat, deși, în cazul învățământului preuniversitar, planul de învățământ rămâne aceleași. Două elemente conturează acest fenomen: o atenție suplimentară acordată elevului atât de către cadrele didactice, cât și de către familie. În schimb, interesul redus resimțit de elevii din familii mult prea ocupate sau, de multe ori, plecate din țară nu oferă niciun cadru de convergență pentru efortul didactic. Pe de altă parte, ca exemplu, școlile publice favorizează „eseul” ca metodă principală de evaluare; în practică asta a dus la o generalizare a plagiatului încă din clasele elementare, cu zeci de site-uri care oferă mii de eseuri și referate de-a gata. Măsura dezinteresului este că profesorii nu fac verificări elementare, care, la acest nivel, ar demonstra cu ușurință fraudă. În asemenea condiții, la pachet cu lipsa de motivație pentru programa propriu-zisă, lecția predată în mod real tinerilor este că furtul intelectual este acceptabil. Așa se face că, și în cazul în care sunt întrebați despre problemele din școli, elevii nici nu menționează furtul intelectual, ci, în ordine, senzația că sunt incorect evaluați din cauza corupției care există în școli, numirea politică a conducerii fiecărei unități de învățământ și lipsa de corelare a programei cu nevoile lor reale.

În al șaselea rând, activitatea școlară nu este relevantă pentru piața muncii. Deși se vorbește despre asta de zeci de ani, deși s-au constituit diverse task-force, situația momentului dă o imagine clară a slabei conexiuni dintre educație și societate. De peste un an, indicatorul șomajului a scăzut la 4%, iar companiile resimt lipsa resursei umane pentru activitățile pe care le-au dezvoltat sau le au în plan. Atât studiul PWC, cât și raportul-recomandare al Comisiei Europene, conturează un paradox: că România dispune (între granițe, fără a lua în calcul emigrația) de largi categorii de populație neocupată - tineri cu grad redus de școlaritate, populația rromă, șomerii de termen lung, persoanele cu dizabilități - care, totuși, nu pot accesa piața muncii din cauza unor disfuncții instituționale și educaționale. Această criză a forței de muncă, epuizarea bazinului disponibil, va continua și se va agrava în anii următori, pe fondul scăderii demografice și a continuării exodului peste granițe, ceea ce va bloca dezvoltarea economică (sau va impune deblocarea granițelor pentru primirea de imigranți, în contextul în care România continuă să fie cea mai închisă țară nu doar din UE, ci și din Europa).

Evident, situația nu este sută la sută neagră. Există numeroase exemple pozitive: școli, profesori,

directori, coordonatori de programe, chiar realizatori de reforme educaționale. Însă nu aceștia sunt cei care dau măsura sistemului.

Toată această discuție despre învățământ durează de zeci de ani și, în spatele ei, problemele au devenit din ce în ce mai grave și mai numeroase. Acum, până și inventarierea lor e futilă. În schimb, persistă ideea, aproape mesianică, a unui plan unic, național, complet, care, adoptat, va rezolva rapid și fără nicio opoziție toate problemele existente.

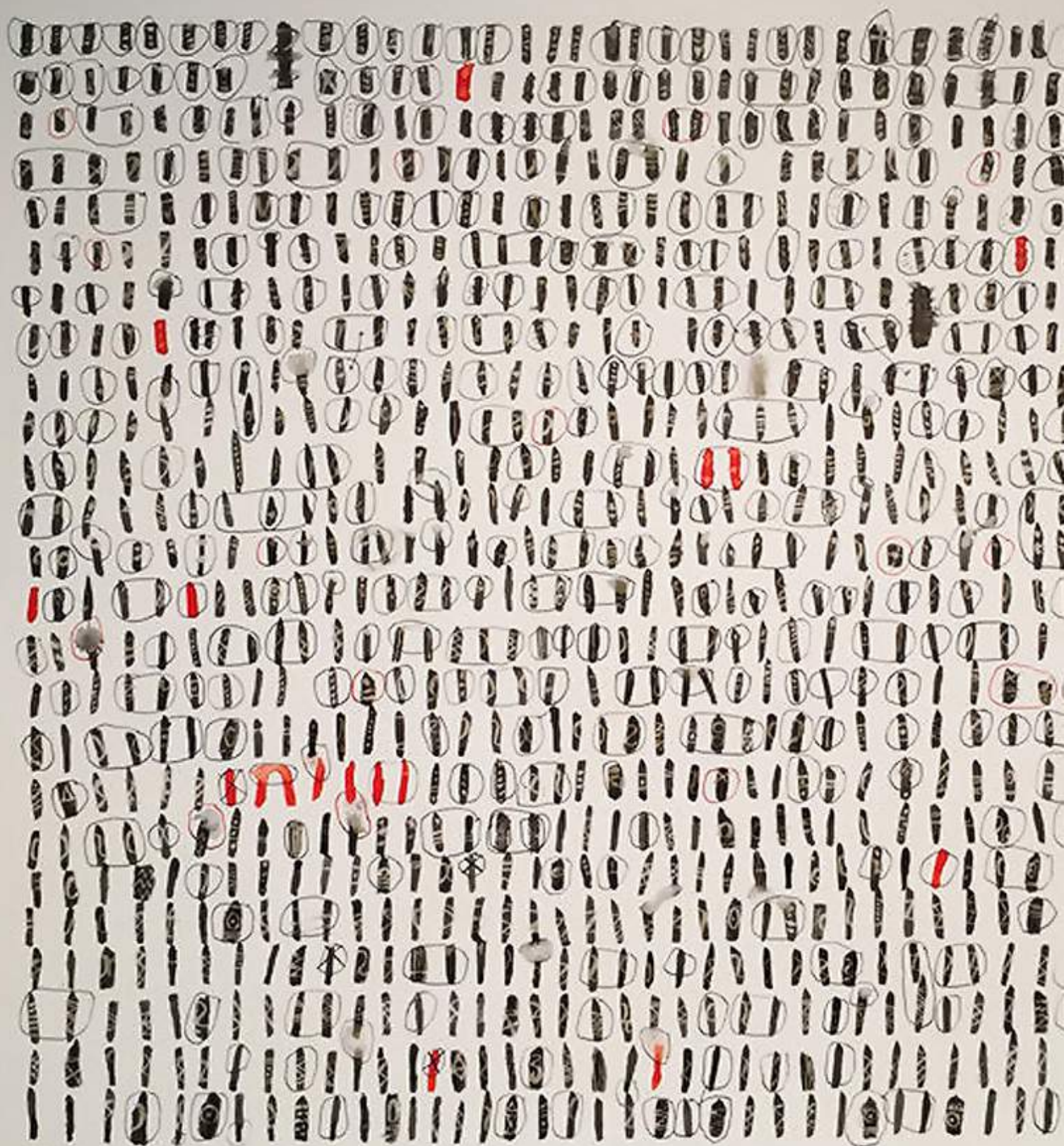
Dimpotrivă, o concluzie plauzibilă este că eșecul reformelor din educație este garantat, indiferent de buna intenție a unor inițiatori, pentru că fenomenele nu sunt cercetate efectiv (sau nu se bazează pe cercetările care există), că propun soluții de birou, axate (în cel mai bun caz) pe ameliorarea unor indicatori punctuali. În realitate, o promovabilitate de 100% la bacalaureat, indiferent cum ar fi obținută, nu va însemna îmbunătățirea proceselor educaționale dacă ținta acestora nu este crearea efectivă a unor competențe cognitive, sociale, culturale și economice. Poate nici nu este cazul pentru o (nouă) strategie educațională atât timp cât nu există strategii economice (pertinente), demografice și cultural-politice. Poate că nici măcar nu știm suficient despre viitorul apropiat și despre cel îndepărtat, despre cum arată nevoile reale ale societății pe termen lung. Poate că sistemul de învățământ, întins în toate direcțiile, a păstrat prea puțină energie pentru a da răspunsuri adecvate pentru toată gama de probleme cu care se confruntă. Poate, dimpotrivă, este necesară flexibilizarea. Poate că soluția este în afara domeniului, prin out-sourcing către ONG-uri care obțin deja rezultate notabile în proiecte-pilot de combatere a abandonului școlar, de suplimentare a programei prin activități și forme de învățare alternative/complementare. Sau prin organizarea și susținerea, ca sistem paralel, în afara structurii de școli și inspectorate, a unui hub pentru eLearning, cu proiecte independente, naționale și internaționale, țintite către nevoile reale de educație, update și upgrade ale unor grupuri concrete, fie de vârstă școlară, fie adulți, fie pensionari. ■

Nicu Ilie este publicist și părinte. A pregătit în format homeschooling examenul de bacalaureat al copiilor săi. A participat la realizarea de proiecte independente de educație prin cultură desfășurate în școli.

Poate că soluția este în afara domeniului, prin out-sourcing către ONG-uri care obțin deja rezultate notabile în proiecte-pilot de combatere a abandonului școlar, de suplimentare a programei prin activități și forme de învățare alternative/complementare.

Referințe:

Dan Constantin Rădulescu, *Învățământul românesc 1948-1989 – între derivă și recuperare instituțional-funcțională*, în „Calitatea vieții”, 3-4, 2006;
INSSE, *Accesul populației la tehnologia informației și comunicațiilor - România 2019*;
European Commission, *Education and Training Monitor 2018. Contry Analysis*;
Mihai Petcila, *Elevii români stau 12 ani în școală, dar învață doar 8 – Raport Banca Mondială. Copiii care se nasc azi în România au aceeași șansă de (sub)dezvoltare ca cei din Afganistan, Ecuador și Thailanda*, în Edupedu.ro;
Recorder, *Ce cred liceenii despre corupția și politica din școli*, <https://youtu.be/2L8IK35UuoQ>;
<http://www.romaniaeducata.eu/>;
European Commission, *Council recommendation on the 2018 National Reform Programme of Romania and delivering a Council opinion on the 2018 Convergence Programme of Romania*;
Gabriela Neagu, *Inovația în învățământ*, în „Calitatea vieții”, 1-2, 2009

teresa vayer

literatură

Studiile cantitative și provocările lor

ALEX CIOROGAR
&
EMANUEL MODOC

Puține sunt conceptele care să fi fost adoptate, în ultimii treizeci de ani, la fel de rapid ca cel de „distant reading”, devenit un veritabil loc comun al comunității academice de azi. Adevărate pietre de hotar, publicațiile semnate (sau editate) de Franco Moretti, Matthew L. Jockers ori Katherine Bode contribuie și ele la procesul de redefinire a dinamicii formelor literare transnaționale.

Deși nu constituie o metodologie absolut nouă (Robert Escarpit rămâne, probabil, una din figurile cele mai influente în acest sens), cercetarea cantitativă pare să-și fi lărgit perspectivele odată cu debutul globalizării neoliberale, intrând, în mod decisiv, și în atenția studiilor literare. Plecând de la încercările relativ modeste ale unui Roberto Busa, critica computațională a evoluat, pe de altă parte, într-un ritm de-a dreptul fulminant. Publicații precum *A Companion to Digital Humanities* (Schreibman, Siemens și Unsworth) sau *Digital Literary Studies* (Hoover, Culpeper, O'Halloran) atestă faptul că, deși articulată cu examenul numeric, hermeneutica informațională reprezintă astăzi un domeniu de sine-stătător. Ceea ce conduce, bineînțeles, la nevoia interogării paradigmelor și a metodologiilor implicate. Cu toate că rămân sfere de investigație distincte, odată intrate sub influența

paradigmei *world literature* (David Damrosch, Pascale Casanove, ca să numim doar două dintre cele mai importante figuri ale domeniului), studiile statistice capătă o amploare nemaîntâlnită până acum.

În spațiul autohton, studiile cantitative (anticipate, într-o oarecare măsură, de lucrările sociologice ale unui Paul Cornea) au reușit să demonstreze, în plus, viabilitatea acestor instrumente, relevând o serie de concluzii mai mult sau mai puțin provocatoare pentru însuși felul în care definim ideea de canon. Cu toate acestea, formatul actual – sau, mai degrabă, lipsa celui electronic – al principalelor instrumente utilizate (*Dicționarul cronologic al romanului românesc*, *Dicționarul cronologic al romanului românesc tradus și Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice*) ar putea pune în dificultate atât dezvoltările ulterioare ale acestora, cât și reproductibilitatea datelor culese și interpretate.

Dificultăți și semne bune

ALEX GOLDIȘ

Înainte de a vorbi despre oportunitatea studiilor cantitative, probabil că s-ar impune o discuție mai cuprinzătoare cu privire la reticența mediului cultural românesc față de aspecte așa-zis „științifice” ale disciplinei literarului. Odată cu impunerea canonului impresionist de la jumătatea anilor 1960, care tindea să echivaleze (în mod fals, evident) critica științifică cu marxism-leninismul, sociologia sau studiile statistice n-au mai avut drept de cetate în discursul despre literatură. Încercările de statistică literară ale lui Paul Cornea din *De la Alexandrescu la Eminescu* (unde criticul studia raportul dintre cerere și ofertă în cazul traducerilor de la jumătatea secolului XIX), urmate apoi de un volum coordonat de Al. Dima, *Probleme de literatură comparată și sociologie literară* (1970), au rămas în general fără ecou. Micile „anchete cantitative”, așa cum le numea teoreticianul român, nu puteau fi admise ca discurs legitim într-o cultură în care excela studiul individualității și al originalității

autorilor. Nu doar statistica a lipsit câmpului autohton de idei, ci chiar sociologia literaturii (în afara curentului falsificator impus de la centru, evident), disciplină pe care s-au fundamentat toate „studiile cantitative” tradiționale.

O încercare de introducere a reflecției cantitative în studiul literaturii va trebui să conteste aceste prejudecăți, rămase în mare măsură valabile și după 1990. Doar că lipsei infrastructurii ideatice, dacă i se poate spune altfel, i se adaugă noi dificultăți, despre care am mai scris și în alte rânduri. Studiul cantitativ de tip nou, care se bazează pe instrumentarea computerelor, lucrează cu cantități mari de informație digitizată, prea puțin sau aproape deloc disponibilă în context românesc. În afara datelor sumare cu privire la cărți înregistrate în cataloagele bibliotecilor, nu există încă baze de date ample care să însumeze texte românești din anumite perioade – și care pot fi introduse, apoi, pentru procesare și analiză, în diferite softuri. Or, faptul e extrem de important întrucât, spre deosebire de vechea statistică literară, dominată de sociologie, deci

de perspectiva oarecum exterioară asupra fenomenului, noile studii cantitative se interesează de caracterul intrinsec al operelor literare și de relații inter sau intra-textuale complexe. Problematice precum circulația temelor literare, preponderența unui anumit lexic literar în funcție de perioadă și de sfera comunitară în care circulă sau stilistica preponderentă a unui autor. S-a mers într-atât de departe din acest punct de vedere, încât computerele pot detecta (așa cum a demonstrat Matthew L. Jockers în volumul conceput în colaborare cu Jodie Archer, „The Bestseller Code”) chiar ADN-ul personal al unui autor. Tot acest câmp de studii rămâne inaccesibil cercetării românești în absența „materiei prime”, a textelor în forme electronice compatibile cu modalități de procesare actuale.

Ar fi, totuși, o iluzie să credem că, odată devenită disponibilă materia primă, studiile cantitative ar cunoaște o dezvoltare peste noapte în spațiul românesc. Lipsește, încă, pentru un domeniu de pionierat, ceea ce s-ar putea numi, *grosso modo*, diviziunea muncii în cercetare și experiența proiectelor în echipă. Într-o cultură în care mai există critici care cred că pot concepe singuri o istorie integrală a literaturii române, problema distribuirii competențelor rămâne cât se poate de acută. Cercetarea cantitativă presupune proiecte ample, cu un personal uman numeros și calificat, capabil să-și asume etica efortului colectiv în dauna unor eventuale rezultate imediate și/sau strict personale. Or, pentru asemenea demers e nevoie de angajarea sistematică a unor instituții de cercetare cu resurse umane și materiale considerabile – și, mai ales, dispuse să colaboreze cu specialiști din domeniul informaticii. Acuratețea informațiilor literare rezultate în urma unor asemenea investigații depinde în mare măsură de construirea unor softuri și programe care să știe ce să caute. De aceea, în noile studii cantitative, informaticianul devine „umbra” cercetătorului literar.

Ar fi mult de recuperat, așadar, pe toate planurile. N-aș vrea însă să închei într-o tonalitate de tot pesimistă, întrucât în ultimii ani s-au făcut pași serioși în introducerea în spațiul românesc a unor spații de reflecție și experiment. La Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj funcționează un centru de Digital Humanities (condus de Corina Moldovan), care a organizat anul trecut un Colocviu internațional menit să disemineze noile metode de cercetare. Tot aici, Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” (prin Adrian Tudurachi) încearcă să creeze, prin parteneriate cu Facultatea de Litere (de unde sunt cooptați doctoranzi și masteranzi), un laborator de analiză statistică. El pornește

**Cercetarea
cantitativă
presupune
proiecte ample,
cu un personal
uman numeros și
calificat, capabil
să-și asume etica
efortului colectiv
în dauna unor
eventuale rezultate
imediate și/sau
strict personale.**

deocamdată de la informația oferită de *Dicționarele* dedicate romanului românesc, editate de același institut, însă încearcă să extindă deopotrivă „materia primă” prin procesul de digitizare a textelor și să dezvolte competențele în domeniu ale unor tineri cercetători literari. E nevoie, mai mult ca oricând, de literați capabili să priceapă măcar la nivel teoretic cum funcționează conlucrarea dintre tehnologie și câmpul ideilor. Nu în ultimul rând, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” de la București, în parteneriat cu Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, derulează actualmente un proiect (inițiat de Andrei Terian) de valorificare a patrimoniului literar românesc folosind „soluții digitale inteligente”. Proiectul e extrem de important întrucât presupune colaborarea cât se poate de concretă cu Universitatea Politehnică din București, în măsură să ofere infrastructura informatică necesară investigațiilor literare.

Așadar: multe dificultăți de implementare a studiului cantitativ în spațiul autohton, însă destule semne bune, derivate dintr-un interes real al tinerilor cercetători de a descoperi modalități proaspete de a privi literatura română. Există rațiuni serioase de optimism pe termen lung. ■

Două răspunsuri la o întrebare

MIHAELA MUDURE

În opinia mea, întrebarea se referă la două probleme. Pe de o parte, este vorba de introducerea cantitativului în studiul literaturii, pe de altă parte este vorba de factorul transnațional și de importanța lui crescândă în studiile literare.

În ceea ce privește prima chestiune, mi se pare evident că apariția computerului, digitalizarea vieții de zi cu zi au influențat umanioarele. Precizia computerului, capacitatea sa de a opera cantități mari de informații a permis trecerea de la studiile calitative în studiul literaturii la studiile cantitative. Cum adică? Fără estetic? – vor spune unii. În contextul post-comunist românesc acest strigăt de luptă are conotații care depășesc problematica intelectuală. În fond, esteticul e un construct ale cărui contururi nu sunt imuabile. Nu vreau să spun că esteticul nu i-ar fi ajutat să supraviețuiască pe cei care au fost obligați de biografie și istorie să trăiască o parte din viața lor activă sub dictatura comunistă. O carte bună, un spectacol de teatru de excepție erau o gură de aer proaspăt. Pe de altă parte, esteticul a putut funcționa în spațiul public doar cu aprobarea puterii aceluși timp și mimând, cel puțin, un anume acord cu ideologia dominantă. Altfel, piesa de teatru respectivă nu ar fi fost prezentată, nuvela respectivă nu ar fi fost publicată ș.a.m.d. Ca să fiu și mai explicită, mai ales pentru cei care nu au trăit acei ani. Revista X funcționa din fonduri ale propagandei organizației tineretului comunist de pe vremea respectivă, deci redactorii ei nu pot pretinde o libertate totală față de politic ori statutul de dizident cultural pentru că s-ar fi protejat și pe sine și cultura română sub faldurile esteticului. Spațiul între supușenie, prefăcătorie, pe de-o parte, și revoltă, pe de alta, era extrem de ambiguu și probabil că doar

evaluarea rece și la rece a istoriei va putea stabili mai precis relația dintre calitativ și cantitativ în această problemă.

Astfel, pentru cei care clamează supremația esteticului în scopuri biografice personale, folosirea cantitativului în studiile literare, digitalizarea, computerizarea devin un soi de blasfemie. Din acest punct de vedere, hotărârea Universității „Babeș-Bolyai” de a acorda, în 2017, la inițiativa Facultății de Litere, titlul de *doctor honoris causa* profesorului Franco Moretti, pe atunci profesor la Universitatea Stanford din Statele Unite, unul dintre pionierii studiilor cantitative în literatură, a fost o decizie cu totul specială. Aș compara-o cu decizia din 1923 a Universității clujene de a accepta dizertația revoluționarului Hermann Oberth, unul dintre părinții rachetei și ai astronauticii¹.

De fapt, ce vor studiile cantitative în literatură? Franco Moretti și colaboratorii săi de la Stanford au demonstrat importanța lor în stabilirea unor hărți ale literaturii care să redea modul în care spațiul apare în proza narativă, în studierea mult mai riguroasă a stilului unui scriitor ori al unei epoci literare, decât se poate face cu mijloacele tradiționale. Pe de altă parte, trebuie remarcată apariția unor astfel de cercetări cu mult înainte de prezentul val al umanioarelor digitalizate. J.F. Burrows a publicat *Computation into Criticism: A Study of Jane Austen's Novels* în 1987, iar la noi Solomon Marcus a fost printre primii care a venit cu ideea de a supune textul eminescian unor cercetări de același soi.

Ce vor, de fapt, studiile cantitative?

1) Moretti și acoliții săi afirmă că e cazul să avem explicații, nu doar interpretări. Dar și aici, nu trebuie să ne scandalizăm prea tare. Susan Sontag era împotriva interpretării încă din 1966. Ea nu dorea explicații de tip

¹ Universitatea din München, mai conservatoare, i-a refuzat lui Oberth doctoratul. Universitatea din Cluj, mai tânără, mai dezinhibată, a acceptat studiul, considerat atunci a fi utopic, al tânărului sas din Sibiu.

intelectualist, ci propunea o abordare erotică a artei în sensul în care era de dorit ca teoreticianul și criticul să iubească opera de artă mai mult decât pe sine și capacitatea sa de a elabora teorii abstracte.

2) Pentru Moretti, mai importante sunt ciclurile istorice, structurile și structurările macro, tendințele. Lectura la distanță permite valorificarea în cercetare și a acelei hecatombe de texte minore sau „minorizate”, numită de Moretti „abatorul literaturii”. Din această grămadă de așa-zis gunoi literar înfloresc și florile/textele canonice cu frumusețea lor de plante carnivore care atrag și fascinează pe nevinovatul trecător/cititor.

3) Studiul literaturii poate deveni cu totul altfel dacă practicăm „geografizarea” literaturii cu ajutorul computerului, prin alcătuirea unor hărți ale spațiului narat.

Studiile cantitative sunt o posibilitate printre multe altele. Faptul că între plăcerea literaturii și cunoașterea literaturii există o discontinuitate, nu înseamnă că esteticul este cu totul abandonat ori interzis de acum înainte. El doar cedează locul de vedetă unor perspective noi și unor concluzii diferite. Studiile cantitative nu se recomandă ca unica metodă, dar ele permit o privire nouă, deosebită asupra literaturii, o privire posibilă doar prin utilizarea computerului care poate interpreta cantități foarte mari de date. Nici o metodă nu are toate răspunsurile, dar și această metodă are niște răspunsuri care merită atenție.

Desigur, studiile cantitative mai au nevoie și de digitalizarea textelor, a dicționarilor literare, ceea ce pune probleme chiar și în locurile unde digitalizarea a început mult mai devreme decât la noi. Echipa Laboratoarelor literare de la Stanford, care a lucrat, până de curând, sub conducerea lui Franco Moretti, s-a plâns adesea de dificultăți legate de varietatea formatelor digitale folosite, unele incompatibile cu altele. Din această perspectivă, Franco Moretti a fost asemănat cu fluierașul din orașul Hamlin ademenind șobolanii orașului². Fără personalitatea lui carismatică, fără inteligența lui de excepție, proiectul s-ar ofili. Dar cum nimeni nu e de neînlocuit, iar cimitirele sunt pline de oameni fără de care ai fi zis că lumea nu va mai înainta, e de presupus că și greutățile menționate mai sus vor fi depășite. Strategiile de digitalizare nu s-au epuizat deja.

A doua parte a întrebării nu are legătură, în opinia mea, cu problema cantitativă decât în măsura în care soluțiile propuse de Damrosch sau Casanova pentru definirea

***Pentru cei
care clamează
supremația
esteticului în
scopuri biografice
personale, folosirea
cantitativului în
studiile literare,
digitalizarea,
computerizarea
devin un soi de
blasfemie.***

literaturii universale se bazează pe un corpus de texte sporit cu traduceri operate în varii timpuri și geografii. Această strategie poate umple de uimire pe cei din „marile puteri literare” care au obosit să se privească doar pe sine și au decis că integrarea studiilor de receptare, respectiv a traducerilor ar aduce un element de noutate³. Din punct de vedere românesc, îndrăznesc, însă, a spune: nimic nou sub soare. Dicționarele literare românești, de exemplu, au inclus de mult timp⁴ traducerile și traducătorii. Cum româna nu este una dintre limbile cele mai vorbite pe glob, cercetătorii români au fost preocupați, din motive identitare, de ecoul propriei literaturi în lume și de reverberațiile marilor mișcări de idei din lume la noi. Ei au simțit necesitatea de a se înscrie în dinamica politicilor literare globale mult mai devreme decât cei din capitalele literare ale lumii. Și asta pentru că naționalismul nostru de rezistență e mult mai „îngust” decât al marilor puteri literare, practice ale un naționalism de expansiune. Contactele transnaționale au fost soluția. Putem spune, așadar, că am „transnaționalizat” mult înainte de apariția termenului. ■

³ A se vedea antologia Longman a literaturii britanice din 2011, autori: David Damrosch, Kevin Dettmar et al.

⁴ A se vedea *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, realizat la Iași sau dicționarele cronologice ale romanului (românesc ori străin și tradus în România), alcătuite la Cluj-Napoca.

² Vezi Jenny Davis în Jonathan Goodwin și John Holbo (ed.), *Reading Graphs, Maps, Trees. Responses to Franco Moretti*, Parlor Press, 2011, pp. 88.

Problema cercetării cantitative în spațiul studiilor umaniste românești

MIHAELA URSA

Din punctul meu de vedere, este clar că problema cercetării cantitative în spațiul studiilor umaniste românești este acută și deloc simplă (prefer să mă concentrez în răspunsul meu pe situația locală, din motive de timp și spațiu). Deși argumentul în favoarea unei metode care completează accesul nostru la cunoaștere ar trebui să fie implicit, faptul că această metodă se află astăzi atât în centrul unei mode academice, cât și în cătarea unor detractori demni de atenție, ne obligă să o punem în discuție. Abordarea ei pe plan local presupune o (re)gândire a (cel puțin) următoarelor subteme:

1. Raportul Literelor românești cu cercetarea

sociologică. Strict pragmatic, în ciuda unor piste fertile deschise de cercetările lui Paul Cornea și ale unor emuli ai săi sau a aplecării tot mai pronunțate către critica ideologică a unei generații educate universitar în anii '90-2000, sociologia literară nu a recuperat în România prestigiul pe care îl avea la începutul secolului trecut. Mare parte dintre cei care se ocupă de educarea literaților noștri au încă morgană formalist-estetizantă în numele căreia șazeciștii, dar și unii optzeciști,

au disprețuit sociologia, considerând-o auxiliara unui discurs obligatoriu aservit cultural. Marile promisiuni vin aici din partea unor excepții, cercetători deja formați, care îmbină un istorism de tip arheologic, antitotalizant, cu instrumentarul sociologic (Sanda Cordoș, Ioana Macrea-Toma, Mihai Iovănel etc.). Studiile lor funcționează ca sursă și model pentru tot mai multe cercetări doctorale abia încheiate sau încă în lucru care presupun o amplă componentă de cercetare cantitativă.

2. Absența unei tradiții a proiectelor de echipă.

Cercetarea cantitativă nu se face de unul singur. Proiectele de *digital humanities* care se bucură de circulație și care stârnesc efervescentă în lumea umaniștilor astăzi, chiar dacă sunt atașate de numele unor staruri universitare precum Franco Moretti, sunt rezultatul unor eforturi de câțiva ani ale unor echipe de cercetare bine finanțate. Acestea au la dispoziție resursele unor universități din topul academic și leagă în mod real științele umane de cele ingineresti. Câtă vreme academia și cultura noastră națională perpetuează modelul romantic al „fabricii de genii” (v. volumul lui Adrian Tudurachi), punând excelența în seama excepționalismului intelectualist, sunt puține șanse să fundamentăm o bună școală de analiză cantitativă.

Problema are rădăcini foarte profunde, pentru că întreaga educație școlară și universitară de tip umanist descurajează, la noi, sau nu răsplătește suficient (altfel decât la nivel de slogan), efortul participării la o construcție de echipă.

3. Protecționismul/ embargoul informațional practicat în arhive și în depozitele de documente.

Am mai scris despre problema absenței unor baze de date care să facă posibilă cercetarea cantitativă și, ulterior, studiul digital (v. *Is Romanian Culture Ready for the Digital Turn?*, publicat în "Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory", nr. 1/2015). Cred că nu se vorbește, însă, destul despre dificultățile primare ale cercetătorilor de arhivă. Este de necrezut – și zilele trecute o cercetătoare din Norvegia îmi împărtășea această stupoare – că, până și acolo unde documentele din depozitele fizice există, accesul la ele depinde de proceduri care l-ar face invidios pe cel mai strict dintre păzitorii unor manuscrise de abație medievală, dacă nu chiar de capriciile, idiosincraziile sau suspiciunile unor arhivari. Ideea că un depozit de documente e mai degrabă un cufăr cu secrete, decât o sursă de informații care pot și trebuie să fie puse în circulație, motivează, din păcate, gestiunea și procedurile de acces ale arhivelor pe care cercetătorii pasionați ar ști să le activeze compensând absența finanțării cu o pasiune la limita maniei.

4. Eroarea înțelegerii exclusiviste a *distant reading* în raport cu *close reading* și a cercetării cantitative în raport cu cea calitativă.

Repet ce am mai scris și cu alte ocazii: *distant reading*-ul este o alternativă în sens istoric la *close reading* (metoda de bază a studiilor literare dintotdeauna). Moretti clarifică în câteva rânduri că e absurd să gândim o cercetare literară ca una care a renunțat la cea din urmă și că – în locul unei relații de excludere reciprocă – ele întrețin una de perspectivare alternativă, deci de completare. La fel în cazul cercetării cantitative: hermeneutica este întregită, nu dezarticulată de analiza fluxurilor și a fenomenelor culturale în termeni cantitativi. Cred că am avea cu toții de profitat de pe urma unei școli de studii umaniste care – chiar în condițiile vitrege în care învățământul literar este obligat să funcționeze astăzi – integrează atenția la text și la context în același discurs.

Un avantaj major al cercetării cantitative, de care mi-ar plăcea să profite studiile literare românești, este cel al deconstruirii unor preconcepții despre cum arată și ce spune cultura locală. În locul unor aserțiuni de tip inductiv, în care pozițiile ideologice sunt adesea inconștiente

***Doctoranzii și
postdoctoranzii de
astăzi își depășesc
frecvent profesorii
coordonatori
în termeni de
mobilitate
bibliografică, de
exploatare activă a
resurselor și adesea
chiar în termeni
de construcție
de ipoteză.***

sau măcar mascate, analizele mișcărilor din câmpurile literare pot aduce reconsiderări importante, după cum pot debloca energii creative. Fără să idealizez metoda (despre riscurile generalizării ei s-a vorbit măcar la fel de mult ca și despre câștigurile ei), susțin că un import de metodologie cantitativă a devenit igienic obligatoriu în cercetarea literară. Cea mai mare speranță în această ordine, ca și în multe altele, vine din direcția studiilor doctorale și postdoctorale românești. Doctoranzii și postdoctoranzii de astăzi își depășesc frecvent profesorii coordonatori în termeni de mobilitate bibliografică, de exploatare activă a resurselor și adesea chiar în termeni de construcție de ipoteză. Ei compensează prin suprainvestire tematică ceea ce lipsește la nivel de infrastructură de cercetare, reușind să edifice – în echipe agregate în jurul unor proiecte – imagini de ansamblu și perspectivă asupra unor zone pe care hermeneutica literară nu le-a abordat sau le-a presupus cunoscute. Institutele de cercetare, universitățile și editurile au marea șansă de a transforma aceste colecții în instrumente de lucru, contribuind la capitalul lor de cunoaștere și la prestigiul lor internațional. ■

Basmul la level 3D

CRISTINA RUSIECKI

Cum să redai sunetul vocii interioare, parcursul său sinuos, cu percepții și senzații venite din exterior peste care se interpun spaime nedeslușite, imagini și reflecții – iată pariul pe care și l-au asumat regizorul Theodor Cristian Popescu și scenograful Mihai Păcurar. Montarea lor, un adevărat exercițiu stilistic, reproduce subtil misterul fragmentelor dispartate din vocile interioare pe care mintea se dovedește incapabilă să le delimiteze cu rigoare.

Albina din capul meu

de Roland Schimmelpfennig,
traducerea Elise Wilk

regia: Theodor Cristian Popescu

Teatrul Național din Târgu Mureș

Teatrul Național din Târgu Mureș (Compania „Liviu Rebreanu”) a organizat în decembrie o ministagiune în care și-a prezentat cele mai recente premiere, *Teroare* de Ferdinand von Schirach, regia Bobi Pricop, *Navigatorul* de Conor McPherson, regia Cristi Juncu și *Albina din capul meu* de Roland Schimmelpfennig, regia Theodor-Cristian Popescu. În cadrul evenimentului organizat de Teatrul Național din Târgu Mureș, Centenarul a fost celebrat prin conferința internațională *Român vs maghiar. Interferențe culturale româno-maghiare în teatru după 1918* și prin două spectacole-lectură care au reunit actori de la ambele companii ale teatrului, română și maghiară, respectiv „Liviu Rebreanu” și „Tompá Miklós”: *Intenții rătăcite* de Dálnoki Réka, în regia lui Nicu Mihoc, și *Țara zânelor* de George Ștefan, în regia lui Keresztes Attila și Laurențiu Blaga. Ultimul, care a vorbit despre zestrea mocirloasă lăsată de comunism în relațiile umane, reliefând, prin povești relevante, cauzele degradării lor, a fost gândit de cei doi regizori ca un spectacol-lectură clasic, cu actori care stau pe scaune și își citesc partiturile. Dar impactul puternic s-a simțit de la început datorită secvențelor video lungi, autentice din regimul de teroare și privațiuni. Pentru *Intenții rătăcite*, însă, regizorul (de data aceasta) Nicu Mihoc a ales o variantă mai puțin obișnuită, cu mai multă mișcare, cu interpretare mai nuanțată și cu relații între personaje atent construite. Schema obișnuitului spectacol-lectură s-a

transformat, astfel, într-un crochiu amuzant și expresiv.

Printre ultimele premiere ale Companiei „Liviu Rebreanu” se numără și *Albina din capul meu* de Roland Schimmelpfennig, în traducerea Elisei Wilk și regia lui Theodor-Cristian Popescu. Textul este mai degrabă unul pentru copii, având în vedere atât simplitatea mesajului cât și personajul său, un elev care descrie rutina unei zile obișnuite. Chinul lui începe odată cu lumina soarelui, când trebuie să se trezească și să se pregătească de școală. Povestea se citește din primele minute: neglijat de părinții șomeri și alcoolici, cărora nu le pasă de îngrijirea lui, pentru a supraviețui mediului neprielnic, copilul recurge, ca orice omuleț de vârstă sa, la un subterfugiu de basm: transferul într-o albină. Singura comunicare de acasă este cu tableta, iar singura hrană pe care o găsește în frigider se rezumă la câte un măr sau o conservă de mazăre. Aflat în permanentă alertă interioară, neglijat cu zilele, flămând, își găsește refugiul proiectându-se în albină fără constrângeri.

Spectacolul se constituie ca un monolog împletit din trei voci (Roxana Marian, Loredana Dascălu, Georgiana Ghergu) care se întrepătrund, uneori abia șoptite, abia auzite, alteori prelucrate tehnic. Copilul, instanță cognitivă lipsită de maturitatea de a conștientiza, ia act de ceea ce i se întâmplă pe un ton deloc patetic, mai degrabă sensibil-jucăuș. Inocența sa face mai ușor de integrat realitatea de pe scenă: „Trebuie să mergi la culcare. Trebuie să reușești să adormi chiar dacă nu are cine să-ți spună noapte bună”.

Ziua din viața copilului este ilustrată ca un joc video, cu diferite *level-uri* de depășit, într-un mix de basm cu motive clasice, printre care întâlnirea cu regina albinelor. Ca orice zână, aceasta va avea menirea să-l încurajeze pe cel mic, speriat și lipsit de protecție, cu sfatul „nu trebuie să-ți fie frică” și cu asigurarea că este „deosebit de orice băiat” (probabil singurul moment în care ni se transmite genul copilului). De altfel, întregul monolog, pe parcursul căruia cel mai adesea cel mic își vorbește sieși, este la persoana a doua, oferind o perspectivă auctorială proaspătă asupra minții ce încearcă să distingă între multitudinea de informații: „Ce faci atunci? Ar trebui să țipi. Dar ești albină”.

Simplitatea istoriei este contrabalansată de știința autorului german de a strecura detalii în privința câte unui aspect relevant. Fiecare amănunt dă la iveală informații despre experiența pe care o traversează copilul, despre frici, senzații nelămurite, singurătate. Cum reușește să se

Foto: Cristina Gânj

strecoare tiptil printre sticlele goale de pe jos ca să nu-l trezească pe tatăl beat și să înceapă scandalul, cum îi e frică de oprobiul adus de o nouă întârziere la școală, în lipsa cuiva care să-l trezească de dimineață, cum îi e rușine de hainele ponosite și murdare, de caietul său, cum se simte pus la zid de ceilalți copii, cum relația cu fetele care vor să-l strivească îi induce tensiune, toate reies din câte o propoziție aruncată cu inocență în cursul poveștii.

În fond, *Albina din capul meu* reprezintă un exercițiu de stil pentru echipa compusă din regizorul Theodor-Cristian Popescu, scenograful Mihai Păcurar, light designerul Lucian Moga și mai ales pentru actrițele Roxana Marian, Loredana Dascălu și Georgiana Ghergu care ating un grad însemnat de virtuozitate în lucrul cu obiectele, în sincronizare, în capacitatea de a livra text și de a crea deopotrivă imagini 3D în timp real. Fără identitate separată, căci toate sunt expresia aceluiași copil, cele trei actrițe câștigă prin vocile bune și calde, ca și prin tempoul migălos construit în care își spun replicile. Performanța lor constă într-un tur de forță în care atenția li se împarte între rostire, filmare live, mânăuirea obiectelor și milimetrica relație cu colegile. Monologul copilului îi oferă regizorului ocazia de a experimenta teatrul cu obiecte și mai ales de a da frâu liber

tuturor tentațiilor pe care le pun la dispoziție multimedia.

Iar când scenograful este Mihai Păcurar, profesionalismul, elaborarea tehnică, imaginația, ca și reușita acestui demers stilistic sunt garantate. Spectacolul propune o panoplie de *new media* subtil dozate, în așa fel încât evantaiul complex al gândurilor și percepțiilor din mintea copilului se insinuează pe nesimțite. Uzând adesea de întuneric sau de clar-obscur pentru proiecție sau pentru accentuarea vocilor nelămurite, creatorii spectacolului aruncă în joc o sarabandă de mijloace ingenioase, ca boboșele de mazăre pe care Roxana Marian le pune bucățică cu bucățică pe proiector sau ca multitudinea de jucării miniaturale pe care actrițele le filmează live. Expunerea celor trei interprete face obiectul unei întregi suite de tehnici, încadrături și compoziții: fețe luminate cu lanterna în întuneric sub masă, fețe proiectate pe orizontală în diferite secvențe, fețe înghesuite una lângă alta, luminate și filmate live. Sunt numai câteva dintre multiplele variante folosite în acest joc al realității exterioare și interioare pe care le oferă multimedia, acoperind atât perspectivele lumii fizice, a percepțiilor ingenios redade, ca efectul stroboscopic de la replica „Clipește”, cât și ale celei interioare, ca în zborul imaginar al copilului-albină. Toate de mare efect! ■

Când comunistul din tine nu poate muri

Muzeul de Artă Socialistă din Sofia

ANDREEA GRECU

Pajiștea verde te induce în eroare. Este numai introducerea într-o lume coșmardescă, a lui Stalin și Lenin, Marx și Todor Jijkov în n ipostaze și n mărimi. Giganticul este la el acasă. Omul este zdrobit de scala istoriei, am putea plusa astăzi, la adăpost de orice pericol (sic!) Privim fascinați această enumerare nesfârșită de proletari și proletare, cu arma în mână, cu pistolul la cingătoare.

Acest coc atât de cunoscut, al tovarășei Jijkova, și ea savantă de renume (internațional sau balcanic, putem investiga). Și pe când admiri, în luna de miere, această întindere verde, sub un val de nori care aduce ploaia, într-o lună înflorită a lui mai pe care o dorești fără de sfârșit, te izbește, dintrodă, evidența: comunistul din tine stă pitit, gata să iasă la lumină. Această fanfaronadă, această propagandă, această dezlănțuire te atrage, te hipnotizează, îți anihilează scutul de protecție.

De ce discursul tăiat în piatră și turnat în bronz are încă putere? De ce atrage, deși știi foarte bine că în spatele zâmbetului celor două lucrătoare la colhoz se ascunde oul acela al sărmanei femei de pe peronul rus pe care s-a produs redeșteptarea lui Malraux: femeile vând o bucurie pe care de fapt nu o au. Însă, știind foarte bine ce divă hădă zace în spatele surâsului larg, nu te poți opri: și dacă experimentul ar fi reușit? Dacă l-am fi dus noi la capăt, nu ar fi aruncat în închisoare oameni, nu ar

fi distrus artă și cărți, savanți și simpli fermieri, ca femeile care ne transmit zâmbetul lor încremenit în piatră.

Utopia se hrănește din fricile noastre, în spatele bucuriei unui nou început, a unei vieți comune luate de la capăt, amintirea Cântării României și a Cenaclului Flacăra lovește în plin: drept în centru. Inima nu poate uita defilarea de sub dealul Academiei Militare din septembrie 1989, colegii de gimnaziu îmbrăcați în uniforme de PTAP (apărarea patriei, față de cine și pentru ce?), tovarășa locotenent care țipa la colegele noastre pentru că nu le ieșea perfect pasul de defilare. Era frig în septembrie 1989, dar mai frig mi s-a făcut în suflet, când am înțeles că adolescența de 14 ani reține dimineața semiînnoțată de pe dealul Academiei. Puștile, pistoalele, uniformele partizanilor bulgari din Muzeul amenajat în aer liber lângă o universitate mare sofioță nu mi-au vorbit despre comunism. Mi-au vorbit despre o poveste de tinerețe, îngropată adânc sub reproșurile profesorului diriginte, care se temea că vom întârzia la defilare, pentru că pe traseu, undeva ascuns, găsisem covrigi cu mac și cumpărasem toți 35 cîte unul.

Mi-e dor de Toni, care este stabilit la Bruxelles. Mi-e dor de Manuela, care a devenit cetățean german. Oare înseamnă că sunt un comunist sentimental și retrograd? Fie, atunci sunt comunist. La fel de mult ca Victoria comunismului, care ne arată într-un gest exagerat zorile viitorului luminos. Comunistul din mine nu poate muri, aveam 14 ani și iluzii. Acum încep să cred că niciodată nu a fost vorba despre un muzeu al artei socialiste. A fost vorba mereu despre tinerețea furată și pierdută a unei generații de noi belgieni, germani, francezi. Cândva născuți în România și de multă vreme ruși de ea. Vizitați Muzeul din Sofia, este o experiență unică. Este cu adevărat portalul către o altă dimensiune. Don't get lost on it on your way back. ■

Fascinația manuscriselor

ILEANA MARIN

La începutul lui 2019, suntem la aproape 50 de ani de la digitalizarea primului text, *Declarația de Independență a Statelor Unite*, cu care Michael S. Hart a lansat Proiectul Gutenberg în 1971, și la aproape 90 de ani de când Bob Brown, scriitor, producător de film și impresar, a imaginat eliberarea cărților din constrângerile fizice ale tipăririi pe hârtie. Într-un manifest din 1930, Brown a creat termenul „readies” (cărți citite) pe modelul „talkies” (filme vorbite), după ce și-a văzut primul film vorbit. În acest text, de care ne reamintește Jennifer Schuesslen în articolul „The Godfather of the E-Reader” din *New York Times* din 11 aprilie 2010, Brown a definit cartea citită-readie-ca pe „o simplă mașină de citit pe care s-o port la mine, s-o pun în priză, și care să citească romane de câte 100.000 de cuvinte în 10 minute când vreau eu”. Astăzi suntem martorii instalării depline a digitalului și cu toate acestea, fascinația manuscriselor a rămas intactă, dacă nu cumva a crescut. În ciuda faptului că accesul la imaginile scanate ale manuscriselor se află la un click distanță de utilizatori, fiind puse la dispoziție pe website-urile marilor biblioteci ale lumii, aura manuscriselor nu s-a umbrit cu nimic. Cercetători din diverse domenii solicită accesul direct la manuscrise pentru a studia materialitatea scriiturii, traseul unei idei, versiunile unei opere, formarea unui autor, sau ritualurile de creație, intruziunea editorilor și a colaboratorilor, condiția socială a textului, fenomenul cenzurii și al autocenzurii. În căutarea unui răspuns, acești cercetători se folosesc de manuscris pentru a-l interoga direct pe autor. Autorul, sublimat în propriile grafeme, devine un sfinx căruia i se adresează întrebări la care nu mai are cum răspunde,

dar căruia privirea inchizitivă a cititorului de manuscris îi descoperă mesaje ascunse în opțiunea pentru un anume format de text, în tăieturile, corecturile, substituirile, uneori chiar desenele care se strecoară între rândurile unui text.

Aici poate fi invocat Platon care acuză scrisul ca fiind impropriu cunoașterii. De îndată ce autorul a dispărut, cuvintele scrise de acesta rămân închise în tăcere și nimeni nu mai poate da seamă de sensul pe care autorul l-a încifrat. În *Phaedrus*, Socrate compară scrisul cu pictura care este incapabilă să comunice mai mult decât ceea ce înfățișează. Cuvântul scris nu face altceva decât să repete la nesfârșit același mesaj fără a aduce clarificări, explicații sau completări. Mai mult, spune Platon prin gura (sic!) lui Socrate, scrisul poate fi abuzat de cititor fără ca autorul să-l mai poată proteja. Scrisul nu se poate apăra. Este expus criticilor continue fără a le putea bloca sau răspunde. Înscrișul dintr-un manuscris are deopotrivă privilegiul și neșansa de a avea primul și ultimul cuvânt! Platon are dreptate, într-un anume sens. Scrisul este o aparență fizică a unei esențe care nu poate fi recuperată din expresia ei. Cu toate acestea, dacă facem exact exercițiul de care Platon se teme, și anume să-i interogăm scrisul știind bine că el, autorul, nu mai poate răspunde altceva decât ceea ce este în fața ochilor noștri, avem revelația că Platon face, de fapt, o pledoarie pentru arta scrisului chiar atunci când exprimă cele mai crunte critici la adresa acestuia. Platon asumă, deci, o poziție anti-scris în scris. Ceea ce dă valoare scrisului pare să fie chiar efortul căutării expresiei adecvate, a acelei esențe pe care vrea s-o capteze: „cel care nu are nimic de arătat mai mult decât valoarea operelor literare prin răsucirile de fraze cu care petrece ore în șir, întorcându-le pe toate părțile, punându-le cap la cap sau separându-le, ar putea pe

bună dreptate să se numească poet sau orator sau jurist” (278 e)¹. Această râvnă a autorului de orice fel de text este documentată numai de manuscris; odată tipărit, textul se curăță de toate ezitățile din variantele premergătoare, dând impresia de ușurință, rapiditate, chiar superficialitate.

Manuscrisul este depozitarul actului de creație, martorul meandrelor structurale ale compoziției și al deciziilor chinuitoare în legătură cu alegerea unor cuvinte. De exemplu, în caietele lui George Eliot, prozatoarea victoriană care preferă să fie considerată de critici și editori ca scriitor și nu ca scriitoare, foi întregi sunt smulse din fluxul inițial și relocalate în capitole diferite, uneori retranscrise, alteori doar renumerotate. Tot acest efort este făcut pentru a conferi mai mare claritate și inteligibilitate textului, dar și pentru a-și proiecta o imagine profesională de scriitor care mănuieste în cunoștință de cauză conflictul sau evoluția personajelor.

Neașteptat, dar și lesne de înțeles, este secretul închis în manuscrisele lui Charles Dickens, aproape toate păstrate în Fondul Forester de la Muzeul Victoria & Albert din Londra.² Parcurgându-le, putem urmări evoluția autorului. De la încrederea inocentă în colaborarea cu ilustratorii iluștri precum Robert Seymour și Hablot Knight Browne, cunoscut ca PHIZ, și confortul identității ascunse ca editor al *Documentele postume ale Clubului Pickwick* (1836), Dickens ajunge la stăruința cu care caută expresia perfectă în ultimele romane – *Marile Speranțe* (1860), *Prietenul nostru comun* (1864) și *Misterul lui Edwin Drood*, rămas neterminat. Toate acestea sunt pline de corecturi și adăugiri, atât de multe încât e aproape imposibil de descifrat prima variantă, aflată cumva palimpsestic sub seriile de substituiți care se încăleacă una pe cealaltă, anulându-se sau completându-se până când nu mai rămâne nicio porțiune neacoperită cu cerneală. În plus, intervin mesajele către zețarii care culegeau literele și care aveau răspunderea de a construi așezarea în pagină precum și de a alege fonturile și mărimile lor. Brusca, în replica unui personaj apare o voce din *off*, din afara scriiturii, asemeni unui zgomot în timpul unui concert, un intrus care nu are legătură cu conținutul ci cu imaginea pe care cititorul trebuie să o aibă în față pentru a desluși tipul de discurs care urmează. Personajul urmează să citească un bilet sau o scrisoare, iar Dickens nu se mulțumește doar cu atenționarea directă; el vrea să producă imaginea acelui document în varianta tipărită printr-un alt corp de literă, printr-un alt aspect grafic. În *Marile Speranțe*, și nu numai,

Dickens inserează bilețele de tipul: „Zețare. Pune asta în fontul folosit pentru celelalte scrisori.” Astăzi ele ar fi opțiunea de „comentariu”, atât de des folosită, de altfel, de autori, editori, lectori, atunci când revizuiesc manuscrisul. Dickens e unic în acest sens: paginile lui de manuscris conțin textul și metatextul într-o alternanță șocantă pentru cititor. Atenție la imaginea textului (să nu uităm că el este cel care a inițiat plasarea ilustrației chiar în text și nu pe pagină separată), romancierul schimbă rolurile rând pe rând: de la autorul narațiunii atent la conflict, identitatea grafică și orală a personajelor, la rolul editorului care se îngrijește de text, până la cel al cititorului care trebuie să urmărească cu ușurință piste narative și personajele în orice formă se exprimă. Dickens nu numai că-și corectează manuscrisul în mai multe rânduri, dar corectează mai multe rânduri de șpalturi.

Există, însă, și contraexemplul, tot în epoca victoriană. Anthony Trollope, funcționar al Serviciului Regal de Poștă, cel care a conceput cutiile roșii de colectare a scrisorilor, astăzi iconice pentru cultura britanică, începe să scrie roman cu oarecare neîncredere. O rapidă trecere în revistă a manuscriselor din Fondul Robert H. Taylor de la Biblioteca Universității Princeton prezintă o reducere substanțială a numărului de corecturi pe măsură ce autorul devine expert în narațiunea liniară, cu protagoniști inspirați de contemporani, fără a cenzura ticurile și stereotipurile epocii sau expresiile uzuale. Formulele aproape clișeizate dau măsura lumii din care autorul nu se extrage cu prețiozitate, ci în care, dimpotrivă, se afundă cu voluptate pentru a-i înregistra ritmul (nu întotdeauna spectaculos), obișnuințele (nu chiar demne de a fi consemnate), sau relațiile (nu dintre cele mai altruiste). Trollope este binecunoscut pentru disciplina scrisului la care ajunge în perioada de maximă creativitate. El întrece toate așteptările: 47 de romane dintre care mai mult de jumătate par scrise sub dictare, fără emendări, fără multe pasaje care să fi fost sacrificate pentru a intra în limita numărului fix de pagini cât trebuia să aibă un episod dintr-un foileton, strămoșul astăzi uitat al serialului de televiziune. Explicația cum că un autor experimentat ajunge la performanța de a scrie în manuscris fără vreo ștersătură zeci de pagini are sens, chiar dacă nu se verifică decât în foarte puține cazuri. O altă explicație, pe care am susținut-o în cartea *Victorian Aesthetics of Erasure* (2015), se aplică romanelor ilustrate de celebrul pictor preraphaelit John Everett Millais: *Framley Parsonage* (1861), *Orley Farm* (1862), *The Small House at Allington* (1864), *Phineas Finn* (1869) și *Kept in the Dark* (1882). Această colaborare ar putea

¹ Traducere după versiunea engleză a lui W.C. Helmbold în 1956.

² Manuscrisul romanului *Marile Speranțe* se află la Wishbech în Colecția Townshend.

113

as a step-mother; if I have obeyed her - it has chiefly been with
 the obedience of fear not of love; long ago I should have
 died of her ill-usage, her sting, her chill, her barren board
^{her savage, ceaseless blows,}
^{her} icy bed, but for ~~that~~ ^{her kinder power} ~~the~~ ~~power~~ ~~of~~ ~~her~~ ~~kindness~~
 who holds my secret and sworn allegiance. Often has Reason
 turned me out ^{by} ~~at~~ night, in mid-winter, on the cold snow,
 flinging for sustenance ^{the} ~~the~~ ~~grain~~ ~~of~~ ~~her~~ ~~days~~ ~~had~~ ~~forsaken~~ -
 sternly has she ^{her} ~~the~~ ~~would~~ ~~held~~ ~~nothing~~ ~~more~~ ~~for~~ ~~me~~ -
 harshly denied my right to ask better things. Then, looking up, & home
 I seen in the sky a head ^{amidst circling} ~~amidst~~ ~~with~~ stars of which the ^{midmost}
 sent the brightest ^{lent a ray sympathetic and allent} ~~as~~ ~~of~~ ~~the~~ ~~stars~~ ~~of~~ ~~the~~ ~~sky~~; a spirit
 softer and better than Human Reason has ^{descended} ~~come~~ with quiet ^{flight} ~~descent~~
 to the waste, bringing all round her a sphere of air ^{lurround} ~~lurround~~ of
 eternal summer, ^{bringing perfume of} ~~in~~ ~~that~~ ~~that~~ ~~stolen~~ ~~and~~ flowers which cannot
 fade, ^{fragrance of} ~~but~~ ~~has~~ ~~stirred~~ trees whose fruit is life, ^{bringing breezes} ~~from~~ ~~the~~ ~~base~~
^{from} ~~swift~~ a world whose day needs no sun to lighten it. ^{My hunger} ~~for~~ ~~her~~
~~hand~~ has this good Angel ^{appeased with} ~~brought~~ ~~strange~~ ~~food~~, ^{so} ~~in~~ ~~taste~~ ~~like~~
~~brings~~ ^{gathered} ~~amongst~~ ^{glistening} ~~angels~~ ^{who} ~~gather~~ ^{their} ~~mess~~ ^{dem-white}
~~harvest~~ in the first fresh hour of a heavenly day, tenderly has
 she assuaged the insufferable tears which ^{weep} ~~weep~~ ~~life~~ ~~itself~~ ~~away~~,
 kindly given rest to deadly ^{anguish} ~~anguish~~ ^{generously} ~~lent~~ ~~hope~~ ~~and~~ ~~impulse~~
 to paralyzed despair. ^{Divine} ~~light~~, ~~compassionate~~, ~~succourable~~
~~Influence~~! When I bend the knee to other than God - it shall
 be at thy white and winged feet - beautiful on mountain

Charlotte Brönte, pagină de manuscris

pune în evidență eficiența parteneriatului text-imagie, în care adesea textul funcționează ca ekphrasis, adică transferă în cuvinte elementele vizuale create de Millais.

Există și scriitori ca Charlotte Brönte care au refuzat cu îndârjire ilustrarea romanelor lor. Dintre victorienii, Charlotte este și cea mai violentă față de propria scriitură. Niciunul dintre cititorii numeroaselor reeditări ale romanelor lui Charlotte Brönte nu și-ar putea imagina că cea care sembase cu pseudonimul Currer Bell își tăia textul cu o precizie chirurgicală folosind o forfecuță în formă de stârc cu ciocul

lung, delicat, și ascuțit. Astfel, scriitoarea îndepărta fără nicio posibilitate de recuperare frazele, sintagmele și chiar cuvintele de numai câteva litere. De unde atâta înverșunare în manuscrisele ultimelor două romane care au urmat lui *Jane Eyre*? Răspunsul se află răsfirat în scrisorile lui Charlotte și jurnalului lui George Smith, directorul editurii Cornhill care a publicat toate romanele scriitoarei. Citindu-le, ne dăm seama că lectorii editurii, între care și faimosul scriitor William Makepeace Thackeray, au fost fascinați de forța eroinei *Jane Eyre*, neobișnuit de autocritică. Această înverșunare critică i-a determinat mai mult ca sigur să citească și ceea ce

fusese anulat din text cu o linie subțire, mai delicată chiar decât scrisul elegant și firav care fixa povestea. În pasajele anulate din *Jane Eyre*, chiar din cele care conturau vocea personajului, în acelea se contura autoportretul scriitoarei pe care ulterior încearcă să-l efașeze. Cu toate acestea, atunci când se întânește la Londra cu Smith și Thackeray, nu se poate ascunde de privirea scrutătoare a lui Thackeray care o recunoaște imediat. Mai mult, se laudă anturajului că a cunoscut-o personal pe Jane Eyre, referindu-se la Charlotte Brönte. Această alunecare dezvăluie lectura interzisă dar nu imposibilă odată încălcată dorința scriitoarei de anulare a primei versiuni. În acest context, este de înțeles decizia lui Brönte de a extirpa orice corectură care ar fi putut trăda vreo relație între scriitoare și personajele feminine care-i reflectau parte din identitate. Probabil că și amintirea dureroasă a sfatului pe care-l primise cu ani în urmă de la Robert Southey – cum că ar trebui să renunțe la proză și să încerce să scrie poezie – a contribuit la distrugerea definitivă a pasajelor necorespunzătoare. Atingerea foilor mici, dantelate, protejate filă cu filă între folii speciale transparente de bibliotecarii de la British Library sau cei de la Casa Memorială Brönte Parsonage echivalează cu o transportare în universul domestic în care, pe masa de scris, Charlotte avea caseta de ace, ațe și foarfece, alături de călimară și penele de găscă cu penițele subțiri.

Manuscrisele secolului al XIX-lea, mai mult decât manuscrisele oricărei alte epoci, dau imaginea eforturilor auctoriale de a produce o literatură care să satisfacă și așteptările cititorilor și poeticile fiecărui scriitor în parte și/sau apartenența lor la o grupare literară. Secolul al XIX-lea este secolul în care hârtia se produce în cantități enorme la costuri din ce în ce mai mici, tehnologia tiparului avansează rapid facilitând publicarea unui număr enorm de volume în multiple ediții ieftine sau de lux, ilustrate sau nu. Membrii Frăției Prerafaelite, fondate în 1848 de Dante Gabriel Rossetti, John Everett Millais, William Holman Hunt, pentru a aminti pe cei mai importanți membri, au explorat beneficiile juxtapunerii text-imagine nu numai în edițiile ilustrate la care au colaborat sau în designul ramei propriilor tablourilor, adesea transformate în inscripții de text, dar și în documentele private, cum ar fi scrisori, liste, proiecte, note, etc. Textul-imagine, cum ar spune W.T.J. Mitchell, a funcționat ca o formă sincretică de expresie, imposibil de separat fără a pierde din bogăția mesajului. Sonetul lui Rossetti închis într-un desen care reprezintă Anima din lira căreia pare că textul se scurge nu ar putea fi înțeles fără accesul la fila de manuscris „Sonetul este monumentul momentului”. Dacă

am despărți opera literară de cea artistică al lui Rossetti, dialogul celor două arte s-ar pierde, iar continuitatea tematică de la un mediu la altul, deasemenea. Este cunoscut de altfel că Rossetti obișnuia să înceapă procesul de creație literară printr-un desen și că numai după ce acesta se contura din ce în ce mai clar, poetul îl „transpunea” în cuvinte.

Arhiva online Dante Gabriel Rossetti, coordonată de Jerome McGann, pune la dispoziția cercetătorilor imaginile de mare rezoluție a operelor plastice și literare, a edițiilor, dar și a manuscriselor și schițelor preliminare. Din ce în ce mai mult, astfel de arhive își fac apariția online pentru a facilita accesul la documente răspândite prin bibliotecile lumii, dar și pentru a descoperi complexitatea procesului de creație aflat sub presiunile conjuncturale cărora autorii le răspund uneori direct prin revizuirile din manuscrise. Aura manuscrisului nu poate fi înlocuită de imaginea lui. Dimensiunea reală, fragilitatea, textura, sentimentul de intimitate, atingerea, mirosul de vechi, imaginea nemediată a deteriorării sau apartenenței la o altă epocă, toate acestea dispar la accesarea online.

Manuscrisele înregistrează nu numai textul, ci și emoția redactării, concentrarea sau lipsa de concentrare, și chiar tentațiile mundane cu care se confruntă autorii. Sub presiune, bolii, de exemplu, Marcel Proust, cel care pare să aibă tot timpul din lume la dispoziție atunci când citim volumele tipărite, scrie frenetic ultimele 3 volume din ciclul celor 7 din ciclul *În căutarea timpului pierdut. Prizoniera, Fugitiva și Timpul regăsit* vor fi publicate postum de fratele scriitorului care le va și edita. Tocmai de aceea, editorii și traducătorii lui Proust, chiar și la aproape 100 de ani de la moartea lui din 1922, se întorc la manuscrise pentru a recupera versiunea autentică, nealterată de o mână străină, chiar dacă textul original a rămas nerevizuit de autor. Dacă acceptăm ideea lui Derrida din *Scriitura și Diferența* cum că autorii se ascund în spatele propriei scriituri, atunci manuscrisele capătă valoare și mai mare: ele sunt singurele căi către operă și creatorul ei, pentru că scrisul înseamnă refugiarea, retragerea, ascunderea în spatele lui. Am putea spune că autorul se închide în scriitură, devine o urmă înscrisă de cea scrijelire cu penița. Ca atare, contactul cu Proust nu se poate stabili decât prin analiza manuscriselor lui de la Biblioteca Națională din Paris.

Nu numai scriitura olografă conferă aură manuscriselor; suportul ei, prin formatul ales de scriitor, este de asemenea relevant. Ultimul roman al lui Nabokov, *Laura*, a fost scris pe carduri liniate de 9/14 cm. Foarte multe conțin doar un

paragraf, marcat prin indentarea primului rând. Foarte puține alcătuiesc împreună un paragraf mai lung. Altele, și mai puține la număr, sunt liste de cuvinte sau scheme, care întrerup narațiunea, dar de care nu se despart. Manuscrisul de pe carduri a fost publicat în ediție facsimilă de fiul scriitorului abia în 2008, după o lungă ezitare. În 1977, înainte de a muri, Nabokov îi ceruse soției sale Vera distrugerea manuscrisului dat fiind că nu apucase să-l revizuiască; în 1991, Vera îi cere fiului Dimitri împlinirea promisiunii. Asemeni *Eneidei* lui Virgiliu, care ar fi trebuit distrusă de legatarii săi testamentari după moartea poetului, *Laura* lui Nabokov a supraviețuit, punctând încă o dată puterea pe care scriitura o are chiar asupra ultimei dorințe a autorului. Nicio morală personală și niciun legământ nu mai funcționează în fața seducției manuscrisului. Nici măcar atunci când se știe că valoarea lui artistică nu e extraordinară, manuscrisul nu e distrus de legatarii testamentari. Ce oferă ediția lui Dimitri cititorilor este un simulacru de manuscris. Cititorii pot decupa imaginea textului scanată de pe carduri, își pot aranja propria versiune de roman Nabokov pentru că oricum ceea ce li se pune la dispoziție este un draft. Nabokov a ales cardurile ca suport pentru că pe ele încăpea unitatea cea mai mică a textului: paragraful. Pentru David Gates, cronicarul de la *New York Times* care semnează recenzia romanului, *Laura* este un puzzle. Personajele sunt incomplet dezvoltate, dar destul de bine conturate ca să incite un traseu potențial: Philip Wild este un neurolog gras și fără maniere, cu o soție tânără, frumoasă, adulterină, interesată de banii lui, pe nume Flora. Ea este modelul Laurei din romanul unuia dintre iubiții ei, care este și naratorul romanului lui Nabokov, al cărui nume doar putem să-l ghicim că ar fi Nigel Dalling / Delling sau A.N.D. (în engleză, echivalentul conjuncției

„și”) sau chiar Eric, menționat în legătură cu romanul din roman pe un alt card. Acesta, oricare ar fi numele lui, nu este singurul scriitor din roman: Philip Wild scrie și el, dar un tratat de neurologie despre detașarea gândirii de corp. Astăzi, lectura cardurilor lui Nabokov este analogă unui roman digital în care userul alege de unde începe lectura.

Manuscrisele literaturii române nu sunt cu nimic mai prejos decât cele ale literaturii lumii. Exemple de manuscrise care spun mai mult decât povestea textului și a actului de creație abundă chiar și în condițiile în care cultura română a pierdut un număr impresionant de manuscrise în decembrie 1989 când parte din Biblioteca Centrală Universitară din București a ars.

În serialul din lunile următoare ne vom opri la câteva tipuri de manuscrise atât din România, cât și din străinătate, aparținând unor genuri și epoci diferite pentru a examina trăsături inedite ale câte unui autor, sensuri ascunse ale unor texte, sau povești închise pentru a nu tulbura logica unor formule critice consacrate. Pe de altă parte, acest serial își dorește să contribuie la menținerea cercetărilor asupra manuscriselor și, mai ales, să caute răspunsuri la ce-i face pe utilizatorii platformelor pininterest, tumblr, flickr, să încarce imaginile unor manuscrise pe care le găsesc sau care le ies în cale într-un fel sau altul. Conștienți de faptul că reproducerea, oricât de fidelă ar fi, nu poate echivala cu experiența interacțiunii cu originalul, aceștia facilitează accesul la o imagine de calitate, își împărtășesc exaltarea generată de manuscris și, finalmente, creează o comunitate în jurul lor, într-un cuvânt, le dau o nouă viață în digital. Tehnologia informației nu intră în competiție cu manuscrisele, ci le reazăază în alte paradigme de lectură. ■

Ca să ne dovedim vrednici, ieșim înaintea morții

MONICA SĂVULESCU VOUDOURI

A ajuns deci și România cu sacii la moară. Nu înseamnă această conducere a Consiliului Europei nimic altceva. Am stat la rând, ne-a venit vremea, intrăm, facem treaba. Apoi ieșim, ca să vină alții

cu sacii la moară, cei care au stat la rând după noi. Suntem chemați la lucru, când ne vine vremea. Asta este deci ceea ce ni s-a întâmplat, nimic altceva. Sentimentul că trebuie să fim recunoscători cuiva că ne-a venit vremea să intrăm cu sacii la moară este deprimant. Că trebuie să ne îmbrăcăm în haine de sărbătoare ca să ne punem pe treabă? Parcă și mai și. Că trebuie să ne lăudăm că avem clădiri în care se face cultură, când de fapt nouă ne vine rândul să muncim în folosul a 27 de țări? Mi s-a părut deplasat. Dacă unul

dintre domnii care ne-au vizitat a hotărât să ne vorbească în limba noastră, e treaba dânsului. Și-a făcut puțină reclamă, s-a dovedit talentat la limbi. Noi să ne arătăm tulburaji? Nu-și are rostul. Mai ales când plătim pentru buna înțelegere cu colegii din Uniunea europeană o armată de traducători. Să ținem discursuri în care să spunem că ne considerăm demni? Dovedește că suntem plini de complexe și ne simțim călcați pe coadă. Să aducem vorba – ba musafirii, ba noi – despre faptul că avem oameni de talie europeană? Păi asta probabil că s-a dovedit, sau oricum trebuia să se știe, de când am fost primiți în Uniunea Europeană. Adică: să susținem că suntem europeni, după atâția ani de când chiar suntem, ce rost mai are?

Undeva, raportul nostru cu lumea pare că scârțâie, iar asemenea momente dovedesc tocmai că falsa cusătură se vede și fără ochelari. Întrebarea mea se referă mai ales la felul în care ne laudăm cu valorile noastre, cu care, de fapt, n-ar fi deloc nevoie, la o cinstită evaluare, să ne și laudăm. În anul 2019, vrem să se știe cine sunt românii? Din pornire efortul are ceva înduioșător, stârnește milă. Și cu cine ieșim noi în față, ca să se uite lumea cu respect la noi? În anul 2019, ca să ne dovedim vrednici, ieșim înainte cu morții. Noi, românii? Noi îl avem pe Enescu, pe Ionescu, pe Brâncuși, pe Eliade, pe Cioran, pe... și pe... și pe... Trec peste faptul că marii noștri români și-au făcut renumele nu la noi, ci în străinătate. Și peste faptul că ei au fost ani la rând în relații proaste cu țara, fiindcă, de europeni ce erau ei, noi, românii (tot europeni, nu-i așa?), nu prea-i aveam la inimă prin țară. Și asta nici măcar din pricina ocupației străine, fiindcă până la acea ocupație se pare că marea lor majoritate erau deja buni plecați și nu de prea mult bine. Trec și peste faptul că unii dintre ei, cum ar fi Ionescu (o personalitate care nici nu știu dacă va rămâne în istoria culturii pe locul care i se decernează astăzi, de cine i-l decernează), unii dintre ei deci, se declarau, în perioade favorabile lor, mai puțin români.

Ceea ce vreau să spun este că, dacă ni s-ar fi ivit prilejul pe vremea lor să venim în Europa cu sacii la moară, ar fi fost normal să spunem: uitați, fraților, noi suntem neamul lui cutare, al lui cutare și al lui cutare. În anul 2019, mi-ar fi plăcut să audă lumea că ne înfățișăm la poarta morii, unde suntem chemați să ne ducem sacii, că ne prezentăm, cu oameni dintre cei care astăzi aparțin neamului ăstuia și trudesc prin țară și pe glob. Noi,

cei din diaspora, nu ne cunoaștem adevăratele valori contemporane, și asta nu din vina noastră. Cei din țară nu ne cunosc pe noi. Cei de alte neamuri din lume nu știu care sunt valorile acestui popor în momentul de față.

Cred că ar fi fost un bun prilej să ne inventariem valorile actuale. Ele sunt zidul nostru de rezistență. Facebook-ul și televiziunea stârnesc confuzii. Omul de profesie își vede de profesie. Reclama este pentru lumea de mâna a doua, asta nu mai trebuie demonstrat. Armata de slujitori ai guvernului ar fi trebuit să facă o cercetare on the field, să vină cu propuneri, să întocmească liste, să aducă vorbitorilor la cunoștință – și ei să aducă, în discuțiile lor, lumii la cunoștință – cine suntem, nu prin morții noștri, fie ei laudați, și nici prin cei care umplu cu mediocritatea lor programele de televizor. Cu foarte puține excepții, despre marii profesioniști de la ora actuală se vorbește extrem de puțin. Și eu cred că lumea tocmai de confirmarea că ei exista ar avea nevoie, ei ne-ar da credit. Aflu, întâmplător, că la reactorul nuclear de la Măgurele se fac cercetări de vârf în știința mondială. Cine sunt acei cercetători? Aflu, la fel de întâmplător, că niște doctori români fac transplanturi de organe cu un succes recunoscut în lumea întreagă. Cine sunt acei medici? Aflu că un profesor de matematică pregătește an de an elevi din România câștigători de olimpiade mondiale. Cine sunt ei? Oare n-ar fi fost normal să aflăm aceste nume din discursurile oficiale cu care ne înfățișăm în fața lumii anului 2019? Mai aflu, dintr-un filmuleț de pe youtube că un alt roman, din Timișoara, cercetător în genetică și urmaș al marelui și singurului nostru nobelist, Palade, trăiește pe undeva prin Silicon Valley și conduce unele dintre cele mai mari laboratoare de cercetare ale lumii. Și tot în Silicon Valley, un puști de vreo 20 de ani, plecat de-acasă cu rucsacul în spinare, a devenit unul dintre cei mai mari întreprinzători în crearea de programe IT. Asta așa, din puținul pe care îl știu și de care îmi aduc acum aminte, la această mai mult decât superficială înșiruire. Oare nu despre ei ar fi trebuit să vorbim acum într-un moment când vrem să ne recomandăm lumii, în ceasul al 12-lea adică, fiindcă lumea demult ar fi trebuit de fapt să știe cine suntem? Nu numele lor ar fi trebuit rostite în discursurile oficiale? Unde sunt valorile vii ale acestui neam, de ce nu vorbim despre ele? Unde sunt cei care chiar își văd de profesie, într-o vreme în care nu-i greu de observat că, peste tot în lume, de politică se ocupă cei de mâna a doua, pe când cei cu adevărat dăruți se ocupă de meserii? ■

Muzeele Centenarului

VIRGIL ȘTEFAN NIȚULESCU

In unul dintre articolele publicate anul trecut, vă informam despre o năzbâtie legislativă, vizând înființarea unui „muzeu al Centenarului Marii Uniri”. Din fericire, respectiva inițiativă, pare să se fi îngropat la nivelul comisiilor permanente ale Camerei Deputaților. Așadar, nu despre muzee „pompiertice” e vorba aici...

Marele Război a fost un eveniment care a schimbat structura istorică a Europei moderne, așa cum aceasta fusese stabilită după uriașa bulversare începută prin Revoluția Franceză din 1789 și încheiată prin Congresul de la Viena, din 1815. „Secolul scurt” (după expresia lui Eric Hobsbawm) a început cu atentatul de la Sarajevo și a marcat debutul unei noi epoci, de „istorie recentă”. Practic, toate națiunile europene au fost influențate de acel prim război mondial și, tocmai de aceea, peste tot, în vechiul continent, pregătirile pentru o analiză istorică și culturală a faptelor și, acolo unde a fost cazul, pentru o celebrare pe măsură a evenimentelor, au început încă din anii 2011 – 2012. În România, măcinată de războaie politice mărunte, numai câțiva istorici s-au gândit la așa ceva. A lipsit interesul media și al politicienilor. Practic, până în 2016, nici o autoritate publică nu a discutat despre ce ar trebui făcut pentru Centenarul Marii Uniri. Astfel, începutul lui 2017 ne-a prins fără nici un fel de pregătire. Operatorii culturali, publici sau privați, au așteptat, în zadar, ca Academia, Parlamentul și Guvernul să ofere o direcție strategică pentru ceea ce urma să aniversăm. Tot ce ni s-a oferit, din partea autorităților publice, a fost o finanțare asemănătoare oricărei alte finanțări publice, doar că la un nivel mult mai mare. Așa se face că, până la urmă, instituțiile publice au avut întreaga

libertate să organizeze acele proiecte culturale pe care și le-au dorit. Poate că tocmai acest lucru a adus și o parte pozitivă. Nicidecum, din 1989 încoace, nu a existat o asemenea efervescentă în societatea românească. Oameni cu pregătiri foarte diverse au dat dovadă de un interes neașteptat pentru istoria națională, dovedind pasiune și patriotism. Dacă, pentru multe dintre oficialități, primul an al Centenarului a fost, mai degrabă, un fel de comemorare bătoasă și extrem de formalizată, pentru cei mai mulți dintre cetățeni, a fost un prilej de bucurie și de reală preocupare pentru istoria propriilor familii și a comunităților locale.

Desigur, cele mai multe dintre muzee au înțeles că trebuie să dovedească responsabilitate și să construiască proiecte dedicate Centenarului, încă înainte de 2017. Astfel, chiar dacă finanțările importante au apărut abia în 2018, primele expoziții închinat acestui moment esențial al istoriei naționale, Marea Unire de la 1918, au fost vernisate în 2017. În București, cel puțin, două dintre marile muzee au onorat momentul cu expoziții care au reușit să aibă un neașteptat succes la public. Astfel, la Muzeul Național de Istorie a României, expoziția România în Marele Război a fost vernisată la 15 septembrie 2016 și a rămas deschisă, datorită numărului mare de vizitatori, până la sfârșitul anului următor. La Muzeul Național de Artă al României, Artiști români în Marele Război a fost vernisată la 4 august 2017 și, de asemenea, termenul ei de închidere a fost amânat cu mai mult de o lună.

Apoi, de la sfârșitul anului 2017 și pe parcursul întregului an 2018, muzeele României s-au întrecut în a organiza nu doar expoziții temporare, ci și conferințe științifice și pentru publicul larg, dezbateri, lansări de carte, spectacole și concerte. Lista lor ar fi mult prea lungă pentru paginile unui periodic și, probabil, va constitui subiectul vreunei

lucrări de masterat, în mai puțin de un deceniu. Deja, am putut citi studii despre modul în care cetățenii noștri percep Centenarul. Astfel, un studiu al Institutului Român pentru Evaluare și Strategie (IRES) constată că 81% din cetățenii României știu care este semnificația zilei de 1 decembrie 1918. Lăsând la o parte că ziua respectivă a marcat, din punctul nostru de vedere, sfârșitul unui proces istoric început în 1859 și că nu poate fi privită drept un eveniment singular, ar fi cazul să spunem că, din moment ce se presupune că toți cetățenii României au absolvit măcar opt clase (lucru care, din păcate, nu este adevărat), 81% nu mi se pare deloc mult. Și, oricum, nu toți cei care cred că știu ce s-a întâmplat în acea zi, chiar știu cu adevărat. Unii, de exemplu, își imaginează că atunci a devenit România independentă. E drept, nici măcar jurnaliștii nu i-au ajutat prea mult, anul trecut. Mi-a fost dat să aud destui oameni din presă spunând că putem vorbi despre România abia de 100 de ani. Sociologii de la IRES i-au întrebat (anul trecut) pe respondenți cum au apreciat evenimentele organizate de Președinte, Guvern, Primărie, organizații neguvernamentale, media și companii private. Instituțiile publice de cultură, care au fost, în realitate, principalele organizatoare de manifestări dedicate Centenarului nici nu apar printre posibilele răspunsuri, ceea ce denotă că nici sociologii de la IRES nu se poziționează corect, în ceea ce privește imaginea lor despre realitate. Cert este că, pentru mulți dintre români, celebrarea Centenarului s-a limitat la procesiunile militare de la 1 decembrie.

Un alt studiu, ceva mai vechi (din 2017), realizat de Institutul Național pentru Formare și Cercetare Culturală (INCF), constată că, pentru 50% din populația adultă a României, celebrarea Centenarului presupune participarea la evenimente festive și doar pentru 15% înseamnă prezența la evenimente cultural-educative.

Ne putem întreba, în acest context, dacă muzeele și-au îndeplinit menirea de a pune în valoare patrimoniul cultural național și a contribui la educația publicului. Cert este că ele s-au străduit, chiar dacă startul a fost luat destul de târziu. Pentru publicul obișnuit, momentul aniversării Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie, de exemplu, a trecut aproape neobservat. Primele 43 de proiecte ce urmau a primi finanțări de la Ministerul de resort, în 2018, au fost anunțate tocmai la 26 martie, cu doar o zi înainte. Pentru autoritățile centrale, evenimentele au început să se precipite de prin luna mai. De altfel, însuși Ministerul Culturii și Identității Naționale a lansat

Documentul programatic privind aniversarea Centenarului Marii Uniri abia la 20 aprilie 2018. Primele 109, din cele 365 de zile ale anului Centenarului trecuseră, deja. Așa cum primele proiecte fuseseră oricum aprobate, și fără acest text, probabil că documentul „programatic” amintit ar fi putut fi adus la cunoștința publicului și la 31 decembrie 2020. Ar fi avut același efect...

Din noianul de expoziții prilejuite de Centenar aș putea să remarc Familia Regală la Iași (1916 – 1918). De la Refugiu la Marea Unire (la Complexul Muzeal Național „Moldova”, deschisă la 24 noiembrie 2017), Regina Maria, ambasador irezistibil al istoriei și artei populare românești (inaugurată la Muzeul Județean de Istorie Brașov, la 18 ianuarie 2018), George Enescu în vremea Marelui Război (1914 - 1918) (organizată de Muzeul Național „George Enescu” în mai multe locuri din România și din străinătate, pe parcursul întregului an 2018), Familia Regală a României pe frontul Marelui Război (1916 – 1918) (inaugurată la sediul din Constanța al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie, la 14 august 2018), Bihorul „...la spargerea lumii” (vernissată la Muzeul Memorial „Aurel Lazăr”, care este secție a Muzeului Țării Crișurilor, la 11 octombrie 2018), României în Primul Război Mondial. Marea Unire de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 (inaugurată la Muzeul Național Brukenthal, la 16 noiembrie 2018), România în anii Primului Război Mondial. Marea Unire de la Banatul (deschisă la 24 noiembrie 2018 la Muzeul Național al Banatului), Mândrul nostru tricolor (inaugurată la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, la 27 noiembrie 2018), 100 de ani de la Unirea Bucovinei cu România. 1918 – 2018 (deschisă la Muzeul Bucovinei, la 27 noiembrie 2018), Semper Uniti. Centenarul Desăvârșirii Unității Naționale (vernissată la Muzeul Național de Istorie a României, la 27 noiembrie 2018), Războiul hărților (la Muzeul Național al Hărților și Cărții Vechi, din 28 noiembrie 2018), României spre Marea Unire (vernissată la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, la 29 noiembrie 2018), Familia Regală și Marea Unire (la Muzeul Național Peleş, din 8 decembrie 2018) și multe altele. Unele dintre aceste expoziții mai pot fi vizitate, altele au avut o viață mult prea scurtă.

Importante sunt, însă, și proiectele care pun în valoare patrimoniul cultural prin intermediul formatelor digitale. Probabil că cel mai însemnat dintre ele este cel intitulat Muzeul Virtual al Unirii, lansat de Muzeul Național de Istorie a României, la 21 noiembrie 2018, și la care participă, sub patronajul Ministerului, alte 27 de

autorități, instituții și organizații (inclusiv, din Republica Moldova), în afară de mai mulți colecționari privați. De un interes aparte mi s-a părut și proiectul Arad – Prima capitală a Marii Uniri. Valorificarea patrimoniului cultural mobil al Complexului Muzeal Arad, proiect cofinanțat de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN).

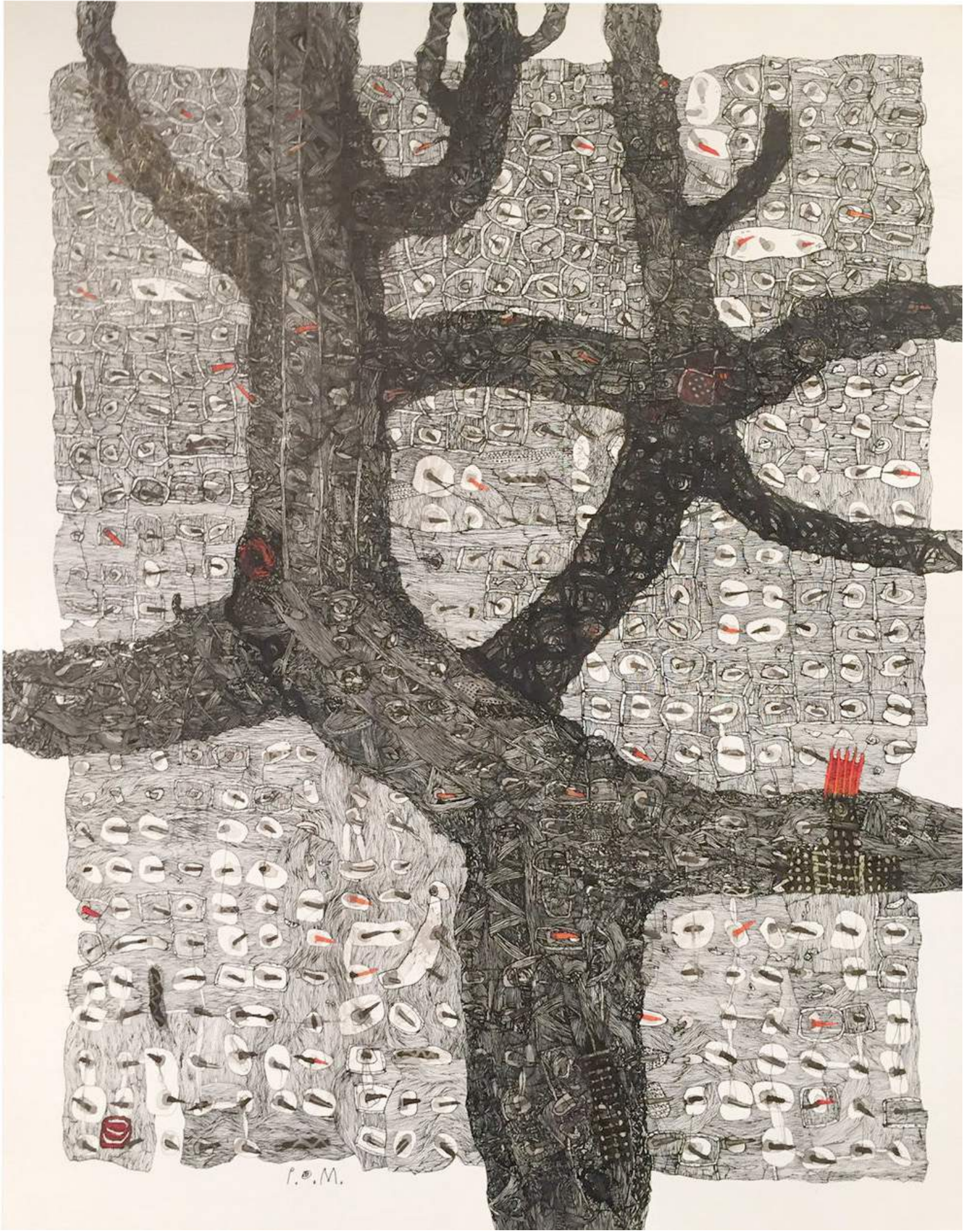
Un proiect mai complex, dar care a lăsat mai puține urme decât ar fi trebuit, a fost cel coordonat de Institutul Național al Patrimoniului, *Patrimoniul românesc la 100 de ani după Marea Unire. Valori naționale. Valori europene, proiect la care au avut acces, prioritar, specialiștii și, din acest motiv, nu a fost vizibil pentru marele public (chiar dacă aceasta ar fi trebuit să fie prima sa menire).*

Cum am spus, nu este cazul să încercăm, aici, o rememorare a tuturor evenimentelor prilejuite de Centenar. De altfel, așa după cum am fost asigurați de Guvern (și așa cum este și logic, ținând cont de faptul că abia în 1920 Marea Unire a fost recunoscută pe plan internațional), acestea vor continua să fie organizate și în 2019 – 2020. Important este nu atât numărul lor, cât valoarea și, mai ales, ceea ce va rămâne în memoria contemporanilor noștri și ceea ce acestea vor putea urni în mentalitatea noastră comunitară. Povestea evenimentelor din anii 1914 – 1920 este cea a unor oameni care au dovedit energii de nebănuț, patriotism, inteligență și putere, în momente dramatice și chiar tragice pentru națiune. Nu trebuie uitat, de exemplu, că nu toți strămoșii cetățenilor de azi au luptat în armata română. Abia din anul 1919, românii au putut fi laolaltă. Tindem, uneori, să uităm și că nu toți minoritarii etnici sunt fericiți cu deznodământul Marelui Război. Toate aceste lucruri ar trebui discutate. Rostul celebrării Centenarului, inclusiv în muzee, nu ar trebui să fie o simplă rememorare a unor fapte greu de explicat astăzi, într-un context istoric extrem de diferit, ci acela de a oferi un exemplu pentru generația care construiește România de astăzi. Cu alte cuvinte, muzeografi ar trebui să reflecteze la misiunea fundamentală pe care o au muzeele în societate, aceea de a forma cetățeni, utilizând, pentru aceasta, moștenirea culturală pe care o administrează. Expozițiile și proiectele culturale muzeale ar trebui să fie orientate, așadar, spre viitor, nu spre trecut. Înțelegerea trecutului este doar un instrument care are menirea să ne facă să privim spre ceea ce dorim să facem, de azi înainte.

Este greu de spus, din această perspectivă, dacă muzeele românești și-au îndeplinit misiunea ori nu. Probabil că doar

***Cu alte cuvinte,
muzeografi ar
trebui să reflecteze
la misiunea
fundamentală pe
care o au muzeele
în societate, aceea
de a forma cetățeni,
utilizând, pentru
aceasta, moștenirea
culturală pe care
o administrează.
Expozițiile și
proiectele culturale
muzeale ar trebui
să fie orientate,
așadar, spre viitor,
nu spre trecut.***

anii care vor urma ne vor putea prilejui o analiză corectă. Până atunci, este de sperat că celebrarea Centenarului nu va rămâne doar un punct care a fost bifat în programele de management ale directorilor muzeelor și care a murit la sfârșitul anului care a trecut. Dacă ar fi așa, ar fi trist și împovăraător pentru cei care vor să construiască noi muzee în România. Dar, despre muzeele noi din România, promitem să vorbim, din nou, în curând. ■

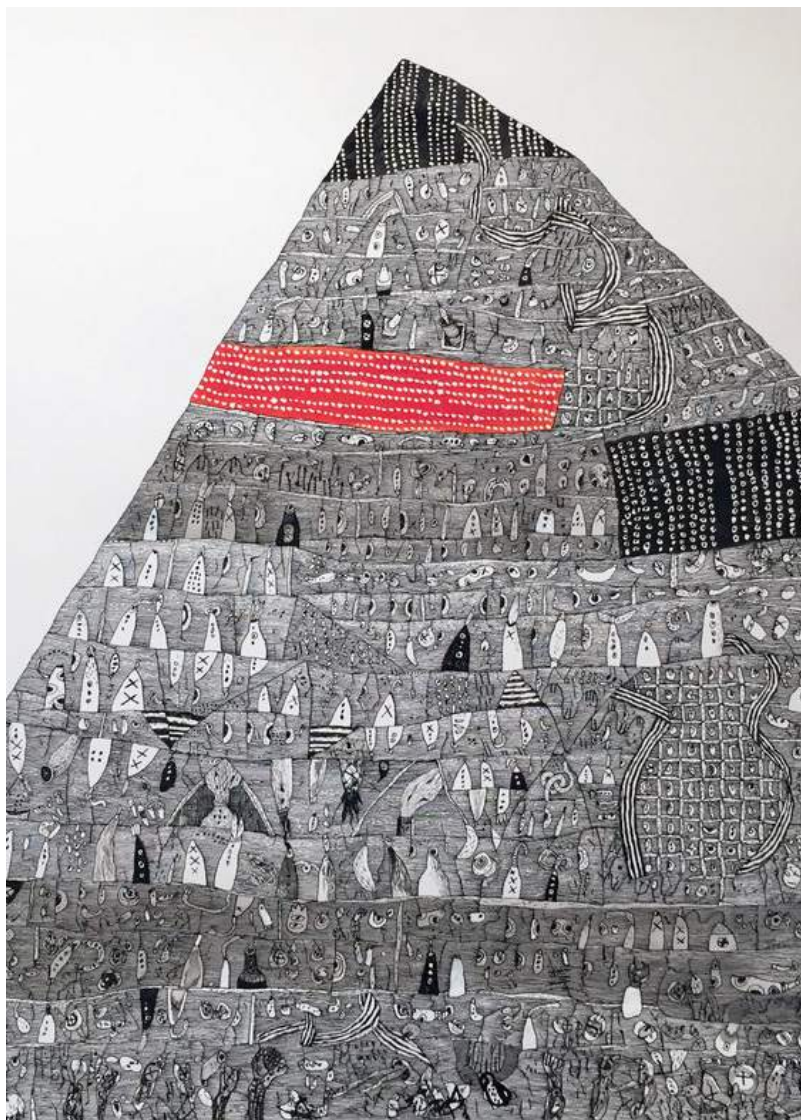

Daniel Ursache

Uncanny Figments / Născociri neobișnuite

„Născociri neobișnuite” poate fi titlul tuturor desenelor în peniță pe care Daniel Ursache le-a expus la Galeria A/NT din Seattle și, poate, al operelor sale în general. Ceea ce le caracterizează pe toate este minuțiozitatea cu care graficianul execută fiecare linie și deliberarea cu care așază fiecare punct în încercarea de a ajunge cât mai aproape de esența desenului. Cele 12 născociri vizuale mizează pe abundența detaliilor nefamiliare care, prin reiterarea insistentă, sfârșesc în a deveni familiare, în componența universurilor labirintice care-l seduc pe privitor.

Itinerariul, cum îi place lui Daniel Ursache să se refere la propria biografie, este, la rândul lui, neobișnuit: născut la Turnu Severin, fostă cetate romană de pe malul Dunării,

se mută la Constanța, fosta colonie greacă la malul Mării Negre, unde termină Liceul de Arte Plastice. Studiază Geologia la Iași, capitala Moldovei și urmează cursurile Facultății de Arte din Timișoara, capitala Banatului. Adăugând o referință istorico-geografică la numele locurilor prin care trece, Ursache admite cât de mult rezonanțele atavice l-au format pe lângă studii. În România, contribuie cu texte și ilustrații la o serie de publicații. Peregrinarea continuă în Canada, la Montreal, pe insula din mijlocul fluviului St. Lawrence, apoi în Whitehorse, Yukon, de unde se întoarce înapoi la Montreal. Mai mult decât artistul, călătoresc însă lucrările lui în SUA, Olanda, Polonia, Italia, Germania, Canada, țările din fosta Iugoslavie.

De 5 ani, Daniel concepe afișele Festivalului de Film Românesc „Un Ochi Râde, Un Ochi plânge” de la Seattle, dând astfel identitate vizuală nu numai evenimentului

în sine, dar și nonprofitului American Romanian Cultural Society, pe scurt ARCS, care-l organizează. În 2017, afișul ediției a treia a festivalului a primit mențiunea de onoare la competiția Bienalei Internaționale de Postere de la Lublin, Polonia, și a fost selectat pentru a fi publicat alături de mai bune afișe ale anului în albumul evenimentului. Creativității surprinzătoare, totdeauna proaspete, îi datorează ARCS “brandul” în care cuvântul se ritmează imaginii, iar imaginea temei festivalului și misiunii ARCS. Fanii consecvenți ai festivalului de film din Seattle, admiratorii din media și din industria de distribuție a filmelor de pe Coasta de Nord Vest a Pacificului așteaptă în fiecare an, cu nerăbdare, surpriza din afișul lui Ursache. Anul acesta, amatorii de artă și iubitorii de film au avut bucuria de a-l întâlni pe Daniel în persoană și de a-i admira grafica. Lor li s-au alăturat un grup de nou-veniți să lucreze în marile companii de IT, directorul ICR SUA, Dorian Branea, și invitații festivalului, regizorii Elena Beuca (D-Love), Daniel Sandu (Un pas în urma serafimilor), Andrei Dăscălescu (Planeta Petrița). Vernisajul expoziției a întrecut cu mult așteptările celor de la galerie care au înregistrat un record: 10 din cele 12 lucrări s-au vândut în prima seară. Cum a fost posibil acest record? Pe surt, prin seducția privirii!

Desenele în peniță, fie în cerneală, fie în tuș, iau prizonieră privirea. Liniile lor configurează pătratele imperfecte ale unui panopticon în miniatură, pe care îl privești cu curiozitate pentru a sesiza diferențe. Diferența dintre panopticonul imaginat de Jeremy Bentham și desfășurarea figurilor geometrice din *Hic sunt dracones I și II*, *garamică* și din cele două lucrări cu titlul *insula* este că fiecare punct, x, +, sau linie orizontală din pătratele hașurate sau spații albe, par că te privesc înapoi cu zeci de ochi asemeni mitologicului Argus Atotvăzătorul. Aceste lucrări propun, pe lângă multele sensuri încifrate care-și așteaptă hermeneutul, o discuție despre întâlnirea privirii noastre cu privirea celuilalt, forțându-ne să conștientizăm actul de a privi și de a problematiza ceea ce privim și, mai ales, ceea ce alege să privim.

Hic sunt dracones I, de exemplu, transformă ochii din pătrate în simboluri ale agățării, chiar ale acaparării. O aripă sau o coadă stufoasă iese să-l atingă pe privitor. Acesta se apropie să discearnă ceea ce crede că sunt figuri recognoscibile. Recunoaște însă numai senzația tactilă moale, neavenită după regulile firescului, și vortexul implacabil pe care disperarea nu-l poate opri. Un pătrat imaculat sau o fisură sparge ritmul înrămării fiecărui x pus pe un infim postament ca un omagiu ironic adus tainei care trebuie să rămână închisă pentru a continua să fascineze. Lucrarea rezistă interpretării, dar se lasă învăluită de privirea admirativă

care prețuiește provocarea. În termenii lui Adorno din *Teoria estetică*, „cu cât mai multe opere înțelese, cu atât mai puțină plăcere”, desenul lui Ursache se oferă contemplației fără a da satisfacția plăcerii care ar devora-o. O rozetă sau o pasăre întrerupe înșiruirea ochilor întorși de la privitor în încercarea de a străpunge zidul despărțitor dincolo de care se află un alt ochi, la fel de prizonier în neputința de a privi ca și vecinul. Desenul juxtapune mici universuri ale ființelor reprezentate prin ochi ciclopici, incapabili să cuprindă micul lor spațiu pentru a vedea unde se află ieșirea și care, invariabil, privesc către un perete impenetrabil. Universul din lucrările *Hic sunt dracones* creează sentimentul de straniețate de care vorbește Lacan în analiza la tabloul *Ambasadorii* de Holbein referindu-se la privitorul care realizează separarea fragilă dar imposibil de surmontat dintre ordinea simbolică și real. Acolo, la Holbein, simbolurile puterii, care se adaugă încrederii pe care personajele o exultă, sunt minimalizate de forma neobișnuită care pare că plutește ca într-o cădere înghețată înainte de a atinge dușumeaua și care, aparent, nu reprezintă nimic. Privirea atentă o descifrează ca fiind imaginea deformată a unui craniu, un soi de *memento mori* atât pentru cei din tablou care deocamdată nu par să-l observe, cât și pentru privitor care nu are cum să-l ignore. Pentru Lacan, acest straniu adaos reflectă „propria nimicnicie în figura de cap al morții”. În cazul lucrărilor lui Ursache, straniețatea figurilor care ies din pătrate sau scapă printre crăpăturile modelului absoarbe privirea, o invită să descopere ideea, acea idee despre care Jean-Luc Nancy crede că numai desenul o poate exprima. În *Plăcerea Desenului*, Nancy definește acest medium artistic ca „înfățișarea unei forme, idei, sau gând”, a acelui „gând care desemnează, prezintă, arată sau scoate în evidență cu ostentație” fără a încerca să probeze sau să demonstreze ceva. Definiția lui Nancy se potrivește lucrărilor lui Ursache: *Hic sunt dracones I și II* sunt o meditație asupra privirii imposibile. Ochii din modelul desenului caută să privească dincolo de ramele albe între care sunt închiși, de liniile care-i separă de ceilalți ochi, fără a ști sau a vedea că, de fapt, există șansa unei scăpări. Ochii se izbesc de peretele alb așa cum ochii privitorului se izbesc de ochii care nu-i pot întoarce privirea. Dacă ambasadorii lui Holbein îl privesc înapoi pe privitor, ochii lui Ursache îl ignoră.

Geometria iregulară nu este numai subiectul unora din desenele lui Ursache, ci este și materialitatea înnobilită estetic din care se construiește imaginea. În *P.O.M.*, artistul desenează încrengătura arborescentă din modele geometrice similare, dar niciodată identice. Din fiecare unitate—anou, pătrat, oval, dreptunghi, trapezoid—țâșnesc

tentacule negre sau roșii, într-o creștere de neoprit a desenului. Imaginea fragmentului de copac sau a stelei de mare care se prefigurează în dreapta devine, paradoxal, o metaforă a creșterii. În vocabularul artistic al lui Ursache, P.O.M. înseamnă creștere organică, izbucnită dintr-o dorință incontrollabilă. P.O.M. este și desenul din fundal care nu poate fi oprit și conturul îngroșat al ramurilor care rezultă din aglomerarea liniilor și abundența de cerneală. Ramurile depășesc limitele desenului format din motive geometrice în fundal sugerând că seva de cerneală este de nestăvilat. Este figura din prim plan reprezentarea unui pom? Fie el chiar și un pom al vieții? Parafrazând celebra zicală cum că frumusețea stă în ochiul privitorului și nu în obiectul privirii, am spune că hățușul de linii și puncte, meandrele desenate de peniță, ghimpii înroșiți ca niște gheare sau tentacule care se întind acaparator sunt un pom pentru un privitor, o răscruce pentru altul, un coșmar, o grefare, sau ... cine știe, poate, imaginea iraționalului.

Exercițiul cu care îl confruntă Daniel Ursache pe privitor este asemănător cu cel al ieșirii din labirint, numai că, de această dată, eroul privitor nu a primit firul călăuzitor al Ariadnei. Cu fiecare încercare de a uni punctele de reper din desen pentru a configura sau a decoda imaginea încapsulată în linii și puncte ca finalmente să găsească ieșirea din labirint, privitorul creează imaginea unui alt labirint. *Terrain vague* este prin excelență un astfel de labirint. O cheie de lectură ar putea fi *Cântarea cântărilor* al lui Paul Klee din 1921 unde fiecare literă a versurilor este încastrată într-un pătrat formând o compoziție în tonuri reci în care numai cuvântul „iubire” apare în tonuri calde de galben. Deși în lucrarea lui Ursache nu apar litere, asta nu înseamnă că nu există un text ascuns în șirurile de linii negre din care câteva sunt roșii, iar câteva sunt încercuite. Textul este unul vag, ilizibil, ca un cod care a transferat textul inițial într-un alt limbaj. Dialogul intertextual cu Klee continuă cu referința la *Ad Parnassum* din 1930 în stilul divizionist, născut dintr-un pointillism la scară mai mare, în care opțiunile cromatice divizează compoziția în elemente geometrice mari. La Ursache, culorile lipsesc, cu excepția roșului care punctează contururile într-o topografie care rămâne imposibil de numit. Examinarea atentă a liniilor dezvăluie marcarea lor cu alte linii, și mai subțiri, asemănătoare unor tăieturi de cuțit săpate în lemn, insesizabile de la distanța de la care vizitatorul obișnuit privește o operă. Vizibile sau nu la prima vedere, aceste linii-tăieturi dau textură desenului, transformându-l într-un text palimpsestic de nedeslușit.

Stratificarea modelelor repetitive formează terase ascendente în *insula I și II*, și în *Tuekta* asemeni teraselor Muntelui Purgatoriu sau ale Turnului Babel din tablourile renascentiste. Secvențele în roșu, compacte și substanțiale, atrag privirea asupra lor devenind punctele de referință ale lucrărilor. *Tuekta*—referință la mormântul kurgan de peste 2000 de ani din Munții Altai—închide un alt tuekta în care stă încolăcit un șarpe roșu sau poate viscerele care au refuzat să putrezească. Mormânt în mormânt, desen în desen, *Tuekta* este o meditație asupra naturii desenului care nu poate exista dincolo de repetiția liniei și a punctului. Roșul, culoarea vitalității și a visceralului, repetă în două tonuri patternuri diferite din desen conducând privirea de la unul la celălalt și purtând-o mai departe către repețiile care construiesc o dinamică firească a eternei renașterii.

Insertiile de roșu deschid sensuri ale diferenței mult mai nuanțate decât opoziția negru - alb. Roșul din *I am colorless* problematizează tensiunea dintre natura creaturii și dorința ei de invizibilitate. Camuflarea nu este posibilă în lumea contrastului absolut, cum nu sunt posibile nici nuanțele. În *garamică* și *le petit canar rouge*, roșul decentrează privirea, o atrage către margine, acolo unde drama s-a consumat și a rămas doar urma ei: semnul antropomorfizat al închiderii de linie de tren sau canarul prins în condiția străină a mergătoarelor sau târătoarelor.

Roșul, însă, marchează și stația într-un traseu neîncheiat. În *deavațascunselea*, omulețul lui Ursache stă la vedere asemeni struțului care-și bagă capul în pământ. Dacă omulețul nu este ascuns privitorului, ba dimpotrivă, este pus în evidență de culoare, cine este cel ascuns? Răspunsul este simplu dacă urmărim îndemnul lui W.J.T. Michell din *What Do Pictures Want?* și considerăm desenul din fața noastră capabil să ne întoarcă privirea, să ne interogheze, să ne înspăimânte, sau să ne seducă; pe scurt, să ne devină partener de joc. În acest caz, privitorul este cel ascuns, cel căruia i se refuză privirea și rămâne în afara desenului.

Expoziția „Născociri neobișnuite” a lui Daniel Ursache propune explorarea ambelor sensuri ale privirii: a privi și a fi privit. Desenele își forțează privitorul să răspundă dialogului vizual pe care-l inițiază și să se întrebe de ce acestea îi refuză uneori satisfacția facilă a confirmării contactului vizual. Oricum ar fi, plăcerea pe care o stărnesc este aceea de a fi într-o relație cu ele oricât de dificilă ar fi ea.

Bruegel și eu

O vizită la expoziția "Once in a lifetime", Muzeul de Istorie a Artei Viena

LAURA-MARIA ALTMANN

Este luni. O după-amiază de decembrie, începe amurgul. În Viena este frig astăzi. Stau în rotonda Muzeului de Istorie a Artei și ascult cum murmurul uniform al grupurilor de oameni, care își așteaptă rândul de-a lungul pereților de marmură, se ridică spre cupolă într-un zumzet monoton, tot mai gălăgios, pentru ca apoi să se reverse înapoi către mine. Eu nu trebuie să aștept și mă pot strecura singură pe lângă obstacolele însuflețite. În mâna dreaptă îmi țin strâns, asigurător și sub control permanent, biletul de intrare *time slot*. Urc câte două trepte deodată în timp ce îmi croiesc drum pe scările principale. Când îmi ridic în sfârșit privirea, în fața mea se află profilul acurat, supradimensional, al lui Pieter Bruegel cel Bătrân. „În sfârșit”, gândesc oftând, grăbesc un pic pasul și îmi pipăi biletul de intrare.

Bruegel este dintotdeauna la Viena. Cu 12 exponate, Muzeul de Istorie a Artei deține cea mai mare colecție mondială a acestui maestru, care datează din 1600 și se datorează, printre altele, pasiunii de a colecționa a Casei de Habsburg. Plecând de la această poziție remarcabilă, în mod firesc, în ultimii ani Viena și-a asumat o misiune științifică, realizabilă prin acest proiect major. Accentul a fost pus pe prelucrarea tehnologică a inventarului expozițional vienez, precum și pe investigarea critică a provenienței acestuia, respectiv pe o revizuire generală a cercetării istorice legate de acest artist complex.

În plus, opera a fost reexaminată din punct de vedere al mediativității sale. Entuziasmul cu privire la colecțiile

proprii a inspirat creditori și instituții din toată lumea să-și reunească inventarul prețios la Viena, pentru prima prezentare monografică a fondatorului dinastiei Bruegel.

Aglomerația este mare. Trebuie să am răbdare până mi se permite accesul în galerie specială. În timp ce mă așez la rând alături de ceilalți care așteaptă, nu-mi pot dezlipi privirea de la imaginea care, amplificată de mai multe ori, se întinde pe toată lungimea intrării. Figurile îmi ajung până la vârful capului, le urmăresc mișcările pline de viață și le percep expresiile puternice ale fețelor. Mă salută ca pe o veche cunoștință și nu sunt sigură dacă eu le urmăresc în poveștile lor sau ele mă urmăresc pe mine în expoziție. Când coada la care stau se pune încet în mișcare, mă cuprinde un sentiment nedefinit și, înainte de a-mi da seama despre ce e vorba și de la ce pictură provine, sunt împinsă în prima sală a expoziției.

Opera timpurie. Schițele prevestesc deja ce maestru extraordinar le este prezentat aici vizitatorilor.

Originalitatea sa ca artist peisagist se dezvăluie aici în cea mai originală formă de reprezentare. Fără ajutorul unei palete de culori, artistul reușește să creeze scene care nu pierd nimic din expresivitatea și vivacitatea surorilor lor pictate, în format mare. În mod evident, compozițiile sale virtuozitate emană influențe venețiene, precum și tradiția peisajelor nordice, pentru ca în final să îmbine din nou dealuri, lanțuri muntoase sau păduri realiste. Ochiul nu zăbovește mult pe aceste peisaje sublime înainte ca detaliile să-și facă simțită prezența și să capteze privirea. Făpturi mici care merg călare pe drumuri stâncoase către interiorul taboului, iezi aflați pe marginea stâncilor care privesc către vale sau pelerini care se îndreaptă spre centrul tabloului sprijinindu-se în toiag și privind către

locul unde vor să ajungă; în acest moment se dezvăluie pe neașteptate marea fascinație a acestui artist: Bruegel spune povești. Și nu doar una, ci întotdeauna câte două, trei (în tablourile sale de tip *Wimmelbild*, precum *Lupta dintre carnaval și post*) sau chiar întreaga istorie a lumii (în *Turnul Babel* sau *Două maimuțe înlănțuite*).

După schițele și gravurile din prima sală, mi-am croit drum prin mulțimea de oameni către sala cu cea mai mare colecție peisagistică. Știu deja ce mă așteaptă aici și încerc să arunc o privire către unul dintre tablourile mele preferate, *Vânătorul în zăpadă* (*Die Jäger im Schnee*). Este unul dintre tablourile de atmosferă, care aparțin ciclului anotimpurilor și fac parte din inventarul asigurat al Muzeului. Sunt expuse aici din nou împreună patru dintre cele șase picturi câte erau inițial. Cunosc foarte bine acest tablou: înfățișează o scenă de iarnă cu un sat acoperit de zăpadă, în care sunt două iazuri înghețate, pe care patinează mulți săteni. În fundal, satul este înconjurat de un lanț muntos, care reprezintă o contrapondere a imaginii proeminente din prim plan: cu o mică vulpe drept captură, doi vânători se întorc de la vânătoare cu câinii lor. Urmărindu-le pașii grei în zăpadă, privitorul merge împreună cu ei pe drumul către sat. Am înțeles această pânză încă de când eram copil. Am înțeles ce vrea, fără să știu ce a intenționat de fapt artistul. Eram împreună cu sătenii pe gheață, jucam curling cu copiii și speriam corbii, îmi era teamă de vânători însă mă bucuram de frumosul cer de iarnă albastru ca gheața și, când cei doi bătrâni cu sania lor veneau prea aproape, mă ascundeam în spatele copacilor. Totul era viu și eu eram parte a întregului iar aceasta este ceea ce generează marea fascinație și în prezent, pentru că încerc, ca adult, să smulg cel puțin un mic colț al cerului. Bruegel povestește rareori destine individuale și, atunci când o face, acestea urmează o morală implicită. Ca un bun narator, își configurează protagoniștii pe cât de concret este necesar pentru a crea un spațiu de identificare și ilustrează apoi metonimic în comportamentul lor o acțiune, pe care se concentrează în mod moralizator. Te simți întotdeauna prins în oricare dintre personajele sale, pentru că ele relevă incapacitatea umană în toate fațetele sale. El oferă fiecărui caracter un costum și fiecărei situații o oportunitate și, în final, ne prinde pe toți, indiferent dacă vrem sau nu.

Renunț, pentru că știu că voi putea admira din nou, în curând, în liniște, acest tablou în locul său obișnuit, și merg mai departe. Atenția îmi rămâne fixată asupra unei pânze

care copleșește mai întâi prin bogăția conținutului: *Lupta dintre carnaval și post* (*Kampf zwischen Fasching und Fasten*). Poate fi văzută piața centrală a unui oraș, care se întinde între han și biserică. Trecerea de la carnaval la post se face în grupuri mici. Personajele prezentate la antipod, bărbatul-carnaval și femeia-post, sunt plasate către marginea inferioară a pânzei, fiind susținute metaforic respectiv alegoric de adepții proprii. Bogăția detaliilor acestui tablou nu poate fi transpusă în cuvinte aici. La fel de interesant ca scenele individuale este efectul general al imaginii. Mesajul este transmis în primul rând prin corporalitatea figurilor și prin relația corpurilor lor cu lumea.

Mai ales în cazul acestui tablou ne putem gândi la teoreticianul Mihail Bahtin, care, în eseuul său *Literatură și carnaval* (*Literatur und Karneval*), reflectează asupra comicului grotescului și a viziunii carnavalesce a lumii ca o consecință a unui mod colectiv de viață. Așa cum este adesea cazul la Bruegel, și, anterior, la modelul său, Hieronymus Bosch, legătura corpului cu lumea este plasată deasupra grotescului. Aceasta poate fi văzută, desigur, mai puternic în acele picturi care anticipează grotescul în sensul unui corp neterminat și îl înțelege ca punct metamorf de plecare, care poate devora și înghiți lumea și, de asemenea, este devorat de ea¹.

De exemplu, în *Dulle Griet* sau *Triumful morții* (*Triumpf des Todes*). În *Lupta dintre carnaval și post* (*Kampf zwischen Fasching und Fasten*) vedem grotescul ca parte a carnavalului pe care Bahtin îl înțelege, printre altele, ca „lume întoarsă pe dos”², așa cum se arată în anul liturgic în zilele de sărbătoare, sau invers. În perioada picturii, care prezintă trecerea iminentă de la carnavalul fără restricții la postul strict reglementat, dihotomia unei vieți pioase în ciclul anual al sărbătorilor și posturilor este și mai evidentă: omul credincios trăia „două vieți în același timp: o viață oficială monolitic-gravă, ordonată sumbru strict ierarhic, și o a doua viață, carnavalescă: liberă, plină de răs echivoc, de blasfemie și profanare [...]”³

Bruegel ne arată, deci, un moment decisiv în cursul unui an din viața unui om care expune nu doar în sens figurat cele două suflete care trăiesc în pieptul său.

Înainte de a părăsi expoziția, pot vedea relativ nestingherită o pictură fascinantă, în format mic,

¹ Mihail Bahtin (1990): *Literatură și carnaval. Despre Teoria romanului și cultura răsului*. München, Viena, Editura Fischer, p. 16.

² Ibid. p. 49

³ Ibid. p. 57

admirabila *Două maimuțe înlănțuite* (*Zwei angekettete Affen*). Acestui tablou îi este dedicată aproape o întreagă sală și sunt expuse detalii legate de pânză precum și analize privind geneza acesteia. Cu toate acestea, pe mine mă interesează aceste două maimuțe. Animale exotice, care sunt prinse cu lanțuri groase și nu acordă nicio atenție cojilor de nucă din colțul drept al picturii; în fundal un oraș portuar. Cum a ajuns Bruegel la acest motiv este ușor de reconstituit: marinarii le-au adus în Europa din călătoriile lor. Nu este singura reprezentare a maimuțelor pe care a realizat-o Bruegel, totuși, cu certitudine, este cea mai enigmatică. Maimuța ca motiv nu se bucură în istoria artei de o reputație neapărat favorabilă, deoarece este conotată cu răul, pofta, lăcomia sau avariția. În alte picturi, maestrul le-a dat maimuțelor trăsături umane și le-a oferit astfel o narațiune relativ clară. Maimuțele din această pictură nu dovedesc nimic similar și pur și simplu nu doresc să se lase descifrate. Privesc maimuța din stânga, ochii ei mari, și mă întreb dacă adevărul nu

se ascunde cumva în înrudirea dintre om și aceste mici mamifere. Așa cum privirea observatorului trebuie să treacă pe lângă animale pentru a vedea ce se întâmplă în spatele lor, la fel funcționează și viziunea asupra lumii probabil întotdeauna doar prin perspectiva omului. El este și rămâne protagonist într-o poveste în care și-a pus singur lanțurile. Proeminent, mic și fără libertate, îi rămâne deschisă privirea în toate direcțiile, inclusiv către sine. Către el însuși, privitorul. Către mine.

Îmi cobor privirea și părăsesc expoziția. În timp ce trec pe lângă bătrânul maestru și frumosul parchet scoate sub pantofii mei acest scârțâit liniștitor, conștientizez ceva. Mă opresc puțin. Sentimentul nedefinit de la început revine: precum miniaturile lui Bruegel, și eu sunt doar un personaj minuscul în fața unei lumi copleșitoare.

Cobor treptele și părăsesc muzeul. A început să ningă. Cred că voi merge la patinaj. ■

Sabine Pénot, curatoarea expoziției
sursa foto: Kunsthistorisches Museum Wien (youtube)

Partea întunecată a culturii digitale sau despre cum tehnologia disrupe adevărul

CONSTANTIN DIACONU

Prima experiență consemnată în istoria omenirii de utilizare a *logosului*, *erisului* pentru influențarea cursului vieții cetății datează din Grecia Antică. Școlile sofistilor și ale retorilor definitivau educația tinerilor care se bucurau de o situație materială și o poziție socială bună, învățându-i arta elocinței și tehnica persuasiunii publicului.

Cultura orală, cultura tipăriturii și cultura audiovizualului au dezvoltat, fiecare, sisteme și tehnici specifice de prezentare a „adevărului” dorit.

Vechile mecanisme au făcut însă un uriaș salt înainte în ultimul deceniu, o dată cu nou apăruta cultură digitală. Degradarea încrederii și a solidarității este una dintre marile provocări cu care se confruntă lumea de azi, păstrarea rațiunii și a bunului simț social depinzând de capacitatea de a face față valurilor neconținute de minciuni și adevăruri spuse pe jumătate, dar și riscurilor identitare.

Toate-s vechi și nouă toate

În secolul al IV-lea î.Hr., în „Ars Rhetorica”, Aristotel a contrapus retorica dialecticii, arătând că amândouă sunt utilizate în dezbateri atât intuitiv, spontan, cât și deliberat, pe baza unei anumite pregătiri teoretice.

Una pentru a persuadea, cealaltă pentru a clarifica: a asociat dialectica scolasticului, în sensul provocării sau susținerii unei argumentații, iar retorica, exprimării în public, pentru a se apăra sau a acuza pe altcineva.

Filosoful a identificat principalele elemente ale demersului persuasiv, și anume caracterul vorbitorului, starea emoțională a audienței și argumentația (*logosul*). A considerat contextul și scopul la fel de importante, pe această bază clasificând discursurile publice în trei categorii: deliberative, juridice și epideictice. În descrierea proceselor de diagnosticare a stării emoționale și manipulare a sa, a pornit de la asumția că influențarea atitudinii sau deciziei unei persoane sau mulțimi de persoane este o chestiune de persuadare, nu de cunoaștere. Stimularea emoțiilor este esențială, pentru că acestea au capacitatea de a modifica raționamente.

Spre exemplu, Aristotel recomanda utilizarea convingerilor comune ca premise, atrăgând astfel audiența în edificarea „adevărului” său.

Din perspectiva sa, retorica oferă o metodă de a identifica toate mijloacele de persuasiune pe absolut orice temă.

Fundamentul construcției sale este conceptul de entimemă (din *enthumeisthai*, „a considera”), cu semnificația de *probă, dovadă, într-un discurs public* și având structura unui silogism. Entimemele trebuie să aibă în componere o afirmație și un fel de motiv pentru afirmația respectivă, oferit, de regulă, prin propoziții condiționale (dacă, din moment ce) și cauzale (deoarece, pentru că).

Aristotel a tratat pe larg și manipularea prin stil, considerând esențiale două cerințe: să aibă claritate, fără a fi banal sau monoton, deferentă și adecvare; să

asigure un echilibru între cuvintele obișnuite și cele mai puțin cunoscute (dialecte, neologisme, metafore, epitete etc.). Pentru că, susținea Aristotel, cuvintele obișnuite fac exprimarea clară și receptarea ușoară, dar nu stimulează curiozitatea audienței, în timp ce cuvintele și expresiile mai puțin răspândite, în dozajul potrivit, exercită acea atracție aparte a străinului, a necunoscutului, a deosebitului. Dat fiind că ceea ce este îndepărtat este admirat și că ceea ce este admirat este plăcut, reiese că un bun discurs public trebuie să conțină proporția potrivită de astfel de cuvinte și expresii rare.

Și-a încheiat tratatul, în mod firesc, cu recomandări pentru epilog. Acesta trebuie să conțină patru părți, astfel încât oratorul: (1) să obțină bunăvoința audienței față de sine și ostilitatea acesteia față de oponent, punctând elementele care îl favorizează și cenzurând argumentele oponentului; (2) să crească sau să minimalizeze faptele principale, importanța acestora putând fi discutată după ce au fost admise ca atare; (3) să stimuleze emoția audienței (milă, indignare, furie, ură, invidie, emulația și revolta); (4) să recapituleze sintetic aspectele esențiale ale „probei”, asumându-și ce a spus și pe ce s-a bazat și contrapunând propriul „adevăr” argumentelor oponentului.

Salt în timp: Fake news

Invadarea intimității, încălcări ale drepturilor fundamentale, în general, ale drepturilor de proprietate și mai ales de proprietate intelectuală, compromiterea securității și a siguranței personale, discriminarea, inechitatea, manipularea, propaganda, populismul, rasismul, violența și discursurile care incită la ură constituie doar câteva dintre problemele asociate culturii digitale.

Încă nu a fost studiat comprehensiv impactul real al acestor amenințări de tip nou. Majoritatea abordărilor sunt axate pe: (a) mecanismele de pervertire a adevărului și variante de răspuns, o dată cu *fake news* dezvoltându-se o întreagă industrie de *fact-checking*, (b) intruziunea în spațiul socio-politic, fiind menționate aici, ca ilustrative, campania electorală a președintelui american Donald Trump și votul pentru Brexit, și (c) vulnerabilitățile create de managementul unor dezvoltatori și antreprenori de social media, cea mai largă vizibilitate având Facebook, dar sunt numeroase aplicații care expun utilizatorii unor riscuri de siguranță personală.¹

Înțelegerea comună asupra *fake news* poate fi rezumată

astfel: mesajele, transmise repetat, sunt partizane și înșelătoare, cu intenția de a persuadea indivizii să adere la o cauză sau să modifice o agendă. Decizia rațională este compromisă, prin blocarea accesului la cunoașterea completă a adevărului și, în același timp, prin stimularea afectelor și a imaginilor din fluxul inconștient. Gândirea critică și logica argumentării se pierd în fața prejudecăților, propriilor complexe și dorințe refutate, a iraționalului și utopicului. Descrierea tehnicilor pune accent pe etapizare, de la deconstrucție la inducerea de convingeri ferme. Deruta pe care o provoacă este atât de profundă, încât generează polarizări sociale. Faptul cedează locul emoțiilor „în epoca post-adevăr”.

Emitenții sau producătorii, cum sunt denumiți frecvent în acest context, provin, de regulă, din trei categorii: guverne, afaceri (companii, media) și grupuri de persoane (activiștii, spre exemplu), primele două fiind cel mai frecvent invocate. Receptorii sau publicul-țintă sunt reversul medaliei: votanți, consumatori, membrii unei comunități. Scopurile pot fi deduse din intersecția dintre cele două grupuri: beneficii politice, financiar-materiale, în esență, resurse de putere și bunăstare pentru emitenți. Canalele de diseminare sunt cele care au suferit cea mai dramatică transformare, impactul discursurilor publice, textelor scrise și al imaginilor televizate fiind multiplicat exponențial de *social media*. Toate aceste forme de comunicare se susțin reciproc, într-o arhitectură flexibilă, extrem de volatilă și cu o capacitate imensă de (auto)reproducere. Metaforic vorbind, unii experți au asemănat această evoluție cu trecerea „de la un foc de armă la un atac cu rachete combinat cu unul cyber”.

Plasarea cronologică este anul 2016, al confruntării electorale dintre Donald Trump și Hillary Clinton. Un exemplu elocvent al modului în care pot fi segregate opțiunile și răstălmăcit adevărul este următorul: acuzațiile președintelui Trump la adresa presei au dus la dezvoltarea unui sentiment de respingere față de *mainstream media* apropiată democraților („CNN”, „The New York Times”, „ABC”, „The Washington Post”, „Time” și „Newsweek”). Pentru a încheia pragmatic, politicienii tratează drept *fake news* orice știre care îi pune în dificultate.

„Adevărul te va face liber”

2018 a fost anul luărilor de poziție publice împotriva *fake news*, de la înalți responsabili politici și religioși venind numeroase apeluri la transparență și respectarea adevărului.

Mesajul transmis de Papa Francisc de Ziua Mondială a Comunicării, intitulat „*The Truth will set you free*”, constituie o adevărată lecție de *awareness*.

Înscriindu-se în tradiția predecesorilor săi de a reitera valoarea adevărului pentru individ, comunitate și societate², Papa Francisc a îndemnat la reflecție asupra fenomenului *fake news*. Ce sunt aceste știri false ale erei digitale, cum le putem recunoaște și ce putem face pentru a nu deveni „complici” ori instrumente de diseminare...

Discursul a avut la bază trei premise: adevărul înseamnă viața noastră, în Biblie având sensul de sprijin, solidaritate și încredere, după cum arată și etimologia liturgicului Amin („aman”); capacitatea de a deforma adevărul face parte din condiția umană, ca individ și comunitate; a informa înseamnă a-i forma pe alții.

În economia mesajului, termenul *fake news* a fost asimilat cu dezinformarea și manipularea prin *mainstream media* și *social media*, elementul de specificitate provenind din viteza și aria de propagare, la care concură, involuntar, mulți utilizatori.

Doi factori principali asigură impactul *fake news*: imitarea știrilor reale, pentru a fi plauzibile, și apelul la stereotipuri și prejudecăți, pentru a exploata emoții negative. „*Disinformation is often based on deliberately evasive and subtly misleading rhetoric and at times the use of sophisticated psychological mechanisms*”.

Cheia de lectură potrivită pentru a discerne știrile adevărate de *fake news* este interpretarea mesajului, pentru a separa ceea ce urmărește să provoace stări de spirit și comportamente negative (ceartă, confruntare, izolare, resemnare) de cele pozitive (suport reciproc, reflecție matură, care să conducă la dialog constructiv și rezultate benefice).

De aceea, cel mai bun antidot nu sunt strategiile, ci oamenii responsabili, educați, preocupați de bine și de adevăr.

Liniile de protecție împotriva *fake news* sunt de natură sistemică și individuală: programe educative de interpretare și evaluare a informațiilor din mass-media, dar și de conștientizare a propriilor dorințe și complexe (depășirea limitelor derivate din preponderența interacțiunii în medii digitale omogene, impermeabile la diferite perspective

și opinii, prin verificarea acurateței surselor și gândire critică); inițiative legislative și instituționale de contracarare a fenomenului, la nivel guvernamental, de business și al companiilor tehnologice; practicarea unui jurnalism corect, mai puțin focusat pe *breaking news* și mai atent la identificarea cauzelor, pentru a ajuta la o mai bună înțelegere a evenimentelor, la promovarea alternativelor constructive și prevenirea escaladării violenței de orice tip.³

Cercetarea științifică

Două studii de referință în domeniu, bazate pe o metodologie transparentă și resurse informaționale diversificate, și-au asumat definirea, explicarea tiparului funcțional și interpretarea *fake news* în cadrul mai larg al interacțiunii sociale. Hunt Allcott și Matthew Gentzkow au publicat, în 2017, ceea ce avea să fie recunoscut ca „*the first peer-reviewed study of fake news in social science*”: „*Social Media and Fake News in the 2016 Election*”. Pe 3 ianuarie 2018, a apărut un alt doilea studiu frecvent citat, realizat de Andrew Guess, Brendan Nyhan și Jason Reifler: „*Selective Exposure to Misinformation: Evidence from the consumption of fake news during the 2016 U.S. presidential campaign*”.

Semnalul de alarmă este acela că obiceiurile consumatorilor media pot crea o buclă a disrupției sociale: utilizarea intensivă a *social media* care transmit mesajele corespondente partizanatului propriu răspândesc „*echo chambers*” și „*filter bubbles*”, amplificând tribalismul cultural, segregarea politică și socială, atitudinile intolerante și extremiste.

Mecanismul prin care se obțin aceste efecte se bazează pe procesul „*raționamentului motivat*”, noțiune care arată că indivizii nu procesează informația obiectiv, cu scopul asumat de a fi „*corecți*”. De fapt, cogniția este influențată de afecte, existând o tendință naturală de a ne proteja sistemul de convingeri preexistente, de a evita disonanțele cognitive și a ne proteja de ceea ce percepem ca amenințări sociale și identitare.

Dificultatea de a răspunde eficient fenomenului *fake news* vine nu numai din cele prezentate mai sus, ci și din faptul că este mai puțin legat de un anumit eveniment, de intenția de a impune un anumit punct de vedere, cât de cea de a crea divizare și a afecta încrederea printr-o expunere repetată, îndelungată. ■

Un premiu mai puțin obișnuit

DAN SHAFRAN

Premiul Marin Sorescu este un premiu literar înființat în anul 2007 de Institutul Cultural Român de la Stockholm. Premiul este decernat anual, în perioada toamnei, unui scriitor suedez care desființează granițe și creează locuri de întâlnire, care prin opera sa face posibilă comunicarea între diferite forme de expresie culturală. Premiul, care este în valoare de 50.000 coroane suedeze și care este însoțit de o diplomă, se acordă pentru întreaga operă. Încă de la înființare, Premiul Marin Sorescu s-a bucurat de atenția presei suedeze. Poate și pentru că este un premiu mai puțin obișnuit, un premiu prin care o țară răsplătește meritele scriitorilor dintr-o altă țară.

Strategia Institutului Cultural Român de la Stockholm a fost de la bun început, din anul 2006, aceea de a lărgi perspectiva suedezilor asupra culturii române și, totodată, de a da naștere unui loc de întâlnire pentru creatorii de cultură români, suedezi și din alte țări. Premiul Marin Sorescu a fost înființat, pe vremea când mă aflam la conducerea institutului, tocmai din dorința de a construi o punte între România și Suedia, între culturile celor două țări. Numele premiului este un omagiu adus lui Marin Sorescu, a cărui operă este cunoscută și apreciată în Suedia. Prin dispariția acestuia, acum exact 22 de ani, România a pierdut un mare scriitor, iar Suedia un mare prieten. Cunoscut și îndrăgit de poezii suedezi, el a încercat, la rândul lui, să-i facă pe aceștia cunoscuți și îndrăgiți de publicul românesc.

Laureatul din 2018 al Premiului Marin Sorescu este scriitorul suedez Kjell Espmark. În motivația juriului, din care fac și eu parte, se arată că lui Kjell Espmark i s-a acordat Premiul Marin Sorescu „Pentru opera bogată și variată, care se află constant într-o vitală dezvoltare. Kjell

Espmark a abordat cu ascuțime intelectuală și stilistică problematici centrale ale umanității, diversitatea irațională a existenței și dorința de a se cunoaște pe sine și lumea din jur. De asemenea, Kjell Espmark a adus contribuții importante ca cercetător literar și eseist. El este astăzi o forță motrice pe scena literară suedeză, bucurându-se de apreciere atât în Suedia, cât și în afara granițelor Suediei.”

Laureatul a declarat: „Foarte bucuros la auzul veștii, cu atât mai mult cu cât este vorba despre un premiu ce poartă numele prietenului meu Marin Sorescu. M-a bucurat, de asemenea, și faptul că premiul nu este merit să marcheze sfârșitul unui îndelungat traiect literar, care îmi este acordat în plină fază târzie de creativitate puternică. (În primăvară urmează să apară un nou volum de versuri, Libertatea serii.)”. Kjell Espmark ocupă un loc aparte în literatura suedeză contemporană. El s-a născut la 19 februarie 1930 la Strömsund, în nordul Suediei și este deopotrivă un rafinat poet, romancier, eseist și cercetător literar. A fost profesor de literatură comparată la Universitatea din Stockholm, din 1978 până în 1995, Din anul 1981 este membru al Academiei Suedeze, iar din 1988 și până nu de mult a fost membru și apoi președinte al Comitetului Nobel din cadrul aceleiași Academii.

Temele majore ale creației lui Kjell Espmark sunt conflictele dintre idealurile oamenilor, nevoile și dorințele acestora, pe de o parte, și condițiile vitrege la care îi supune realitatea, pe de altă parte. El abordează din perspective diferite complicata temă a raportului dintre individ și structura monstruoasă a puterii, creând pagini fascinante și misterioase, care devin adevărate mărturii asupra vitregiei condiției umane de-a lungul secolelor. Poezia pare să fie forma predilectă de expresie a scriitorului Espmark. Este o poezie gravă, profundă, plină de frumusețe, străbătută de un sentiment sincer de solidaritate cu aproapele. Este o poezie impregnată de istorie, de moștenirea culturii europene, de vocile care se înalță din morminte sau din vechi cărți și manuscrise.

Romancierul Espmark începe să-și facă auzită vocea la sfârșitul anilor 1980. Abordând cu predilecție teme de actualitate, de cele mai multe ori prezentate în culori sumbre și cu ironie, romanele sale constituie o panoramă a vieții sociale, culturale și politice a Suediei zilelor noastre, precum și o spumoasă satiră la adresa societății contemporane.

Kjell Espmark este un bun cunoscător al literaturii române și un susținător al acesteia. A întreținut corespondențe literare cu scriitorii români Nichita Stănescu, Marin Sorescu și Liliana Ursu, despre a căror operă a vorbit public în numeroase ocazii. În discursul pe care l-a ținut la Institutul Cultural Român de la Stockholm cu ocazia decernării premiului Marin Sorescu, Kjell Espmark a vorbit cu multă căldură și despre prietenia sa cu Augustin Buzura, despre întâlnirile lor, atât în România, cât și în Suedia, amintind și despre cum o întâmplare din viața scriitorului român, relatată chiar de acesta, i-a servit ca motiv pentru unul din poemele sale.

Kjell Espmark a vizitat România de mai multe ori, prima dată în 2002, când a participat la Festivalul de literatură „Zile și Noapți” de la Neptun. În limba română i-au apărut

romanele „Uitare”a (2003), „Călătoria lui Voltaire” (2006) și „Béla Bartók contra celui de-al Treilea Reich” (2012), eseul „Premiul pentru literatură: un secol cu Nobe”l (2003) și volumul de versuri „Scris în piatră” (2003).

Interesant mi se pare și faptul că, timp de trei ani, Kjell Espmark a colaborat cu regularitate la revista Cultura. Iată cum descrie scriitorul suedez această colaborare: „După ce mi-a luat un interviu mai amplu, Angela Martin mi-a propus să ne continuăm discuția în revista Cultura și am acceptat cu bucurie. Pe de-o parte, demonstrase perspicacitate în ceea ce privește subiectele literare și de politică culturală, pe de alta, întrebările ei imi ofereau ocazia de a-mi exprima opiniile în anumite privințe, importante pentru mine, dar nu neapărat și pentru mediul cultural suedez. Mi se punea la dispoziție un for în care aveam libertatea de a lua atitudine în probleme care mă interesau cu adevărat, iar acest dialog a durat trei ani!” Cele 42 de convorbiri din revista Cultura au fost apoi publicate sub formă de carte în „Confidențe” (Ed. Polirom, 2011).

Kjell Espmark este al doisprezecelea laureat al unui premiu care a făcut carieră și care, tocmai de aceea, devine din an în an tot mai cunoscut, mai apreciat și mai râvnit. ■

Dintre emblemele războiului de întregire

JEAN ASKENASY

Dintre nenumăratele embleme ale războiului Edificării Mării Uniri a României din 1916-1918, mă voi rezuma la patru: istorică, medicală, etnică și identitară.

Voi începe cu cea istorică, pe care Regele Ferdinand a rezumat-o în fraza „S-a încheiat pentru totdeauna, ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților”. Continui cu cea medicală:

În anul 1916, traumatologia și chirurgia de urgență erau primitive, raportate la cele de azi. Lupta contra infecțiilor, factor esențial în chirurgia de război se baza pe sulfamide, Alexandru Fleming a descoperit penicilina de abia în 1928 (12 ani mai târziu). Investigațiile răniților erau lipsite de tomografia computerizată și imaginea de rezonanță magnetică RMN, care sunt descoperite după 90 de ani. Transplantele de organe apar după 50 de ani. Toate aceste descoperiri ale secolului XX împreună cu evoluția tehnică au rezultat în creșterea longevității de la 49 de ani în 1900 la 82 de ani în 2000.

În anul 1916, chirurgia în timpul războiului Marii Uniri se desfășoară în perioada sulfamidelor, și amputațiile de membre executate în spitalele frontului sunt fapte ale unui personal medical care trebuie amintit și omagiat, la fel ca și ostașii amputați de un picior care săreau pe cel rămas sprijinindu-se cu amândouă mâinile pe un toiag.

Personalul sanitar în frunte cu Regina soldat - Regina Maria, au salvat mii de ostași răniți. În adevărul istoric al anilor 1916-1918 pionierii Români ai traumatologiei de război au scris o pagină de glorie emblematică pentru medicină.

Emblema etnică a războiului de întregire este complexă. Armata Română, numărând peste jumătate milion de luptători, se alătură ca o țară mică cu o populație de 8 milioane, antantei, cu o armată de peste jumătate de milion de ostași și declanșează în luna august 1916, ofensiva de la Dorna la Orșova. În armata eliberatoare se află 23.000 de ostași evrei, 10% din totalul populației evreiești de 230.000 ai României din 1916. Marea majoritate a ostașilor români-evrei care s-au luptat pentru Marea Unire au fost fără cetățenie. Conform prevederilor constituționale în vigoare în anul 1912, evreii născuți în România nu dobândeau automat cetățenia. Ea se acorda individual, solicitantul înaintând parlamentului un dosar de acte personale, Camera Deputaților și apoi Senatul votau împământenirea, procedura foarte complicată și de durată. Numai câteva sute de evrei au reușit să treacă furca obținerii cetățeniei. Conform legii de recrutare din anul 1876, însă, evreii erau supuși recrutării și mobilizați în timp de război, fapt pe care l-au îndeplinit cu mândrie, devotament și curaj. Dintre acești 23.000 ostași evrei au căzut la datorie 882, au fost răniți 825, au căzut prizonieri 449 și au fost dat dispăruți 3043. Infirmierei Cela Tenebaum, Regele Ferdinand îi înmănează Virtutea Militară. Locotentului Dr. Leib Leibovici i se conferă Ordinul Coroana României în grad de Cavaler, pentru îngrijirea bolnavilor pe prima linie de foc, de către Regele Ferdinand, publicat în Monitorul Oficiala din anul 1917. Pentru modul exemplar cu care și-au îndeplinit serviciul militar Regele Ferdinand, la data de 21 Martie 1918, la propunerea Reginei Maria a decorat sute de ostași evrei. Ca orice craiovean mândru, trebuie să elogiez inițiativa colegului Prof. Cornel Sabetai de la Facultatea din Craiova, care în cadrul proiectului național de plantare a 335 de mii de stejari în amintirea tuturor celor căzuți în lupta de întregire a României, va planta 62 de stejari pentru ostașii evrei ai județului Dolj, căzuți la datorie.

Emblema identitară a războiului de eliberare depășește prin complexitatea ei pe toate celelalte având fațete

filosofice, biologice, etnice și sociologice. În vederea multiplelor intervenții chirurgicale de urgență era nevoie de transfuzii de sânge. Sângele era colectat din populația civilă și în cazuri de forță majoră de la ostași evrei și creștini. Sângele era transfuzat pe baza „compatibilității” și nu a religiei. Nimeni în războiul de întregire nu s-a gândit să aleagă sânge pe baza criteriului religios. Războiul Unirii a realizat între multe altele și unirea iudeo-creștină.

În prima zi care a urmat războiului de Întregire a României Generalul Nicolae Petală - Comandantul Corpului 1 al Armatei a scris, citez: „Cine a văzut, ca mine, cum au luptat și au suferit soldați evrei alături de cei români în armata română, cum au fost răniți și uciși ca ceilalți, acela nu poate fi antisemit” termin citatul.

Generalul Nicolae Petală a murit în 1947, binecuvântată să-i fie memoria. Conform datelor recensământului din 1930 între cei 18 milioane de români existau 728.115, adică o proporție de 4,03% evrei. Astăzi când au mai rămas 3700 de evrei, adică 0,46% din ceea ce a fost a patra comunitate evreiască din lume, antisemitismul persistă în noua sa formă a „antisemitismului fără evrei”. Este bine că Generalul Nicolae Petală - Comandantul Corpului 1 al Armatei de întregire a României nu va afla despre acest adevăr niciodată.

România una dintre cele mai frumoase țări de pe planeta pământ, cu încântătorul ei folclor arhitectural, artistic, muzical realizat de minunata țărănime Română, o pătură socială în curs de dispariție, ale căror doine, cine le-a auzit odată, le poartă cu el în inimă pentru totdeauna, va rămâne legată pe veci de istoria poporului Israelian, prin viețile dăruite în slujba patriei, de eroii fără cetățenie ai celei de patra comunități de evrei din lume, comunitatea de evrei-români ale cărei istorii și infrastructuri este pe cale de dispariție. ■

Referințe:

Evreii din România în Războiul de Reîntregire a Țării, 1916-1919, editura Hasefer în 1996.

General-maior Constantin Antip, *Mărăști-Mărășești-Oituz, o epopee a istoriei naționale și universale*, în Magazin Istoric, august 1987.

Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, ed. II, vol. III, Editura Casei Școalelor, 1927, p.254.

Marius Mircu, *Eroi și martiri*, în Revista Cultului Mozaic, 15 aprilie 1972.

Generația Z

România profundă și reală nu e nici zgomotoasă, nici agresivă. E discretă, așezată, preocupată, inteligentă.

Uneori suntem tentați să cădem în capcana facilă a observării zgomotului. De aceea, vrem să scoatem discreția la lumină.

Exceleța românească este aceeași peste tot, indiferent că o găsim în țară sau în afara ei. Am ales-o pe Roxana Pamfil știindu-i parcursul profesional, de la eleva cu 10 la bacalaureat în 2008, câștigătoare a zeci de concursuri de matematică, la absolventa de Harvard, cu un doctorat în matematică aplicată la Oxford, obținut cu „Summa cum laude”.

INTERVIU CU ROXANA PAMFIL

„Vreau să continui să lucrez la interfața dintre cercetarea academică și business-uri”

Dacă-ar fi să-ți faci o scurtă prezentare...

Sunt din Baia Mare, iar în 2008, după terminarea liceului, am plecat în America pentru a studia la Harvard, unde m-am specializat în matematică și astrofizică. După facultate, am lucrat 2 ani la un fond de investiții din apropierea Washington DC, iar din 2014 locuiesc în Marea Britanie. Recent mi-am finalizat doctoratul în matematică aplicată

la Oxford, iar în prezent, sunt într-un stagiu postdoctoral la o firmă din Londra, dunnhumby, unde aplic rezultatele cercetării mele pentru a oferi recomandări personalizate consumatorilor. În viitor, vreau să continui să lucrez la interfața dintre cercetarea academică și business-uri. E posibil să mă întorc la un moment dat în România, dar deocamdată nu mi-am făcut nici un plan concret.

Ce-i lipsește României? De ce America, respectiv UK, și nu România?

America și Marea Britanie au cele mai bune universități din lume, deci dorința mea de a studia acolo e ușor de justificat. În cazul Americii, m-a atras principiul de „liberal arts” pe care îl adoptă unele facultăți, inclusiv Harvard. Acest concept presupune o programă diversificată pentru fiecare student. De exemplu, chiar dacă specializarea mea principală a fost matematica, mai mult de jumătate din cursurile mele au fost în alte domenii, precum informatică, literatură, biologie, economie, astrofizică sau istorie.

Când am decis să urmez un doctorat, știam că scopul meu este să lucrez pentru companii și nu în cadru universitar. Programul de doctorat în care m-am înscris la Oxford („industrially focused mathematical modelling”) mi s-a potrivit foarte bine, pentru că a presupus multe interacțiuni cu sectorul privat. În stagiul meu postdoctoral la dunnhumby, scopul este să folosesc rezultatele cercetării mele academice în câteva proiecte ale companiei. Astfel de colaborări între mediul universitar și sectorul privat sunt rar întâlnite chiar și în America.

Dincolo de studiu, efort, sacrificiu, mai sunt și reperate, mai sunt influențele care contează în traseul profesional al fiecăruia: părinții, dascălii, modelele...

Pentru mine au contat foarte mult aceste influențe. Încă de mică, mama mi-a insuflat și susținut pasiunea pentru matematică. Profesorul meu de matematică din gimnaziu și liceu, Gheorghe Sfara, a petrecut multe ore neplătite cu mine ajutându-mă să mă pregătesc pentru olimpiade. În clasa a VIII-a, am avut șansa de a fi admisă la o tabără de matematică din America, de care nu aș fi știut fără inițiativa profesorului Vasile Berinde de la Universitatea de Nord din Baia Mare. Procesul de înscriere la facultate în Statele Unite este unul lung și complicat, iar în succesul meu au contat enorm ajutorul profesorilor de la școală (care mi-au scris scrisori de recomandare), susținerea prietenilor (care au citit eseurile mele pentru aplicații) și sprijinul moral și financiar al părinților mei (care au călătorit cu mine la Arad, Cluj și Oradea să pot să îmi dau examenele necesare). Le sunt recunoscătoare tuturor pentru ajutor, și încerc la rândul meu să îi susțin pe alții.

Cât despre modele... au fost mai multe persoane pe care le-am apreciat de-a lungul timpului, și oameni celebri, dar și oameni obișnuiți. Un exemplu ar fi Bill Gates, pe care îl admir pentru că se străduiește, prin cadrul Bill &

Melinda Gates Foundation, să adreseze niște probleme foarte dificile ale omenirii (legate de sănătate publică, încălzire globală). Face asta chiar dacă i-ar fi fost mai ușor să rămână în lumea Microsoft sau să investească, precum alți miliardari, în inițiative legate de explorarea spațială (care sunt și ele importante, dar mult mai puțin urgente).

Unde greșește școala românească? De ce pleacă tinerii excepționali la școală în străinătate?

Tinerii excepționali nu pleacă neapărat pentru că greșește școala românească; ei pleacă pentru că universitățile și centrele de cercetare de top nu sunt în România. Lumea globalizată în care trăim facilitează migrația tinerilor talentați către țările și instituțiile care pot investi cel mai mult în ei. Migrația talentului nu e doar o problemă a României.

Cu toate acestea, sunt multe lucruri care pot fi îmbunătățite. La nivel universitar, o problemă pentru tinerii ambițioși este numărul mare de cursuri, cu grupe mari de studenți și fără posibilitatea (de cele mai multe ori) de a interacționa direct cu profesorul. De asemenea, nu se pune suficient accentul pe cultura generală (vezi modelul „liberal arts” din SUA, unde studenții la matematică iau și cursuri de istorie sau filosofie) și pe activitățile extrașcolare. Am apreciat în SUA și posibilitatea de a face cercetare cu profesorii încă din anul II de facultate.

Totuși, multe universități din România oferă pregătire foarte bună. Se știe în vest că românii sunt foarte bine formați în domeniul IT, în matematică, în medicină, ca dovadă că mulți absolvenți ai universităților din România fac studii ulterioare la instituții de top din Europa sau America.

Există o formă de nedreptate între posibilitățile copiilor din familii potente financiar și cele ale copiilor buni, fără posibilități?

În ceea ce privește inechitatea în accesul la educație, cred că România stă mai bine decât alte țări, în special dacă ne uităm la zonele urbane. În America educația de calitate (atât la liceu, cât și la facultate) este relativ inaccesibilă copiilor din familii cu posibilități reduse. În Anglia, există școli bune de stat, dar există și foarte multe școli private, unde un an poate costa chiar și 40.000 £ în regim de internat. În România, accesul la liceele bune este mai meritocratic, în sensul că elevii cu potențial își găsesc drumul spre școlile bune în urma evaluării naționale din clasa a VIII-a.

În orice caz, cred că nimeni nu trebuie să se lase descurajat de lipsa de resurse. Universitățile precum Harvard apreciază eforturile candidaților care nu au aceleași posibilități și le privesc realizările în contextul oportunităților la care au avut acces. Marea majoritate a colegilor români de la Harvard și Oxford nu veneau din medii privilegiate în România.

Vii dintr-o lume a cifrelor, dintr-un mediu care, pentru un om obișnuit pare extrem de abstract. Cât și cum te-a modelat pe tine acest mediu?

Știința te ajută să gândești critic, pentru că dezvoltă un proces de a pune întrebări, de a formula ipoteze și de a găsi argumente pentru a confirma sau infirma acele ipoteze. Știința ne învață și cât de important e să ne actualizăm opiniile legate de un subiect atunci când apar informații noi, la fel cum oamenii de știință revizuiesc teoriile atunci când un experiment produce date neașteptate. Din păcate, unii oameni se încred prea mult în opiniile lor și nu își schimbă abordarea pe măsură ce apar informații și paradigme noi. Dacă știm să le punem întrebări și să căutăm adevărul, ne putem apăra de influența celor care par convingători chiar dacă vorbesc în necunoștință de cauză.

Ai avut tangență cu țări și cu medii în care te-ai intersectat cu diversitatea, cu oameni din toată lumea... Cât de mult crezi în ideea de multiculturalism?

Multiculturalismul e un concept complicat și dezbătut continuu. Mediile în care am trăit în ultimii 10 ani sunt

populate de oameni foarte diverși. Consider că am învățat foarte multe de la oamenii pe care i-am cunoscut în aceste locuri și apreciez instituțiile și societățile care reușesc să integreze oameni din culturi diferite.

Ai vreun crez, vreun motto, vreo idee care nu-ți dă pace?

Doresc să îmi dau silința în tot ceea ce fac. Încerc să fac asta fără să ajung la perfecționism, care de multe ori este neproductiv (ceva ce mi-a luat mulți ani să realizez). Un principiu mai recent e acela că pot învăța ceva de la toți oamenii cu care vin în contact. Faptul că nu reușesc să intru pe aceeași lungime de undă cu cineva nu înseamnă că nu trebuie să fac un efort pentru a cunoaște acea persoană mai bine.

Nu se poate doar matematică... doar fizică și astrofizică... poate ne spui și cu ce anume se combină pasiunea pentru profesia ta?

Îmi place mult să citesc, și ficțiune, dar și biografii, cărți despre genetică, economie, psihologie sau istorie. Mă pasionează și fotografia. La Harvard am fost în clubul de fotografie, unde am folosit aparate cu film, iar filmele le dezvoltam singuri într-o cameră obscură. Acum folosesc un aparat foto digital și continui să îmi îmbunătățesc tehnica. Îmi place să fotografiez peisaje și să creez compoziții abstracte din texturile și formele din mediul înconjurător.

Material realizat de Dana Buzura

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Monica Lovinescu în 1989
despre „Drumul cenușii”
la Radio Europa Liberă

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

Monica LOVINESCU : " Drumul cenușii " de Augustin Buzura (C.R., 1988)
 pentru Vineri 28 Aprilie 1989

SR

Nu cred^{om} că cea mai bună atitudine față de romanul lui Augustin Buzura " " Drumul cenușii " poate fi comentariul solar al distanței critice. E o carte de noapte albă, tensionată, de problematizare a existenței și a sensului ei, și nu în cele din urmă și de iubire, la care dacă nu participi , dacă lectura ei nu-ți provoacă și ție insomniile prielnice ~~XXXXXXXXXX~~ întrebărilor ultime, dacă dealungul acestei povestiri chinuite, găfăite nu simți cum te modifici odată cu personajul-narator. Înseamnă cu ^{nu} ~~și~~ se adresează, , că e mai bine să nu te apropii de un astfel de text ce arde.

Ceea ce nu înseamnă că neapărat din această pricină s'a scris ~~atât~~ puțin asupra recentului roman al lui Augustin Buzura. Intr'adevăr ~~XXXXXXXXXX~~ atât de ~~XXXXX~~ pertinentele cronici ale lui Marian Papahagi în " Tribuna", și Mircea Iorgulescu în "România Literară" stau pildă a unei astfel de lecturi participative, ceea ce nu înseamnă neapărat ~~XXXXXXXXXX~~ lipsa unor rezerve, ci doar intuirea , în profunzime, a discursului literar al lui Augustin Buzura. ~~Inevitabil~~ ^{Ravaym} ra termenului literar deoarece a devenit un fel de clișeu (să nu uităm că orice clișeu se naște din adevăruri mult prea repetate) de a insista asupra obsesiei etice la Augustin Buzura , având prioritate (unii cred chiar absolută) asupra ~~XXXXXX~~ esteticului. Eugen Simion rezuma cel mai concis această înclinare, spunând - e citat de Mircea Iorgulescu - că Augustin Buzura " prezintă mai mult scriitura unei experiențe decât experiența unei scriituri". Si ca pentru a-i da dreptate, autorul încredințează naratorului din " Dumul cenușii", gazetar pe cale de a încerca să scrie un roman ne-ficțional " Biografii comune", această mărturisire :

"... eu nu-mi propun să fac literatură, ci mă străduiesc din răspuțeri să mă eliberez de o durere , de cea mai mare durere a mea și din cenușa ~~XXX~~ ei să clădesc o lume complicată, vie, (...) De fapt, nici nu scriu, ci încerc să-mi recopiez durerea". (p. 187)

Ar ~~XXXX~~ însemna să cădem în capcană dac'am înțelege ad literam această confesiune. Literatura nu înseamnă doar experiment sau ~~ad~~ avangardă, " experiența scriituri". Dimpotrivă ca orice avangardă, experimentul e mai curând minoritar ^{ja} în timp ce batalioanele oricărei literaturi " recopiază" condiția umană, locală sau generală, " scriitura unei experiențe". Ceea ce nu conține nimic peiorativ , în astfel de batalioane ^{de naratori nu se nu se pierd în claustru} îi aflăm la urma urmei și pe Tolstoi și pe Dostoevski, asta pentru a ^{ne} menține în ^{stera} ~~cea~~ literaturii ruse, deoarece Marian Papahagi făcea apropieri ^{ne} dintre personajele lui Dostoevski, cu remușcările și ~~se~~ lor de confesiune și cele ale lui Buzura.)

Dacă lucrurile sunt puțin inversate la București unde domină, la mai tână generație, " experiența scriituri" e poate și pentru că sunt ~~XXXX~~ momente în care ea vede mai ușor lumina tiparului decât "scriitura experienței"

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

2

~~Acasta~~ ~~nu~~ ~~spune~~, Nu aici stă ^{lusa} esențialul. Chiar dacă romanul lui Augustin Buzura e solid și savant arhitecturat pe mai mult structuri și de cronologie, și de limbaj, și de acțiune, oferindu-ne chiar un suspans demn de un roman plitist al ~~scriitorului~~ și în orice caz nu de "clăcism" poate fi acuzat, nu ni se pare că în felul în care autorul își dispune materia epică pe diferitele ei "drumuri de cenușe", stă originalitatea acestui roman. Ci în tensiunea sa constantă, în ~~scrierile~~ ^{frica} omului pândit, hăituit (iubirea ea însăși e contaminată, fragilizată ^{de fur} de pândă ^{generalizată}) ~~scrierile~~ ^{frica} ale cărei răni nu se pot cicatriza, în certitudinea că pe această lume există adevăr și există minciună, și mai ales în conștiința nefericită a naratorului Andrei Coman gazetar chinuit de stereotipele cu care-și umple articolele, și căutându-și curajul să scape de propria-i lașitate. Înainte de a vedea totuși care este acțiunea (fără de care ne rezumăm la generalități neincarnate în personaje), iată ce spune Andrei Coman despre el însuși:

"... să porți după tine, incomodă și apăsătoare ~~po~~ ^{rușinea} de a ști că și tu ești dintre cei care nu spun ce-i doare, fiindcă, printre altele, așa ai fost obișnuit. (...) să știi că toate hărțile, casetele și notele acestea nu sunt ceea ce ar trebui să fie, nici salvare, nici bucurie, nici document, ci o-târâre-aproape-vinovată-pe-marginea-relativ-comodă-ce-desparte-adevărul-de-minciună." (p. 41)

Andrei Coman, scrie aceste rânduri într-o noapte albă, așteptând într-o casă la țară pe iubita lui, și având răspândite pe birou caștele cu înregistrări și notele din care își alcătuește romanul ~~cărui~~ ^{care} îi spune stăruitor ~~ne~~ ^{ne} ficțional, "Biografii comune". ~~Ascultând~~ ~~casetele~~ ~~de~~ ~~magnetofon~~, sau confesiunea naratorului, ieșim și revenim cu o ~~periodicitate~~ ^{periodicitate} destul de calculată spre ~~ca~~ ^{de} ~~parea~~ ^{parea} întâmplătoare ^{de} în timpul inițial pentru a ne întoarce fie cu un an în urmă când naratorul și-a întâlnit marea iubire, pe Ana Maria, fie ~~în~~ ~~acel~~ ~~trecut~~ ~~devenit~~ ~~prezent~~ ~~se~~ ~~deschide~~ ~~o~~ ~~breșă~~ ~~spre~~ ~~un~~ ~~trecut~~ ~~mai~~ ~~îndepănat~~. Trei registre temporale, cum remarcă și Marian Papahagi, ce îngăduie nu doar suspansul de care am pomenit, dar și ^{rupă} și personajele din romanul precedent "Refugii" (1984) primul volum al trilogiei "Zidul morții" din carer ~~Drumul~~ ~~Cenușii~~ " e al doilea, ~~le~~ ~~îngăduie~~ ~~decî~~ ~~să~~ ~~irupă~~ și în acest roman, ^{sunt persoane sunt nesclăvabile} unele identice ~~ca~~ ^{ca} doctorița Victoria Oprea; altele dobândesc noi dimensiuni ca Sabin Dan, arhitectul ce a încercat să se sinucidă, sau Ana Maria ~~scrierile~~ / Sub camuflajul acestui nou nume, n'o identifică imediat pe ~~scrierile~~ Ioana Olaru din "Refugii" deși ne trebuie totuși mai puțin timp decât naratorului care nu desleagă enigma decât aproape de final (poate că aceasta ar fi singura slăbiciune a construcției, a lăsa cititorului superioritate asupra naratorului). Si în sfârșit Helgomar David prezent în ~~scrierile~~ "Refugii" devine aici marea absență și marele mit. Despre el știm mai ales, cum spune

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

3

(p. 164)

un personaj c'a luat în serios " ideile pentru care merită să trăești". Plătind destul de scump, deoarece a dispărut nu se știe dacă în moarte, în străinătate, sau în nebunie, lobotomizat. Or, doctrița Victoria Oprea n'a renunțat să-l caute. Cu toate riscurile. Acceptând s'o ajute, ^{de care e} ~~de~~ meseria lui îl poartă, în reportaje, dealungul și dealatul țării, ^{Andrei} Coman va cunoaște personal aceste riscuri. De ce acceptă să continue ? Pentru că tânjește după acel adevăr neconținut în propriile sale articole, pentru că e obsedat ca timpul să nu se ofilească în absența martorilor (de unde înregistrările pe casete care, nu odată; îi sunt furate) pentru că e nefericit de condiția sa de " laș" fără perspective. Si iarăși lăsăm cuvântul naratorului care, dealungul nopții de așteptare are tot timpul să se întrebe :

" oamenii, dar care ? Cei cunoscuți, cei știuți de mine ? Da, de fapt toți suntem oameni, nu avem alt termen... Vorbesc de parcă aș aparține altei specii... Curaj în baie, cu apa curgând dezlănțuită, sau în plin câmp, uitându-te în toate părțile ca nu cumva să fie cineva prin apropiere, curaj în brațele unei femei, în obscuritatea încăperii, spunând în șoaptă jumătăți, falnice jumătăți de adevăruri, curajul de a nu vedea decât micile nimicuri din jur, de a da vina pe cel mai mic și mai inofensiv dintre cei mai mici, curajul de a înjura pe la spate, cu mintea întunecată de alcool, sau de a accepta orice și oricând, ridicându-ți degetul cu nevinovăție pentru a indica presupusa cauză a relelor. .. Mereu și mereu lașii : nu am încontro, accept orice în numele unei așa zise vieți normale - trebuie să trăiesc și eu - , a salvării unor copii, a speranței că destinul va rezolva până la urmă ceea ce n'ai fost tu capabil.. Curajul de a susține că alții, ~~xxxxxxxx~~ întotdeauna alții sunt vinovați de mizeria ta, de degradarea și umilințele prin care treci, de tot ceea ce nu-ți convine. Mereu și mereu : destinul, istoria, conjuncturile, cerul și astrele, diavolul și tot ce există în afara ta. Idee stupidă, pericolosă : nu sunt mai păcătos ca alții , fac și eu ce fac alții, dacă și alții spun asta ..(...) Fără adevăruri spuse deschis, fără ochi buni, fără trecut și fără viitor, capabil uneori să-ți auzi șoaptele și gândurile contrazise în gând.. (...) Ce fel de ființe suntem ? Catastrofa cea mai mare este că ne-am obișnuit cu umilința, nu o mai simțim, am ajuns s'o suportăm; să ne lăsăm transformați de ea, să devenim complici cu ea, să nu ne mai putem desprinde chipul pe care ni l-a hărăzit, nici măcar atunci când suntem singuri. Saltul dela umilință la curaj și demnitate - mai dificil poate decât ~~xxxx~~ cel dela maimuță la om - nu pare apropiat. Ce fel de ființe suntem ? "(177-178 p.)

În încercarea - la început șovăelnică, speriată - de a ~~xxxxxx~~ săvârși un astfel de " salt " , Andrei Coman va fi ajutat nu numai de nefericita sa conștiință, ^{sa} pe cât de nefericită pe atât de activă în ea, dar și de o femeie care se aruncă în fața mașinii lui ca pentru a se sinucide,

DOCUMENTELE AUGUSTIN BUZURA

4

și pe care ~~o~~ va lua cu el dealungul acestui drum în care cenușa tinde să se transforme în jăratec. Ana Maria, alias Ioana Olaru din "Refugii", dobândește ~~o~~ și mai mare complexitate din pricina rolului pe care și l-a asumat. De fapt, în urma voinței testamentare a doctoriței Victoria Opăra, vrea și ea să-l regăsească pe Helgomar, și pentru asta are nevoie și de casetele lui Coman. Neîncrederea, suspiciunea alcătuind țesătura însăși a acestui univers, în loc să i-o poată spune direct, joacă un rol de femeie ^o eigmatică, cu trecutul ~~xxxxxx~~ ferecat. Ana Maria-Ioana Olaru reprezintă una dintre cele mai depline izbânzii estetice ale lui Augustin Buzura, nu multe sunt personajele de femei atât de ~~xxxxxxxx~~, complexe și credibile din literatura noastră contemporană. După cum rare sunt poveștile de iubire (am mai spus-o "Drumul Cenușii" este și asta, un roman de dragoste) atât de autentice. Iubirea aceasta trebuie să înfrunte ^{dale} atâtea piedici ^{le} ale negrului ~~bram~~ cotidian: suspiciunea, frica, umilințele, obiceiul de a te ascunde în tine, singurul refugiu fără risc, complotul permanent al vulgarității și agresivității, ~~xxxxxxxx~~ ~~xxxx~~ Pericolele și grotescul înconjură din toate părțile ca tot atâtea ape putrede, înveninate, mica insulă pe care se străduiesc să și-o alcătuiască cei doi: Andrei pentru a-și săvârși metamorfoză, Ioana pentru a-și ~~xxxx~~ spăla trecutul. Amândoi pentru a nu mai avea de ce să se întrebe: "ce fel de ființe suntem"?

Romanul se deschide și se închide pe noaptea în care, ^{la} un an ^{de la} după întâlnirea lor, ~~xxxxxxxx~~ încheiată și ea cu o agresiune ~~xxxxxxxxxxxx~~, Andrei așteaptă revenirea Ioanei. Sfârșitul lăsat deschis probabil spre al treilea volum al ciclului, nu ne îngăduie să știm dacă această iubire va fi fost mai puternică decât conjunctura, dacă pândiții vor fi scăpat de pândari, dacă rănilor fricii ^{vor} ~~post~~ fi ^{tră!} cicatrizate de iubire. În noaptea lui Andrei Coman, ~~xxxxxxxxxx~~ ~~xxxxxxxxxxxx~~ întretăiată ~~de~~ de prezentul amintirii nu dispunem nici măcar de certitudinea că așteptarea aceasta are cu adevărat rost. Am spus ~~xxxxxxxxxxxx~~ prezentul amintirii și acest prezent în care se impune trecutul, nu este străin probabil de atmosfera de continuă tensiunea pe care a știut s'o creeze autorul. Planurile narrative amestecate ca și ale timpului, au și altă finalitate decât ale unei ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ măestrite arhitecturii, fac parte din respirația febrilă a naratorului care-și joacă ființa căutându-se pe sine, recopiindu-și - cum scrie, - durerea, pentru a putea în sfârșit privi și primi adevărul așa cum se cuvine. Deoarece dacă Helgomar este absent, mitul lui a devenit adevăr și fără adevăr existența ^{ce} devine un coșmar. Tot Andrei Coman scrie, suferând de așteptare:

"Să scrii cu orice preț pentru că așa trebuie. Să te simți în mijlocul unui coșmar și să fii obligat să-l descrii, să înveți la nesfârșit tabla înmulțirii în vreme ce alții au ajuns la a nu știu câta generație de calculatoare,

CONCURSURILE FUNDAȚIEI CULTURALE AUGUSTIN BUZURA

Cel mai bun scenariu după romanul „Vocile nopții” va fi premiat de Fundația Culturală Augustin Buzura la ediția a II-a a Galei Premiilor FCAB.

Publicăm mai jos regulamentul concursului și anexele de care vor trebui să țină cont concurenții.

Regulament de concurs de scenarii după romanul *Vocile nopții*

Organizator

Fundația Culturală Augustin Buzura, cu sediul în strada în Strada Ion Creangă nr. 15-17, apartament nr.2, parter, sector 5, București, cod fiscal 38867760, Registrul Fundațiilor și Asociațiilor 53/30.06.2017, cont RO13RZBR000060020161318, reprezentată prin Anamaria Maior-Buzura, în calitate de președinte, numită în prezentul Protocol în calitate de Partener.

Obiect

Obiectul concursului îl reprezintă selecționarea unui scenariu inspirat din romanul *Vocile nopții*, de Augustin Buzura, în vederea realizării unui film artistic de lung metraj.

Termen de primire

Scenariile se primesc până la data de 30 iunie 2019 (data de trimitere a scenariului), rezultatul concursului urmând să fie anunțat la ediția a doua a Galei Premiilor Fundației Culturale Augustin Buzura, care va avea loc în septembrie 2019.

Participanți

Concursul se adresează atât scenariștilor profesioniști, cât și altor autori.

Premii

În cadrul concursului se va acorda un singur premiu, în valoare de 10.000 euro, pentru scenariul câștigător.

Condiții cumulative referitoare la scenarii

Pentru a fi acceptate la concurs, scenariile trebuie să îndeplinească în mod cumulativ următoarele condiții:

- Să fie originale;
- Să aparțină persoanei care le-a înscris în concurs;
- Să fie complete și să respecte regulile de formă prezentate în Anexa 2 din prezentul Regulament;
- Nu se vor admite scenete, povestiri etc., care conțin doar elemente de dialog, fără a se insera și elemente descriptive ale acțiunii;
- Nu se vor accepta scenariile care se îndepărtează de tema concursului, care conțin elemente pornografice, defăimătoare, care incită la violență etc.

CONCURSURILE FUNDAȚIEI CULTURALE AUGUSTIN BUZURA

Înscrierea la concurs

Nu se percepe taxă de înscriere sau de participare. Înscrierea constă în trimiterea pe adresa Fundației Culturale Augustin Buzura a dosarului care va cuprinde documentele prevăzute la Anexa 1.

Jurizare

Comisia de jurizare va fi formată din 3 membri, care vor analiza scenariile trimise și vor întocmi fișele de evaluare ale scenariilor.

Evaluarea se va face prin acordarea de note de la 1 la 10 pentru fiecare criteriu prevăzut de fișa de notare

Anexa 1

Documente necesare pentru înscrierea la concurs

Scenariul original redactat conform cerințelor din Anexa 2;
Sinopsis – maximum 1500 caractere (inclusiv spații), cu titlul scenariului;
Treatment – maximum 6 pagini, în care se vor descrie personajele, precum și considerații despre stilul și abordarea vizuală a filmului;
Orice altă documentație (fotografii, schițe, hărți etc.) care poate să vină în sprijinul proiectului;
CV-ul autorului/autorilor.

ANEXA 3

Fișă de notare

Numele candidatului _____
Dosar nr. _____
Titlul scenariului _____
Criterii de evaluare - Note (între 1 și 10)

1. Subiectul

2. Construcția dramaturgică

3. Dialogurile

4. Originalitatea tratării temei cinematografice propuse

5. Fezabilitatea proiectului cinematografic

Nota scenariului _____

Semnătura Data

Anexa 2

Formatul de redactare

Scenariile se vor depune într-un format care trebuie să respecte, cumulativ, următoarele cerințe:

Scrise în limba română;

Prezentare: un exemplar pe hârtie format A4 și un exemplar în format electronic, pe suport DVD sau stick;

Întindere: maximum 100 de pagini;

Redactare: într-un program informatic de machetare scenarii sau în orice alt program de tehnoredactare computerizată, corp 12, cules la un rând.

Norme de punere în pagină:

Toate secvențele vor fi precedate de un „Cap de secvență” care indică dacă este vorba despre secvență de Exterior, Interior sau Exterior/Interior; locul desfășurării secvenței, efectul de lumină, zi, noapte, amurg etc.

Numele personajelor se vor scrie cu majuscule și vor fi centrate pe pagină.

Indicațiile referitoare la dialog se vor scrie într-o paranteză pe rândul care urmează numelui personajului și nu vor depăși 30 de semne, incluzând și spațiile dintre cuvinte.

Dialogul se va scrie începând cu rândul care urmează numelui personajului și eventualei indicații de regie. Va fi centrat pe coala de hârtie, fiecare rând de dialog având maximum 40 de semne tipografic, incluzând spațiile dintre cuvinte.

Între fiecare Cap de secvență și paragraf de text sau dialog și între fiecare paragraf de text și dialog, precum și între fiecare text de dialog care aparține unui personaj și numele altui personaj, în cazul în care sunt consemnate mai multe replici consecutive, se va insera un rând gol.

Efectele (Fondu, Enchaine, Tăiat la... etc.) și alte indicații de acest tip se vor scrie pe un rând separat, în dreapta paginii. Numărul secvenței se va indica pe același rând cu Capul de secvență, în stânga și în dreapta paginii.

Paginile se vor numerota în colțul din dreapta, sus. Pagina de titlu și prima pagină nu se numerotează. Pagina de titlu conține doar titlul scenariului și numele autorului.

Despre noi

Fundația Culturală Augustin Buzura București

Fundația Culturală Augustin Buzura a fost înființată în 2017, la puțin timp după dispariția academicianului Augustin Buzura. Inițiatorii sunt membrii familiei, animați de dorința de a păstra vie memoria academicianului Augustin Buzura și pentru a continua idealul de conștiință și responsabilitate pentru care scriitorul s-a luptat o viață. Urmând valorile și principiile profesate de academicianul Augustin Buzura, fundația se va preocupa, de sensibilizarea societății românești asupra importanței păstrării și dezvoltării patrimoniului cultural național, va promova excelența și va sprijini valorile.

Fundația Culturală Augustin Buzura se va ocupa prin toate mijloacele de care dispune de promovarea în țară și în străinătate a operei literare și publicistice a scriitorului Augustin Buzura, precum și a filmelor realizate după scenariile sale. Se va îngriji, de asemenea, de perpetuarea numelui său și a actelor sale fondatoare și generatoare de cultură civică și instituțională.

Având ca scop sprijinirea și promovarea culturii, artei și civilizației românești, FCAB își propune să fie un factor activ în

societatea civilă, prin sprijinirea procesului de integrare și de afirmare culturală europeană și mondială, prin oferirea de soluții practice în domeniul culturii, artei și educației.

Fundația Culturală Augustin Buzura militează pentru încurajarea și stimularea creației originale în toate domeniile culturii, de la cercetarea științifică, până la creația artistică, precum și pentru sprijinirea și promovarea tinerelor talente și protejarea și perpetuarea celor consacrate.

Promovarea și sprijinirea activităților de studiu și cercetare privind istoria și civilizația românilor, menținerea prin mijloace specifice a legăturilor cu alte fundații culturale din țară și străinătate, reprezintă obiective relevante ale Fundației Culturale Augustin Buzura.

Fundația va organiza și va participa, singură sau în parteneriat, la expoziții, spectacole, festivaluri, concerte și alte manifestări cultural-artistice, în țară sau în străinătate.

Președinta al Fundației Culturale Augustin Buzura este Anamaria Maior-Buzura, fiica scriitorului.

Buzura Foundation Washington D.C.

Buzura Foundation supports and promotes Romanian and universal culture, art and civilization, aims to be an active factor in civil society by supporting the process of integration and cultural affirmation by offering practical solutions in the field of culture, art and education.

OUR VISION

To keep the memory of Augustin Buzura alive and create a movement around his work rooted into his principles, values and courage of telling the truth under any circumstances.

WHAT WE DO

We support and engage with established and emerging artists, scientists and educators who's work reflect and carry on the principles and values present in Buzura's literary and journalistic work.

OUR COMMUNITY

Our community is diverse, with a sense of belonging and deeply rooted into the present. It's inclusive and serves as a forum for honest discussion, respecting and welcoming diversity of opinion, hence keeping a sense of ownership of ideas.